

”SELLANEN PÄÄTEPYSÄKKI”

LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN

NÄKÖKULMIA KÖYHYYTEEN

IDA JUUSELA
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2015

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

JUUSELA, IDA: ”Sellanen päätepysäkki” Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkökulmia köyhyyteen
Pro gradu -tutkielma, 96 s., 5 liites.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Kirsi Juhila

Huhtikuu 2015

Lastensuojelutyössä suomalaista lapsiperheköyhyyttä tarkastellaan lähietäisyydeltä, sillä lastensuojelun asiakkuudella ja köyhyydellä on aiempien tutkimusten perusteella selkeä tilastollinen yhteys. Lastensuojelun määrittelyissä painottuvat yksilöiden ja perheiden kanssa tehtävä työ, kun sosiaalityön yleisemmissä tehtävien ja tavoitteiden asetteluissa viitataan usein laajempiin vaikuttamisen, muutoksen ja hyvinvoinnin vahvistamisen teemoihin. Köyhyyden tematiikkaa on suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa tarkasteltu lähinnä aikuissosiaalityön kontekstissa, eikä köyhyys aiheena ei ole saanut riittävää tilaa lastensuojelun tutkimuksessa. Köyhyyden tutkiminen lastensuojelun näkökulmasta tarjoaa mahdollisuuden muodostaa tietoa lapsiperheköyhyydestä lastensuojelussa kohdattavana ilmiönä ja lastensuojelutyöstä omanlaisenaan sosiaalityön osa-alueena.

Tutkielman tavoitteena on tutkia kvalitatiivisesti, millaisena ilmiönä lastensuojelun sosiaalityöntekijät näkevät köyhyyden ja millaisena heidän ammatillinen roolinsa suhteessa köyhyyteen kuvautuu. Tarkoituksena on tätä kautta saada tietoa siitä, kuinka lastensuojelun sosiaalityöntekijät määrittellessään työssään kohtaamaansa ilmiötä samalla tulkitsevat ja rajaavat työnsä sisältöjä. Tutkimuksen aineistonkeruu on toteutettu haastattelemalla kahden eri kaupungin lastensuojelun avo- ja sijaishuollon sosiaalityöntekijöitä marras-joulukuun 2014 aikana. Aineisto on kerätty kahdella sosiaalityöntekijöiden fokusryhmähaastattelulla ja yhdellä yksilöhaastattelulla. Haastattelut on nauhoitettu, ja aineiston analyysi on toteutettu teoriaohjaavan sisällönanalyysin menetelmällä luokittelemalla ja kuvailemalla aineistoa suhteessa aiempaan teoriaan.

Tutkimuksessa muodostuva kuva köyhyydestä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tulkitsemana osoittaa, että sosiaalityöntekijät tarkastelevat köyhyyttä monitasoisena ilmiönä. Näkemykset köyhyydestä ovat kontekstisidonnaisia ja voivat samoilla vastaajilla olla jopa toisilleen vastakkaisia sen perusteella, millaisessa yhteydessä köyhyydestä puhutaan. Köyhyyskuvauksissa painottuu näkemys siitä, että köyhyyden merkitykset vaihtelevat perheiden välillä, mikä liitetään haastattelussa lastensuojelussa tehtävään ammatilliseen arviointityöhön ja tarveharkinnan käyttöön. Tutkimus viittaa siihen, että köyhyyttä arvioidaan suhteessa köyhyyden luonteesta tehtäviin tulkintoihin. Samalla sosiaalityöntekijöiden näkemykset näyttävät vaikuttavan konkreettisesti sosiaalityön sisältöihin. Tutkimuksesta tehtävät johtopäätökset vahvistavat aiempien tutkimusten tuloksia siitä, että lastensuojelun sosiaalityöntekijät tarkastelevat omaa rooliaan suhteessa yksilöön ja perheeseen laajempien yhteiskunnallisten tavoitteiden tai vaikuttamistehtävien sijaan. Lastensuojelun roolissa korostuvat viimesijaisuus ja vähäisiksi koetut mahdollisuudet vaikuttaa köyhyyteen sekä yksittäisen asiakkaan että yhteiskunnan tasolla.

Avainsanat: lastensuojelu, köyhyys, sosiaalityö, lapsiperhe, sisällönanalyysi, fokusryhmähaastattelu, teemahaastattelu

University of Tampere
School of Social Sciences and Humanities

JUUSELA, IDA: 'The Last resort' – Child protection social workers' perspectives on poverty
Master's Thesis, 96 pages, 5 appendices
Social Work
Supervisor: Kirsi Juhila
April 2015

Social workers are in touch with childhood poverty in their everyday work. Studies reveal a strong link between financial hardship, family well-being and clienthood of child protection services. This study examines how social workers employed in Finnish child protection agencies define poverty as a social problem and view their professional role related to it. It can be claimed, that by examining how social workers construe poverty and their professional duties with respect to it, it is possible to gather information on social work practices in child protection setting. Descriptions of social work and its goals often include themes related to poverty, such as promoting social change, social justice and empowerment, whereas definitions of child protection are usually made from the viewpoint of an individual or a family. Child protection perspective on poverty makes it possible to shed light on child protection as a special arena of social work.

The aim of this qualitative study is to gather information on how social workers employed in child protection services describe poverty as a phenomenon, and how their professional role is constructed in these descriptions. The wider purpose of this is to get information on how social workers in child welfare services view their own work and its primary tasks and purposes. The data has been gathered by interviewing social workers employed in foster care and non-institutional child welfare services with two focus group interviews and one individual interview between November and December 2014. Interviews have been recorded and analyzed with abductive content analysis by classifying and describing data in relation to previous studies.

Results are in line with previous studies indicating that social workers in child protection setting view their role in relation to individual and family instead of wider social goals. Influencing poverty is discussed on the level of an individual client or family and contents of one's own work are commonly not described in terms of society. Descriptions of social workers highlight the residual role of child welfare services and its very few possibilities to influence poverty in terms of both every day work and social change. Poverty as a social problem is given both social and individual meanings. Study shows that social workers view poverty from multiple points of views, and ways of defining poverty vary, not only between respondents but also between contexts in which poverty is described. Results indicate that social workers see poverty as a phenomenon with many different faces, which is seen meaningful for professional evaluation work made in child protection services. Study also shows that social workers make judgments of poverty in relation to their consideration of nature and background of poverty in a family, which has an influence on work practices.

Keywords: childhood poverty, child protection, family poverty, focus group interview, social work, content analysis

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
2. Köyhyys tutkimuskohteena	5
2.1 Köyhyys käsitteenä	5
2.2 Suomalainen lapsiperheköyhyys ja lastensuojelun asiakkuus	8
3. Köyhyys perheen arjessa	11
3.1 Köyhyys ja vanhemmuus	11
3.2 Köyhyys ja lapsen hyvinvointi	14
3.3 Selviytyminen köyhyydessä ja köyhien perheiden tuen tarpeet	16
4. Köyhyys ja lastensuojelun sosiaalityö	18
4.1 Sosiaalityö ja käsitykset köyhyydestä	18
4.2 Köyhyys, harkintavalta ja eettiset jännitteet	20
4.3 Sosiaalityön tehtävämäärittely, köyhyys ja lastensuojelu	23
5. Tutkimuksen toteutus	28
5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	28
5.2 Tutkimusympäristö ja tutkimusasetelman muodostaminen	29
5.3 Aineiston kerääminen fokusryhmä- ja yksilöhaastattelulla	33
5.4 Aineiston analysointi sisällönanalyysin menetelmällä	36
5.5 Tutkimuksen etiikka ja luotettavuus	38

6. Tutkimuksen tulokset	41
6.1. Köyhyys ilmiönä	41
6.1.1 Köyhyys moniulotteisena ilmiönä	41
6.1.2 Köyhyyden kaksijakoisuus	45
6.1.3 Köyhyys luotuina tarpeina	49
6.1.4 Köyhyys vanhemmuuteen liittyvänä tekijänä	53
6.1.5 Köyhyys osattomuutena	58
6.2. Köyhyys ja sosiaalityön rooli	61
6.2.1 Sosiaalityöntekijä köyhyyteen vaikuttajana	61
6.2.2 Sosiaalityöntekijä arvojen puolestapuhujana	67
6.2.3 Sosiaalityöntekijä tarveharkinnan käyttäjänä	70
6.2.4 Sosiaalityöntekijä tuen tarjoajana tai tarpeen kyseenalaistajana	75
7. Pohdinta	80
8. Lähdeluettelo	88
Liitteet	98
Liite 1	97
Liite 2	98
Liite 3	100
Liite 4	101
Taulukot	
Taulukko 1 Aineiston luokittelu ylä- ja alaluokkiin	38

1. JOHDANTO

Suomalaisten lasten hyvinvointi on kansainvälisessä mittauksessa yleisesti ottaen hyvällä tasolla. Lasten materiaalista hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta, koulutusta, perhe- ja ystävyys-suhteita, riskikäyttäytymistä ja subjektiivista hyvinvointia mittaavassa tutkimuksessa Suomi sijoittuu neljänneksi maaksi heti Hollannin, Ruotsin ja Tanskan jälkeen. (UNICEF 2007, 2-4.) Tilastollinen tarkastelu paljastaa myös, että lapsiperheköyhyys on muutamina viime vuosina vähentynyt (Tilastokeskus 2014). Läheltä kuva lapsiperheköyhyydestä voi kuitenkin olla huomattavasti synkempi, sillä lasten väliset hyvinvointierot ovat kasvaneet ja sosiaaliset ongelmat kasaantuneet pieneen osaan väestöä. Pitkittynyt köyhyys kietoutuu yhteen useiden perhe-elämää kuormittavien tekijöiden, kuten psyykkisen rasituksen, päihde- ja mielenterveysongelmien sekä köyhyyden ylisukupolvisuuden kanssa. Tutkimukset köyhyydestä perheiden elämässä osoittavat lisäksi, että köyhyys vaikuttaa varsin konkreettisesti perheen arkeen, hyvinvointiin ja vanhemmuuteen (ks. esim. Roivainen 2011; Krok 2009; McLoyd, 1990; Vuori 2012). Köyhyys tutkimuskohteena on siis varsin ajankohtainen.

Tässä tutkielmassa tarkastellaan lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä köyhyydestä sekä ammatillisesta roolistaan suhteessa köyhyyteen. Tutkielman aihevalintaa ohjaa näkemys siitä, että köyhyys ja lastensuojelun asiakkuus ovat vahvasti yhteydessä toisiinsa. Bardyn (2013, 73) mukaan lastensuojelutyön ydin on lapsen kehityksen ja terveyden turvaamista sekä sitä vaarantavien tekijöiden poistamista. Köyhyyttä voidaan aiempien tutkimusten perusteella pitää riskinä lapsen hyvinvoinnille, ja köyhyyden vaikutusten lapsen kehitykseen ja kokemusmaailmaan voidaan todeta olevan merkittäviä. Köyhyys näyttäytyy näin ollen tärkeänä lastensuojelutyön käytäntöihin ja tiedonmuodostukseen liittyvänä teemana. Lastensuojelun näkökulmalla viitataan tutkielmassa väljästi köyhyyteen liittyviin käsityksiin, tietoon, tulkintoihin ja asenteisiin, joita tutkielmaa varten kerätyistä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden haastatteluista on löydettävissä.

Sosiaalityöntekijöiden köyhyyteen liittyvien näkemysten tutkimista voidaan perustella asiakasnäkökulmasta. Tavat jolla köyhyyttä tulkitaan ja jolla siihen vastataan saavat konkreettisen merkityksensä asiakkaiden ja työntekijöiden välisissä kohtaamisissa. Useat tutkimukset viittaavat siihen, että heikossa taloudellisessa asemassa olevan asiakkaan palvelujärjestelmästä hakema tuki voi kääntyä itseään vastaan. Epäarvostavaksi koettu kohtelu, ohjauksen puute ja palveluiden hajanaisuus sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa määrityivät Vuoren (2012, 73–74) väitöskirjatutkimuksessa

vähävarasten perheiden hyvinvointia murtavaksi tueksi. Roivaisen (2011) tutkimus puolestaan osoittaa, että köyhyydessä elävät turvautuvat toisinaan jopa velkautumiseen johtaviin pikavippeihin pyrkiessään välttämään toimeentulotuen hakemista. Toimeentulotuen hakemiseen liittyy häpeää sekä kokemuksia nöyryyttävästä kohtelusta, liian pitkästä odotusajasta, epäoikeudenmukaisuudesta, leimautumisesta, voimia vievästä byrokratiasta ja saamatta jääneestä avusta (Forssén 2012, 115; Hakkarainen 2012, 92–95; Roivainen 2011, 165–168). Näin ollen on tärkeää tutkia, millaisten tietoisten ja tiedostamattomien käsitysten ohjaamana sosiaalityöntekijät tekevät työtä, jossa köyhyyttä kohdataan ja joka sisältää mahdollisuuksia vallankäyttöön asiakkaan kannalta merkityksellisiä päätöksiä tehtäessä.

Köyhyysteeman tutkiminen lastensuojelun kontekstissa poikkeaa aiheen tarkastelusta niillä sosiaalityön osa-alueilla, joilla taloudellisella tuella ja tätä kautta asiakkaan aineellisiin resursseihin vaikuttamisella on selkeämpi rooli osana päivittäistä työtä. Tutkielman aineistonkeruu on toteutettu organisaatioissa, joissa toimeentulotuki ja aikuissosiaalisosiaalityö on eriytetty lastensuojelun sosiaalityöstä, ja asiakkaille myönnettävä taloudellinen tuki on luonteeltaan täydentävää ja ennaltaehkäisevää. Tutkielman luvussa 4.3 tuodaan esiin, että vaikka aineellisista resursseista vastaamisen ei välttämättä nähdä olevan lastensuojelutyön keskiössä, ei asiakkaan taloudellista tilannetta voida sulkea lastensuojelun ulkopuolelle. Lastensuojelulaki velvoittaa huomioimaan asiakkaan elämän aineellisia olosuhteita, ja toisaalta sosiaalityön yleisemmät määritelmät ja tavoitteenasettelut korostavat köyhyyteen vaikuttamista. Samassa yhteydessä tuodaan esiin, kuinka lastensuojelussa yksilöiden ja perheiden kanssa tehtävä työ on toisaalta perinteisesti korostunut rakenteellisen työtteen sijaan (Duva ja Metzger 2010, 63). Tutkielman aihevalinnan taustalta löytyy kiinnostus tarkastella jännitteitä, joita oletan aiheutuvan siitä, että lastensuojeluun kohdistuu velvoitteita joiden täyttämiseen tarvittavat keinot voivat olla muualla kuin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden omassa työssä.

Tutkielman aihevalintaa on ohjannut myös ajatus siitä, että sosiaalityön käytännössä muodostetaan implisiittistä tietoa, jonka esiin tuominen on tärkeää ammattilaisten kokemusten näkyviin tuomiseksi ja hyödyntämiseksi (Raunio 2004, 24, 107). Köyhyyteen liittyvien ajattelutapojen on lisäksi todettu voivan vaikuttaa asiakastyöhön sekä työntekijän asennoitumiseen suhteessa asiakkaisiin (Reingold ja Liu 2009; Monnickendam, Katz ja Monnickendam 2010). Työtä ohjaavien tiedostamattomien käsitysten esiin tuominen on tärkeää, sillä ne ohjaavat tapaa, jolla sosiaalityötä tehdään. Tutkimalla lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkökulmia köyhyyteen voidaan tuottaa tietoa myös työn sisällöistä. Voidaan myös olettaa, että lastensuojelun sosiaalityöntekijät saavat köyhyyttä kohdatessaan tietoa lapsiperheköyhyydestä sekä perheiden päivittäisessä elämässä ilmenevänä että

sosiaalipalveluihin ja laajemmin yhteiskuntaan liittyvänä ongelmana. Kallio, Blomberg ja Kroll (2010, 589) huomauttavat, että koska sosiaalityöntekijöillä on jossakin määrin valta päättää kuinka he työtään tekevät, sosiaalityöntekijöiden asenteita ja näkemyksiä tutkimalla voidaan saada laajempaa palvelujärjestelmää, sosiaalityön käytäntöjä sekä asiakkaiden saamaa palvelua koskevaa tietoa sekä lisätä ymmärrystä köyhyydestä ilmiönä. Tutkielman tavoite on kuitenkin syytä erottaa tutkimuksista, joiden tarkoituksena on tuottaa suoraa tietoa köyhien perheiden arjesta ja köyhyyden kokemuksesta. Koska tutkielman tarkoituksena on kuvata köyhyyttä lastensuojelun ympäristössä kohdattuna ja tulkittuna ilmiönä, sosiaalityöntekijöiden haastattelut näyttäytyvät luontevana keinona saada tietoa aiheesta.

Suomalaisessa kontekstissa köyhyyttä on tarkasteltu erityisesti väestötason ilmiönä, ja kvalitatiivista tutkimusta köyhyydelle annetuista subjektiivisista merkityksistä on tehty melko vähän (Jäntti 2010, 74; Roivainen 2011, 15; Krok 2009, 123). Kansainvälistä tutkimusta köyhyyteen liittyvistä käsityksistä on puolestaan tehty erityisesti siitä näkökulmasta, kuinka köyhyyden syitä väestötasolla tulkitaan (Kallio ja Hakovirta 2014, 152). Sosiaalityöntekijöiden köyhyyteen liittyviä asenteita on tutkittu, vaikkakin niukasti, lähinnä israelilaisessa ja yhdysvaltalaisessa ympäristössä (Blomberg, Kallio ja Kroll 2010, 589). Sosiaalityöntekijöiden köyhyyteen liittyvien ajattelutapojen tutkimusta ei suomalaisessa ympäristössä ole tehty kovinkaan runsaasti. Varsinaista lastensuojelun sosiaalityön arkeen linkittyvää suomalaista tutkimusta köyhyydestä ei juuri ole löydettävissä, vaikka köyhyyttä sivutaan yleisesti lastensuojelua käsittelevissä teksteissä.

Tutkimuksen teoriaosio jakautuu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa määritellään tutkielmassa käytettyä köyhyyden käsitettä, kuvataan suomalaista lapsiperheköyhyyttä sekä köyhyyden merkityksiä perheen elämässä. Tarkoituksena on osoittaa, millaisena ilmiönä lapsiperheköyhyys näyttäytyy tutkimuskohteena ja teoreettisena käsitteenä, sekä kuvata köyhyyden liitännä lastensuojelutyön kannalta olennaisiin osa-alueisiin, vanhemmuuteen ja lapsen hyvinvointiin. Aiempi tutkimus muodostaa köyhyydestä kuvan, johon sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä tutkielman tulososiossa peilataan. Teoriataustan toisessa osiossa kuvaillaan tekijöitä, joiden voidaan ajatella vaikuttavan sosiaalityöntekijöiden roolin muodostumiseen ja tehtävien määrittelyyn suhteessa köyhyysilmiöön. Osiossa kuvataan lastensuojelun ja laajemmin sosiaalityön tavoitteita, tehtävämäärittelyä sekä eettisiä jännitteitä, joita sosiaalityön sisältöihin voidaan liittää.

Tutkielma on toteutettu laadullisella tutkimusmenetelmällä. Tutkielman metodiosiossa kerrotaan tutkielmassa käytetyistä ryhmä- ja yksilöhaastatteluista aineistonkeruumetodeina ja esitellään aineiston analyysin toteutusta. Tutkielman aineisto muodostuu kahdesta lastensuojelun

sosiaalityöntekijöiden fokusryhmähaastattelusta ja yhdestä yksilöhaastattelusta, joita on tutkielman aineiston analyysivaiheessa analysoitu luokittelevan sisällönanalyysin menetelmällä. Aineiston analysoinnin kautta pyritään vastaamaan esitettyihin tutkimuskysymyksiin hahmottamalla, millaisena ilmiönä köyhyys näyttäytyy lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa ja millaisia merkityksiä köyhyyteen liitetään. Aineiston analyysiosiossa kuvaillaan luokittelun avulla aineistoa ja tarkastellaan, millaisena sosiaalityöntekijöiden tapa kuvata köyhyyttä näyttäytyy suhteessa köyhyydestä tehtyyn tutkimukseen ja köyhyyden teoreettisiin määrittelyihin. Tutkielman tavoitteena on myös selvittää, millaisena sosiaalityöntekijöiden oma rooli suhteessa köyhyyteen kuvautuu heidän tavassaan puhua köyhyydestä ja työnsä sisällöistä. Tutkielman tulossiossa esitellään tutkielman tuloksia ja käydään aineistoon liittyvää pohdintaa. Lopuksi esitellään yhteenveto tutkielman tuloksista, kuvataan niistä tehtyjä johtopäätöksiä sekä ja kerrotaan tulosten perusteella jatkotutkimuksen tarpeesta.

1. KÖYHYYS TUTKIMUSKOHTENA

2.1 Köyhyys käsitteenä

Köyhyyden käsitettä voidaan määritellä useilla erilaisilla tavoilla. Köyhyyttä voidaan tarkastella esimerkiksi perushyödykkeiden puutteena, taloudellisten resurssien riittämättömyytenä tai subjektiivisena kokemuksena (Moisio 2006, 639). Köyhyyttä voidaan myös jaotella erilaisiin ilmenemismuotoihin. Käytettyjä tapoja jakaa köyhyyttä ovat esimerkiksi *suhteellisen* ja *absoluuttisen* köyhyyden käsitteet. Moision mukaan suhteellinen köyhyys voidaan nähdä ”*kykenemättömyydeksi saavuttaa yhteiskunnassa yleisesti odotettua, minimiksi katsottua elintasoja tai säädyllystä elämää taloudellisten resurssien puutteen vuoksi*”. Suhteellinen köyhyyden voidaan näin ollen ajatella määräytyvän sosiaalisesti ja olevan sidoksissa yhteiskunnassa vallitsevaan elintasoon (Talousneuvosto 2001, 26). Absoluuttisen köyhyyden Moision (2006, 639) puolesta esittää olevan puutetta biologisten perustarpeiden tyydyttämisessä, minkä katsotaan usein luonnehtivan lähinnä kehitysmaissa esiintyvää köyhyyttä. Absoluuttista köyhyyttä on pidetty selkeimpänä köyhyyden mittarina (Talousneuvosto 2001, 25). Kangas ja Ritakallio (2008, 3) liittävät absoluuttiseen köyhyyteen ajatuksen siitä, että on olemassa tulojen minimi, jolla toimeentulo pystytään juuri ja juuri turvaamaan, kuten Maailmanpankin ja YK:n käyttäessä yhtä tai kahta dollaria päivässä Afrikan köyhyyden mittaamiseen. Tilastojen valossa suomalainen köyhyys näyttäytyy lähinnä suhteellisena, tuloeroihin liittyvänä köyhyytenä.

Köyhyydestä käytettävät käsitteet eivät ole ongelmattomia. Absoluuttisen köyhyyden käsitteen haasteena voidaan pitää sitä, että myös absoluuttinen köyhyys on loppujenlopuksi subjektiivista ja suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan. Voidaan esimerkiksi huomauttaa, kuinka pienellä rahalla hankittavissa olevien kulutushyödykkeiden määrä voi olla suurempi maassa, jossa tulotaso on matalampi. (Kangas ja Ritakallio 2008, 3.) Lisäksi suhteellista köyhyyttä voidaan toisinaan pitää absoluuttisena, mikä Moision (2006) mukaan näyttäytyy esimerkiksi siinä, kuinka isovanhempiemme nuoruudessa ylellisyydeksi määrittynyt puhelin voidaan nykysuomessa ajatella välttämättömyydeksi. Ilman puhelinta normaalielämän voidaan katsoa vaikeutua huomattavasti esimerkiksi työnantajien olettaessa, että jokainen on tavoitettavissa puhelimitse. Tietyntyyppisen elintason voidaan näin ollen katsoa vaikuttavan edellytyksiin osallistua yhteiskunnan toimintaan. (em., 239.) Koska köyhyydestä saadaan erilainen kuva erilaisten määrittelyiden kautta, köyhyyden käsitteellä on poliittinen ulottuvuus. Absoluuttisen köyhyyden näkökulmaa käyttämällä voidaan ajatella, että tulotason nousu takaa myös köyhien tulotason kohenemisen ja on siten tavoittelemisen arvoista sen myötä syvenevistä

tuloeroista huolimatta. Suhteellinen lähestymistapa on läheisempi pohjoismaisen yhteiskunta-ajattelun logiikalle, jossa köyhien ja rikkaiden välisen kuilun kasvaminen nähdään ongelmallisena. (Kangas ja Ritakallio 2008, 3.)

Köyhyyden yhteydessä voidaan puhua myös *pienituloisuudesta*. Tilastokeskuksen (2012) määritelmän mukaan pienituloisia ovat henkilöt, joiden kotitalouden käytettävissä olevat rahatulot kulutusyksikköä kohti ovat pienemmät kuin 60 prosenttia kaikkien kotitalouksien käytettävissä olevien rahatulojen mediaanitulosta, mikä perustuu Euroopan unionin tilastolaitoksen Eurostatin suositukseen. Pienituloisuuden euromääräinen raja vaihtelee kyseisestä mittaria käytettäessä vuosittain. Suomessa ei ole useiden maiden asettamaa virallista köyhyysrajaa. Tilastokeskuksen kokoamissa Suomen virallisissa tulonjakotilastoissa on käytetty OECD:n määrittelemää pienituloisuusrajaa, joka lasketaan kulutusyksikkökohtaisen mediaanitulon perusteella. Tuloilla tarkoitetaan tällöin verojen jälkeen käytettävissä olevia työ-, ja omaisuustuloista sekä tulonsiirroista käytettäviä tuloja. Pienituloisuusraja on määritelty suhteessa kotitalouden kokoon ja kotitaloudessa asuvien lasten ikään. Vuonna 2012 pienituloisuusraja esimerkiksi oli yhden aikuisen ja yhden alle 14 vuotiaan lapsen talouksissa 18 190 euroa, yhden aikuisen ja kahden lapsen taloudessa 22 390 euroa ja kahden aikuisen ja kahden alle 14 vuotiaan lapsen taloudessa 29 390 euroa vuodessa.

Köyhyyttä voidaan tutkia erilaisin menetelmin. Kvalitatiiviset menetelmät sopivat esimerkiksi köyhyyden kokemuksen tai köyhyyteen liittyvien ajattelutapojen tutkimiseen, johon sitä myös tässä tutkielmassa on käytetty. Kvantitatiivinen lähestymistapa on luonteva esimerkiksi köyhyyden esiintyvyyden ja jakautumisen tutkimiseen, mihin voidaan hyödyntää sekä suhteellisen että absoluuttisen köyhyyden määritelmää. Tutkittaessa köyhyyden esiintyvyyttä, mitaamisessa käytetty köyhyysraja perustuu aina yhteiseen sopimukseen. Suhteellista köyhyysrajaa käyttämällä köyhyysraja asetetaan prosenttiosuutena suhteessa väestön keskimääräisiin tuloihin. Köyhyysraja puolestaan ilmaistaan suhteessa tulojen mediaaniin tai keskiarvoon. (Valtion talousneuvoston työryhmä 2001, 31.)

Tutkielmassa viitataan köyhyyden lisäksi myös toimeentulotuen asiakkuuteen niiltä osin, joilta siihen on viitattu alkuperäisessä yhteydessä. Kyseisten tutkimusten valikoituminen tutkielman teoriaosioon on nähty perusteltuna, sillä toimeentulotuki viimesijaisena toimeentulon minimitason turvaamiseen tarkoitettuna etuutena voidaan nähdä osoituksena heikosta taloudellisesta asemasta. Tutkielman teoriataustassa käytetyssä aineistossa on käytetty köyhyyden yhteydessä myös sosioekonomisen aseman ja -luokan käsitettä. Vaikka käsitteet liittyvät läheisesti köyhyyteen, on syytä huomata, että asema käsitteenä ei viittaa köyhyyteen tutkielmani tarkoittamassa laajassa merkityksessä. Lahelman

ja kumppaneiden (2007, 219) mukaan sosioekonomiseen asemaan liittyvät koulutus, ammatti, työmarkkina-asema ja tulot. Luokka tai asema ei näin ollen kuvaa ainoastaan köyhyyttä ilmiönä, vaan sisältää myös muita merkityksiä ja viittaa täten tietyn tyyppiseen köyhyyteen. Käytetyn käsitteen säilyttäminen näkyvissä on nähty tärkeänä sen esiin tuomiseksi, millaiseen köyhyyteen alkuperäisessä yhteydessä viitataan.

Köyhyyden tutkimuksesta on tehty myös köyhyyden ja muiden sosiaalisten ongelmien yhdessä esiintyvyyden näkökulmasta. Tällöin voidaan esimerkiksi havaita, että mielenterveysongelmat, köyhyys ja kouluttautumattomuus ovat tekijöitä, jotka kulkevat tilastotason tarkastelussa käsi kädessä toistensa kanssa (ks. esim. Paananen ym., 2013). Köyhyyden ja muiden sosiaalisten ongelmien yhdessä esiintyvyys asettaa köyhyystutkimukselle haasteita, sillä erilaisten vaikutusten epäselvä kulkusuunta vaikeuttaa luotettavien johtopäätösten tekemistä köyhyyden ja muunlaisten ongelmien välisistä yhteyksistä.

Köyhyyden kokemuksellisen ulottuvuuden lisäksi voidaan laadullista tutkimusta tehdä myös nostamalla köyhyys käsitteenä tutkimuskohteeksi. Köyhyyden käsitettä tarkastelemalla voidaan havaita, kuinka köyhyys ja siihen liitetyt merkitykset ovat monin tavoin aikaan ja kontekstiinsa sidoksissa olevia, muuttuvia ilmiöitä (Harjula 2012, 46–47). Köyhyys rakentuu suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan ja sille annetaan merkityksiä ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Krokin (2009, 144) tutkimus esimerkiksi osoittaa, että köyhyydestä kokemuksena kertoneiden yksinhuoltajien kuvaukset köyhyydestä selviytymiseen käyttämistä strategioista heijastavat kulttuurisia hyväksyttävyyden normeja. Köyhyyteen liitettävät negatiiviset mielikuvat, sosiaaliset ongelmat sekä kielteiset stereotypiat voivat saada köyhyydessä elävän ihmisen vastustamaan köyhäksi identifioitumista ja rakentamaan vaihtoehtoja identiteettiä (em., 116–117). Köyhyyden käsitteen liittäminen ympäröivään yhteistyöhön on merkityksellistä sosiaalityön tutkimuksen ja käytäntöjen kannalta, sillä yhteiskunnassa vallitsevat ajattelumallit vaikuttavat myös sosiaalityöntekijöiden köyhyystulkintoihin (Niemelä 2010, 345, 350). Köyhyyden käsitteellinen tutkiminen mahdollistaa vaihtoehtoisten tulkintojen tekemisen ja köyhyyteen liittyvien arjen merkitysten löytämisen, mikä voi sosiaalityön tutkimuksessa olla vähintään yhtä perusteltua kuin köyhyyden määrällinen tarkastelu.

Köyhyyttä on käytetty tutkielman teoriataustaan liittyvän aineiston pääasiallisena hakuterminä, mutta tutkielman teoriaosiossa hyödynnetyssä aineistossa on viitattu myös pienituloisuuteen, vähävaraisuuteen sekä alhaiseen tulotasoon. Köyhyys on valikoitunut tutkielman ydinkäsitteeksi, sillä sen on katsottu mahdollistavan laajan ja joustavan taloudellisen tarkastelun taloudellisen

toimeentulon vaikeuksista ja siihen liittyvistä tekijöistä. Käytetyn käsitteen riittävä väljyys on tutkielmassa nähty tärkeäksi haastateltavien köyhyydelle antamien subjektiivisten merkitysten esiin nostamiseksi. Tutkielman haastatteluja toteutettaessa köyhyyden käsitteen määrittely on jätetty haastateltavien tehtäväksi. Aineiston analyysiosiossa sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä peilataan paikoittain formaaleihin köyhyyden määrittelyihin.

2.2 Suomalainen lapsiperheköyhyys ja lastensuojelun asiakkuus

Suomalaisessa yhteiskunnassa esiintyvä lapsiperheköyhyys on laajuudeltaan maltillista Euroopan tasoon verrattuna, vaikka lapsiperheiden suhteellinen köyhyys kasvoi pitkään 1990-luvun puolivälistä lähtien. Lapsiköyhyysasteen kasvu on 2000-luvulla ollut erityisen voimakasta koko väestön suhteellisen köyhyyden kasvuun verrattuna. (Jäntti 2009, 73–74.) Muutamana viime vuonna pienituloisten määrä on kuitenkin laskenut kaikissa ikäryhmissä, ja vuonna 2012 pienituloisissa kotitalouksissa asuvien lasten määrä laski suhteessa kaikista eniten muunlaisiin kotitalouksiin verrattuna (Tilastokeskus 2014). Lapsiperheköyhyyden osalta suurena ongelmana voidaan kuitenkin nähdä sen epätasainen jakautuminen väestössä. Tutkimusten perusteella kuilu taloudellisesti parhaiten ja heikoiten toimeen tulevien perheiden välillä on kasvanut, ja köyhyys kohdistuu aiempaa selkeämmin pitkäaikaistyöttömien, pitkäaikaisten toimeentulotukiasiakkaiden ja päihdeongelmista kärsivien joukkoon. Lapsiperheiden taloudelliset ongelmat ovat vaikeutuneet ja lisääntyneet, ja yhteiskunnalliset muutokset ovat heikentäneet entisestään marginaalissa elävien lasten tilannetta. Yhteiskunnan polarisoituminen näkyy siten erityisesti niiden heikoimmassa taloudellisessa asemassa elävien lasten tilanteessa, jotka muita todennäköisemmin ovat lastensuojelun asiakkaita. (Kananaja, Oranen ja Lavikainen 2013, 25; Sipilä 2010, 28; Hiilamo 2009.)

Köyhyyden tutkimuksessa on pystytty paikantamaan tekijöitä, jotka ovat yhteydessä köyhyyden tilastolliseen todennäköisyyteen. Vähäinen koulutus ja työvoiman ulkopuolelle jääminen sekä maahanmuuttajuus muodostavat perheeseen erityisen köyhyysriskin (Jäntti 2009, 73–74). Suomalaisen lapsiperheköyhyyden yhteydessä voidaan puhua myös ylisukupolvisuudesta, vaikka suomalainen koulutusjärjestelmä on tasa-arvoinen ja luokkien välinen tuloliikkuvuus suurempaa kuin muualla maailmassa. Koulutustaso, sosioekonominen asema ja toimeentulotuen asiakkuus näyttävät periytyvän sukupolvelta toiselle myös suomalaisessa yhteiskunnassa. (ks. esim. Airio ja Niemelä, 2002; UNICEF 2010; Jäntti 2010, 73.) Köyhyyteen liittyvistä riskitekijöistä myös perherakenne nousee selkeästi esiin. Kahden vanhemman perheissä köyhyysriski on melko pieni, kun

yksinhuoltajat ovat kokoonsa nähden korostunut ryhmä köyhyystilastoissa. Yksinhuoltajat erityisen taloudellisesti haavoittuvaan asemaan asettaa se, että eroavat vanhemmat näyttävät olevan usein valmiiksi pienituloisia. Lisäksi yksinhuoltajat ovat usein nuoria, joilla ei ole vielä sidoksia työelämään. Heidän lapsensa ovat usein iässä, jossa tarvitsevat vielä paljon hoitoa, mikä vaikuttaa palkkatyöhön osallistumisen mahdollisuuksiin. (Airio 2010, 209–210.)

Vaikka lastensuojelun asiakkuutta ei voida rajata tiettyyn sosioekonomiseen asemaan, on syytä huomata, että tilastotasolla lastensuojelun asiakkuudella ja köyhyydellä on selvä yhteys (ks. esim. Heino 2007, 65). Lastensuojelun asiakkuuksia tarkasteltaessa yhteydet työmarkkina-asemaan ja koulutustaustaan näyttävät samankaltaisilta, kuin köyhyyden taustatekijöitä tarkasteltaessa. Heinon tutkimuksessa lastensuojelun asiakkaista lasten vanhemmat olivat yleisimmin käyneet peruskoulun tai ammattikoulun tai ammattikursseja. Joka toinen perhe oli toimeentulotuen asiakkaana, ja lapsista 43 % asui perheessä, jossa joko toisella vanhemmista tai heistä molemmilla ei ollut lainkaan työhistoriaa. (em. 2007, 57, 65.)

Sosiaalietuksien varassa elävien sekä työttömien vanhempien lapset ovat erityisen suuri ryhmä huostaan otettujen lasten joukossa (Saarikallio-Torp ym., 2010). Hiilamon ja Kankaan (2010) tutkimuksessa korkeakoulututkinto oli vain 7 %:lla huostaan otettujen lasten vanhemmista. Huostaanottojen ja köyhyyden välistä suhdetta tarkasteltaessa kyse näyttää olevan nimenomaan vanhempien pitkäaikaiseen toimeentulotuen asiakkuuteen liittyvästä ongelmasta (Kestilä ym., 2012; Hiilamo 2009). Tämän voidaan katsoa kertovan siitä, että pitkittynyt köyhyys on läsnä erityisesti niissä perheissä, joihin kohdistuu voimakkaita lastensuojelullisia interventioita. Yleisesti ottaen tilapäinen köyhyys on lapsiperheillä pitkittynyttä köyhyyttä yleisempää, mutta lyhyet köyhyysjaksot näyttävät olevan toistuvia (Moisio 2006, 643–645). Pitkäaikaiseen köyhyyteen liittyy usein taloudellisten vaikeuksien lisäksi monenlaisia perheen hyvinvointia heikentäviä tekijöitä, joten lastensuojelun asiakkuuksien taustalta on oletettavasti löydettävissä ongelmien kumuloitumista pelkän tilapäisen taloudellisen ahdingon sijaan.

Köyhyyden ja lastensuojelun asiakkuuden välinen yhteys ei liity vain tilastolliseen todennäköisyyteen päätyä lastensuojelun asiakkaaksi, sillä köyhyyteen liittyvät teemat ovat osa lastensuojelutyötä sekä lastensuojelun asiakkuuden määrittymistä. Perheen aineellisiin resursseihin liittyvät tekijät nousevat aiemman tutkimuksen perusteella esiin esimerkiksi lastensuojelun asiakirjoista. Katajan (2012) tutkimuksessa materiaallinen ulottuvuus esiintyy huostaan otettujen lasten asiakirjoissa sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa vanhempien vääränlaisista rahankäyttökohteista, vastuuttomuudesta, holtittomasta rahankäytöstä ja kodin kehnosta varustelusta. Aineistossa

taloudellista tilannetta kuvataan myös vanhempien työllistettävyyden sekä työntekoon suhtautumisen kautta. Näyttääkin siltä, että köyhyydestä tehtävä tulkinta kietoutuu lastensuojelun sosiaalityössä perheen tilanteesta tehtävään arviointiin.

Köyhyyden ja voimakkaiden lastensuojelun interventioiden välistä yhteyttä tarkasteltaessa voidaan todeta Hiitolaa (2015) mukailleen, että vaikka lastensuojelun asiakasperheet eivät taivu perinteiseen ”luokkajakoon” siten, että vain köyhät tai työväenluokkaiset perheet päätyisivät lastensuojelullisten interventioiden kohteeksi, taloudellisella asemalla on merkitystä sille, millaiseksi lastensuojelun asiakkuus muodostuu. Tulotaso esimerkiksi vaikuttaa siihen, millaiset mahdollisuudet perheillä on vaikuttaa ja hankkia asiantuntija-apua viimesijaisten kontrollitoimien, kuten huostaanoton edessä. Paremmiin toimeentulevat perheet voivat hankkia lapsen tarvitsemia asiantuntijapalveluita yksityiseltä sektorilta, mikä puolestaan on yhteydessä siihen, millaisia tulkintoja asiantuntijat tekevät perheen tilanteesta. Näyttää siltä, että vaikka köyhyys ei saisi toimia huostaanoton perusteena, köyhyys ja puute liitetään asiantuntijoiden tekemissä arvioissa vanhemmuuteen. (em. 2015, 175–178.)

2. KÖYHYYS PERHEEN ARJESSA

3.1 Köyhyys ja vanhemmuus

Kahden seuraavan luvun tarkoituksena on osoittaa, kuinka lastensuojelun asiakkuus ja köyhyys liittyvät toisiinsa paitsi tilastollisen yhteyden kautta, myös vanhemmuuden, perheen arjen ja lapsen hyvinvoinnin tasolla. Köyhyyttä perheiden arjessa käsittelevien tutkimusten perusteella voidaan todeta, että köyhyys on ilmiö, joka säätelee perheen elämän reunaehtoja. Köyhyys rajoittaa arjen mahdollisuuksia, kaventaa perheiden valinnan vapautta ja kuormittaa köyhyydessä eläviä vanhempia monin tavoin. (ks. esim. Roivainen 2011; Krok 2009.) Köyhien perheiden arkea ja selviytymistä sekä köyhyyden seurauksia lapsen hyvinvointiin ja tulevaisuuteen on kuitenkin Suomessa tutkittu melko vähän (Roivainen 2011, 15).

Kansainvälistä tutkimusta köyhyyden vaikutuksista perheen elämään on tehty esimerkiksi siitä näkökulmasta, kuinka köyhyys vaikuttaa vanhemmuuteen. Useat tutkimukset viittaavat siihen, että köyhyys heikentää vanhemmuuden laatua (Duva ja Metzger 2010; Dodge, Pettit ja Bates 1994; Brody ym., 1994). Köyhyyden välittymismekanismi ei kuitenkaan ole yksiselitteinen ja köyhyyden yhteyttä vanhemmuuteen on tarkasteltu erilaisista teorioista käsin. *Stressiteoriat* olettavat, että köyhyyden aiheuttama stressi heijastuu vanhemmuuteen, sillä vanhemman mieliala vaikuttaa lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen, vanhemman kurinkäyttökeinoihin, kasvatustyyliin ja jopa lapsen ravitsemukseen (Katz, Corylon, La Placa ja Hunter 2007, 12–27). Voidaan myös huomauttaa, että köyhyyden henkisiä ja fyysisiä voimavaroja kuluttava luonne vaikeuttaa arjesta selviytymistä, mikä oletettavasti heijastuu koko perheen elämään (Vuori 2012, 58).

Köyhyyden ja vanhemmuuden yhteinen tarkastelu stressiteorioiden näkökulmasta on perusteltua, sillä köyhyyden ja stressioireiden välillä on selvä yhteys, ja köyhyyden todettu lisäävän mielenterveysongelmien riskiä (Sohlman 2014; Forssén 2012, 120). Myös stressin vaikutuksista vanhemmuuteen on tutkimuksellista näyttöä (Brody ym., 1994). Köyhyyden vaikutukset vanhemman psyykkiseen hyvinvointiin voivat olla hyvinkin voimakkaita. Roivaisen (2011, 25) tutkimuksessa yksinhuoltajat kuvaavat köyhyyden vaikutuksia ”tunnekuormana”, johon liittyy voimakasta väsymystä, kireyttä, masennusta ja hermostuneisuutta. Köyhyys näyttäytyy taisteluna, turvattomuutena sekä jännittyneessä tilassa elämisenä. Köyhyys voi aiheuttaa jumiutumisen ja epätoivon kokemuksia, ja köyhyydessä elävä vanhempi saattaa kadottaa kyvyn hakea helpotusta pahaan oloonsa (Krok 2009, 119–123; Silverstein ym., 2010).

Stressi itsessään voi liittyä erilaisiin tekijöihin perheen elämässä. Esimerkiksi taloudellisten vaikeuksien aiheuttamat konfliktit parisuhteessa ovat psyykkistä kuormitusta aiheuttava riskitekijä, joka voi ilmetä vihamielisenä suhtautumisena lapseen sekä rankaisevana vanhemmuustyylinä. (McLoyd 1990; Leinonen 2004.) Köyhyyteen liittyvät huolen, stressin ja pärjäämättömyyden tunteet näyttävät usein välittyvän koko perheeseen, vaikka vanhemmat pyrkisivät varjelemaan lapsia rahahuolilta (Vuori 2012, 58). Köyhyyteen liittyvä huolen kokemus voi kuvautua myös vanhemman huolena lapsen pärjäämisestä. Roivaisen (2011, 25) haastattelemat yksinhuoltajaäidit kuvaavat köyhyyden kokemuksessa erityisen raskaana lasten toiveista tinkimistä ja ovat huolissaan erojen kasvamisesta omien lastensa ja muiden saman ikäisten välille, kun rahat eivät riitä samanlaisten tavaroiden ja elämysten tarjoamiseen kuin ikätovereilla. Tutkimukseen osallistuneet äidit kantavat huolta lastensa tulevaisuudesta, mikä ilmenee jopa pelkona oman lapsen syrjäytymisestä.

Tutkimustulokset vanhemmuuden ja köyhyyden välisestä yhteydestä eivät ole yksiselitteisiä, sillä esimerkiksi Bulandan (2007, 83) tutkimuksessa köyhyys itsessään ei näytä vaikuttavan yksinhuoltajien vanhemmuuden tyyliin, vanhemman ja lapsen välisen suhteen laatuun tai lapseen kohdistuvaan valvontaan, eikä köyhyys näytä lisäävän vanhemman kuormitusta jo olemassa olevien tekijöiden, kuten perherakenteen ohella. Taloudellisten vaikeuksien lisäksi köyhyyden vaikutukset perheen elämään riippuvat muista köyhyyteen kietoutuvista tekijöistä, kuten vanhempien subjektiivisista stressikokemuksista, rahahuolien aiheuttamista konflikteista sekä asumisen puutteista, kuten ahtaasti elämisestä (Roy ja Raver, 2014). Myös esimerkiksi perheen sisäiset ristiriidat ja parisuhderistiriitojen aiheuttama pelon ilmapiiri näyttävät vaikuttavan lapsen kehitykseen enemmän kuin pelkät taloudelliset vaikeudet, ellei niihin liity muita tekijöitä, kuten vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmia. Näin ollen voidaan ajatella, ettei taloudellinen rasite välttämättä yksittäisenä tekijänä muodosta merkittävää riskiä lapsen hyvinvoinnille ja tulevaisuudelle, vaan kyse on monenlaisten ongelmien yhteen kietoutumisesta. (McLoyd, 1990; Leinonen 2004; Koskenvuori 2010, 310.)

Teoriat *köyhyyden kulttuurista* korostavat köyhyyden pysyvää, sukupolvelta toiselle siirtyvää luonnetta. Teoriat olettavat, ettei köyhyys liity vain materiaaliseen ympäristöön, vaan myös elinympäristön aineettomiin piirteisiin ja ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Sosioekonomisen aseman lisäksi köyhissä perheissä ilmenevien vanhemmuuden puutteiden nähdään siirtyvän vuorovaikutuksen kautta sukupolvelta toiselle ja liittyvän toiminta- ja ajattelumalleihin, minkä vuoksi pelkän tulotason nostamisen ajatellaan olevan riittämätön keino ehkäistä köyhyyden periytymistä. (Katz ym. 2007, 12–27.) Vanhempien toiminta- ja ajattelumallit sekä sosioekonominen asema näyttävät liittyvän toisiinsa esimerkiksi Kohnin (1977) tutkimuksen perusteella. Tutkimus viittaa

siihen, että matalan tulotason omaavat vanhemmat tarkastelevat lastensa käytöstä siinä näkyvien välittömien ilmenemismuotojen ja seurausten kautta, kun keskiluokkaiset vanhemmat puolestaan pyrkivät useammin löytämään käytöksen taustalla olevia tekijöitä. Kohn tosin tulkitsee tämän liittyvän vanhempien koulutus- pikemmin kuin tulotasoon.

Köyhyys vähentää vanhemman mahdollisuuksia itsestään huolehtimiseen, minkä voidaan katsoa heikentävän vanhemman omaa hyvinvointia ja tätä kautta vaikuttavan vanhemman toimintakykyyn. Köyhydessä elävät vanhemmat tinkivät tutkimusten perusteella omista tarpeistaan. Vanhemmat kuvaavat Roivaisen (2011, 26) tutkimuksessa jättävänsä lääkkeitään hankkimatta, luopuvansa omista harrastuksistaan sekä säästävänsä ruuasta voidakseen tarjota lapsilleen samanlaisia asioita kuin näiden ikätovereilla. Hyvinvoinnin epätasa-arvoisuus näyttäytyy myös fyysiseen hyvinvointiin liittyvänä tekijänä. Suomessa erot terveydentilassa eri sosiaaliekonomisten luokkien välillä ovat suuria. Pitkäaikaissairaudet ovat 50 % yleisempiä alemmissa kuin ylemmissä sosioekonomisissa asemissa. Tupakointi ja alkoholinkäyttö ovat aiempaa voimakkaammin rajautuneet alempiin sosioekonomisiin ryhmiin, kun ylemmissä asemissa olevien ruokailutottumukset ovat lähempänä ravitsemussuosituksia. Liikunnassa erot näkyvät erityisesti nuorten kohdalla, alemmissa sosioekonomisissa asemissa olevien harrastaessa muita vähemmän liikuntaa. Erot näkyvät myös terveystalveluiden käytössä hyvätuloisten käyttäessä muita enemmän yksityisiä- sekä työterveystalveluita ja hammashoitoa. (Palosuo ym., 219–232.) Terveystalvelaan liittyvän epätasa-arvon voidaan olettaa näkyvän laajempina vanhempien ja lasten hyvinvoinnin eroina eri tuloluokkien välillä.

Köyhyyden on todettu vähentävän vanhempien panostusta lapsiin, mikä saattaa liittyä sekä köyhyyden psyykkisiin että materiaalisiin vaikutuksiin (Kendig, Mattingly ja Bianchi 2014, 282). Duncanin, Magnusonin ja Votruba-Drzalin (2014, 99) mukaan vanhempien köyhyyden vaikutukset lapsen kehitykseen liittyvät erilaisiin mahdollisuuksiin käyttää lapsen aineellisia resursseja. Pienituloisissa perheissä lapsille ei välttämättä pystytä tarjoamaan yhtä laadukasta päivähoitoa, koulutusta tai oppimiskokemuksia kuin suurituloisemmissa perheissä. Vähävaraisissa perheissä lapsiin käytettävissä oleva aika jää usein vähäisemmäksi, sillä yksinhuoltajuus on köyhissä perheissä todennäköisempää ja vanhemmat tekevät usein epäsäännöllisiä työvuoroja, jotka eivät jousta lapsen tarpeiden mukaan. Angloamerikkalaisessa ympäristössä tehtyjen tutkimusten osalta on kuitenkin syytä huomioda, että varhaiskasvatuksen ja koulutusmahdollisuuksien laatueroon eri yhteiskuntaluokkien välillä viittaavat tutkimukset eivät oletettavasti ole täysin vertailukelpoisia suomalaisessa ympäristössä.

Sosiaalisten ongelmien yhdessä esiintyminen, vaikutuksien moniulotteiset välittymismekanismit sekä vaikutusten epäselvä kulkusuunta vaikeuttavat johtopäätösten tekemistä köyhyyttä tarkastelevista tutkimuksista, mikä näkyy esimerkiksi siinä, että sosioekonominen asema sekä ihmisen yksilölliset ominaisuudet ovat keskenään vuorovaikutteisessa suhteessa (Conger ja Donellan 2007, 193). Tarkasteltaessa vanhemmuuden välittymistä köyhyyteen tulisikin huomioida, ettei suoraviivaisia johtopäätöksiä voida tehdä taloudelliseksi huono-osaisuudeksi määritellyn köyhyyden ja vanhemmuuden välisestä yhteydestä, vaikka köyhyyden perheen elämälle aiheuttamia riskejä voidaan tilastollisella tasolla tunnistaa. Tarkasteltaessa vanhemmuutta köyhissä perheissä, on lisäksi syytä kysyä, mihin sitä verrataan. Krok (2009, 93–94) esimerkiksi tuo esiin, kuinka ydinperhe on muodostunut ideologiaksi, jota on tuotettu ja vahvistettu psykososiaalisen diskurssin avulla. Krok tuo esiin, kuinka ydinperhe voidaan nähdä yhteiskuntaan ja sen käytäntöihin kietoutuneena normina, johon peilattuna yksinhuoltajuus näyttäytyy poikkeamana.

On tuotu esiin, että valkoihoisen keskiluokan normit, joiden kautta vanhemmuutta arvioidaan, eivät välttämättä vastaa vaikeissa olosuhteissa elävien perheiden todellisuutta. Kriittisestä näkökulmasta lastensuojelun asiakkuuteen ohjautuvien lasten suuren määrän on katsottu heijastavan organisatorisia prosesseja ja köyhiin kohdistuvia ennakkoluuloja pikemmin kuin ongelmien todellista esiintyvyyttä sosioekonomisissa luokissa. Köyhyyden ja vanhemmuuden välistä suhdetta käsittelevistä tutkimuksista tehtyjä johtopäätöksiä on kritisoitu esimerkiksi huomauttamalla, että vanhemmuuden laatu ei ole sidoksissa sosioekonomiseen luokkaan. (Katz ym. 2007, 27.) Vanhemmuuden erottaminen köyhyyden aiheuttamista reunaehdoista voi lisäksi olla mahdotonta, ja köyhien perheiden vanhemmat voivat omata tavallisesti keskiluokkaisina pidettyjä arvoja, joiden toteuttamisen olosuhteet tekevät mahdottomaksi (Duncan ym., 2014, 107).

3.2 Köyhyys ja lapsen hyvinvointi

Tutkimuksissa on havaittu, että lapsuudessa koettu köyhyys vaikuttaa myöhempään elämänvaiheisiin. Lapsuudella ja nuoruudella on elämänvaiheena vahva vaikutus myöhempään työ- tai koulutusuraan, elämäntyytyväisyyteen sekä terveydentilaan. Lapsuudessa koetulla köyhyydellä näyttää olevan yhteys myöhempään taloudellisiin vaikeuksiin, koulutukseen ja eronneisuuteen. Mitä enemmän lapsuudessa on emotionaalisesti ja taloudellisesti kuormittavia tapahtumia, sitä suuremmaksi kasvaa riski tyytymättömyyteen aikuisiässä. (Koskenvuo 2010, 310.) Köyhissä perheissä lapsuutensa eläneet

kärsivät muita todennäköisemmin sekä lapsuudessa että aikuisiässä heikommasta fyysisestä ja emotionaalista terveydestä, vaikeuksista sosiaalisissa suhteissa ja käytöksellisistä ongelmista, sekä suoriutuvat tutkimusten mukaan kognitiivisesti muita heikommin (Case, Fertig ja Paxson, 2005; Conger ja Donnellan 2007; Dodge ym., 1994; Leinonen 2004). Laman vaikutuksia lasten mielenterveyteen tutkinut Leinonen (2004) osoittaa, että taloudellisesti vaikeiden aikojen vaikutukset ilmenevät lasten mielenterveydessä myös väestötasolla.

Köyhyydellä näyttää olevan merkitystä lapsuuden kokemukselle. Köyhissä oloissa lapsuutensa eläneet auttavat nuoruusiässä ikätovereitaan todennäköisemmin vanhempiaan taloudellisesti, huolehtivat sisaruksistaan ja kantavat huolta perheen taloudellisesta tilanteesta. Köyhien perheiden lapset näyttävät ottavan aikuisen roolin varhaisemmin kuin paremmin taloudellisesti toimeentulevissa perheissä elävät ikätoverinsa. (Kendig ym. 2014, 282.) Lapsen kohdistuvat odotukset saattavatkin olla erilaisia köyhissä ja varakkaammissa perheissä. Kohn (1977) tuo tutkimuksessaan esiin, että heikomman sosioekonomisen aseman omaavissa perheissä vanhemmat näyttävät odottavan lapsiltaan suurempaa itseohjautuvuutta kuin keskiluokkaisissa perheissä.

Köyhyys on läsnä myös lasten vertaissuhteissa. Lapsen kokemuksia köyhyydestä kartoittaneiden Hakovirran ja Rantalaihon (2012) tutkimus osoittaa, että lapset huomaavat taloudelliseen asemaan liittyviä seikkoja elämässään. Lasten erilaiset kulutusmahdollisuudet saattavat rajoittaa lasten kokemuksia yhteenkuuluvuudesta, vaikuttaa mahdollisuuksiin saada kavereita ja luoda eroja lasten välille. Tutkimus tuo esiin, kuinka kulutuskulttuuri välittyy lapsuuden kokemuksiin, ja taloudellinen asema nousee lapsen arjessa sekä sosiaalisissa suhteissa esiin monissa eri yhteyksissä. (em, 100–101, 114–116.)

Hakovirran ja Kallion (2014) tutkimukseen osallistuneet lapset tuovat esiin, että köyhyys ei ole vain materiaalista puutetta, vaan siihen liittyy sosiaalinen ulottuvuus. Lasten kertomassa köyhyys kuvautuu erilaisuutena suhteessa muihin. Köyhät nähdään nöyrinä, huomaamattomia ja vähään tyytyvinä. Köyhyyteen liitetään lasten tulkinnoissa myös vähäinen vapaa-ajan aktiviteettien määrä. Kun varakkaampien perheiden lapsilla ajatellaan olevan paljon ystäviä ja harrastuksia, köyhien perheiden lasten oletetaan viettävän aikaa kotona tv:tä katsellen. Köyhyyteen yhdistyy lasten kuvauksissa sosiaalinen stigma ja negatiivisia ominaisuuksia, kun paremmassa taloudellisessa asemassa olevien perheiden lapsia kuvataan huomattavasti myönteisemmässä valossa. (em. 2014, 157.)

3.3 Selviytyminen köyhydessä ja köyhien perheiden tuen tarpeet

Erityisen merkittävän tukena vähävaraisille perheille näyttää toimivan lähiverkosto (Vuori 2012, 70–72). Lähipiiri esimerkiksi suojaa köyhissä perheissä eläviä lapsia mielenterveysongelmilta, tukee vanhemmuutta taloudellisten vaikeuksien keskellä ja tarjoa psyykkistä sekä emotionaalista tukea ja turvaa (Roivainen 2011, 17; McLeod 1993; Leinonen, Solantaus ja Punamäki 2003, 410, 416). Myös perheenjäsenten keskinäisten suhteiden laadulla on merkitystä sille, millaiseksi köyhyyden kokemus muodostuu. Perheen toimivuutta, johon kuuluvat esimerkiksi perheen sisäinen kommunikaatio, toimiva parisuhde, vastuullisuus ja yhteenkuuluvuus, kuvataan Vuoren (2012, 62–63) tutkimuksessa merkittävänä osana perheen hyvinvointia. Vuorovaikutussuhteiden vahvistaminen voi tukea köyhydessä selviytymistä, sillä tutkimuksen perusteella köyhien perheiden vanhemmat toivovat keskinäiseen vuorovaikutukseensa ulkopuolista tukea, mikäli kokevat siinä puutteita.

Roivainen (2011) ja Krok (2009) kuvaavat tutkimuksissaan köyhien yksinhuoltajien käyttämiä selviytymisstrategioita. Tulokset osoittavat, että ajatusmallit voivat toimia selviytymistä tukevana tekijänä köyhydessä. Esimerkiksi köyhyyden kategorian vastustaminen ja vaihtoehtoisten tulkintojen tekeminen köyhydestä saattavat edistää köyhydessä selviytymistä. Köyhyyttä voidaan kuvata positiivisten käsitteiden kautta, ja köyhydessä elävä voi luoda itselleen vaihtoisen identiteetin. Köyhyys voidaan esimerkiksi nähdä ohimenevänä elämänvaiheena, josta on mahdollista selviytyä. Köyhyyteen voidaan liittää ylpeyttä omasta selviytymisestä ja omia kulutustottumuksia voidaan kuvailla myönteisten arvojen kautta. (Krok 2011, 2009, 141–142; Roivainen 2011, 25–26; Shildrick ja MacDonald 2013.) Hiitolan (2015, 179) tutkimuksessa kuvataan, kuinka lapsensa huostaanottoa vastustavien vanhempien tapa kuvata tilannettaan voidaan yhdistää *kunnollisen köyhän* kategoriaan. Tällöin vanhemmat painottavat kykyään elämänhallintaan taloudellisesta puutteestaan huolimatta, mikä näyttäytyy esimerkiksi viittauksina kykenevyyteen vastata vuokra- ja ruokakustannuksista.

Ajatusmallien merkityksestä huolimatta konkreettinen, arkeen saatava apu näyttäytyy köyhien perheiden tarpeiden näkökulmasta erityisen tärkeänä. Vuoren (2012, 89) tutkimustulosten perusteella esimerkiksi lastenhoitoavulla näyttää olevan suuri merkitys köyhien perheiden hyvinvoinnin kannalta. Tutkimuksessa henkinen hyvinvointi ja terveys näyttäytyvät köyhyyden keskellä tärkeinä voimavaroina. Sujuvaa arkea, toimivia rutiineita, turvattua perustoimeentuloa ja mielekästä tekemistä kuvataan hyvinvoinnin lähteinä. Vanhemmuutta itsessään pidetään voimaannuttavana, ja nykyhetkessä elämisen nähdään edesauttavan jaksamista. (em., 54–61, 89.) Lastenhoidolla on myös

suora lapsen hyvinvointia tukeva merkitys. Toimivien ja saatavilla olevien peruspalvelujen, kuten terveydenhuollon, kotipalvelun ja koulun merkitystä lapsiperheiden hyvinvointiin korostava Sipilä (2013, 46, 66) viittaa päivähoiton tärkeään asemaan erityisesti taloudellisesti heikossa asemassa olevien perheiden lapsille, sillä päivähoidolla on esimerkiksi kognitiivista, emotionaalista ja sosiaalista kehitystä tukevia piirteitä. Sipilä nostaa esiin päivähoiton saatavuuden ohella varhaiskasvatuksen sekä peruskoulun laadun lasten hyvinvointiin olennaisesti vaikuttavina tekijöinä, joihin panostaminen on tärkeää lasten kasvun ja kehityksen tukemisessa.

Sipilä (2013, 66) esittää perheen eristäytymisen olevan merkittävä riski lapsen kehitykselle. Voidaankin todeta, että köyhien perheiden tukeminen ihmissuhteiden ylläpitämisessä sekä sosiaalisen tuen hakemisessa voi olla perheen hyvinvoinnin kannalta tärkeää, sillä köyhyys vähentää usein mahdollisuuksia turvautua lähiverkoston tukeen. Joidenkin vanhempien kohdalla köyhyys aiheuttaa eristäytymistä, vetäytymistä ja yksinäisyyttä tai yksinkertaisesti estää matkustamisen sukulaisia tapaamaan (Vuori 2012, 58; Silverstein ym., 2010, 248–249; Roivainen 2011, 28–29). Verkostojen yhteydessä voidaan puhua myös laajemmin osallisuuden merkityksestä köyhien perheiden hyvinvointiin. Sipilä (2013, 66) huomauttaa, että syrjäytymisvaarassa olevien lasten hyvinvointia lisäävien toimenpiteiden tulisi lisätä osallisuutta verkostoihin, työelämään ja yhteiskuntaan. Hän tuo esiin osallisuuden merkityksen erityisesti maahanmuuttajataustaisille perheille, joiden lapsille eristäytyminen kotiin saattaa muodostaa erityisen syrjäytymisriskin.

3. KÖYHYYS JA LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖ

4.1 Sosiaalityö ja käsitykset köyhyydestä

Köyhyyteen liittyviä tulkintoja on aiemmissa tutkimuksissa lähestytty esimerkiksi tarkastelemalla sitä, millaisina köyhyyden taustoja tulkitaan (Kallio ja Hakovirta 2014, 152). Sosiaalityöntekijöiden köyhyyteen liittyviä asenteita ja näkemyksiä on tutkittu kartoittamalla sosiaalityöntekijöiden mielipiteitä köyhyyden syistä. Lisäksi on tutkittu ainakin sosiaalityöntekijöiden mielipiteitä köyhiin kohdistuvista auttamisstrategioista. (Blomberg ym. 2010; Kallio ym. 2011.) Sosiaalityöntekijöiden näkemykset köyhyydestä, köyhistä asiakkaista sekä omasta roolistaan ovat merkityksellisiä, sillä ne voivat välittyä asiakastyöhön. Monnickendamin ja kumppaneiden (2010) tutkimus osoittaa, että sosiaalityöntekijät jotka ovat epävarmoja omasta roolistaan sekä velvollisuuksistaan suhteessa köyhyyteen, suosivat työssään yksilö- ja perhetason interventioita eivätkä näe tärkeäksi nostaa köyhiä oman työnsä ja palveluiden kehittämisen erityiseksi kohderyhmäksi. Sosiaalityöntekijöiden tulkinnat näyttävät vaikuttavan työn sisältöihin, sillä sosiaalityöntekijät auttavat tutkimuksen perusteella työssään mieluiten asiakkaita, joiden tulkitsevat pyrkivän aktiivisesti pärjäämään omillaan (Monnickendam ym., 2010, 911–927).

Sosiaalityöntekijät näyttävät olevan köyhyyteen liittyvien asenteiden osalta jokseenkin heterogeeninen ryhmä. Sosiaalityön ammatilliset arvot, tavoitteet ja eettiset ohjeet saattavat johtaa sosiaalityöntekijöiden asenteiden yhdenmukaistumiseen niin, että sosiaalityöntekijät kannattavat muita todennäköisemmin tulojen uudelleen jakoa ja köyhyyden rakenteellista selitysmallia. Tämä voidaan liittää ammatilliseen identiteettiin sekä ammatin ideologiseen ilmapiiriin, jotka saattavat samankaltaistaa sosiaalityöntekijöiden ajattelua riippumatta muista yksilön ajattelua muokkaavista yksilöön tai ympäristöön liittyvistä tekijöistä. (Blomberg ym. 2010, 591.) Myös koulutuksella näyttää olevan merkitystä köyhyystietoisuuteen erityisesti vaikuttavana tekijänä (Krumer-Nevo, Weiss-Gal ja Monnickendam, 2009). Sosiaalityön koulutuksen saaneiden köyhyystulkinnat näyttävät olevan vähemmän yksilöä syyllistäviä kuin ilman tutkintoa työskentelevillä (Blomberg ym. 2010, 596–597).

Sosiaalialalla työskentelevät tulkitsevat köyhyyden taustoja rakenteellisten selitysmallien kautta useammin kuin väestö keskimäärin (Roivainen 2011, 18; Blomberg ym., 2010, 591; Niemelä 2010). Köyhyysilmiön kohtaaminen sekä köyhyyteen liittyvä tietoisuus näyttävät lisäävän myönteistä suhtautumista köyhiin (Lee ym., 2004, ref. Blomberg ym. 2010, 592). Tarkasteltaessa

sosiaalityöntekijöiden köyhyyteen liittyviä ajattelutapoja, on kuitenkin syytä huomata, että sosiaalisten ongelmien tulkinta ei ole autonomista profession sisäistä toimintaa, vaan kiinnittyy ympäristöön ja tulkintaa tekeviin toimijoihin (Jokinen 1995, 14–15). Hakovirta ja Kallio (2014, 153) toteavat Niemelää (2008; 2011) mukaillen, että universaalin järjestelmän sekä pienien tuloerojen vuoksi köyhiä syyllistävät asenteet ovat asennetutkimusten mukaan ylipäätään Pohjoismaissa harvinaisempia kuin muualla maailmassa, minkä voidaan olettaa vaikuttavan myös sosiaalityöntekijöiden tekemiin köyhyystulkintoihin.

Köyhyyteen liittyvien näkemysten sidos ympäröivään yhteiskuntaan on historiassa vaikuttanut sosiaalityön asiakkuuden määrittymiseen sekä työn sisältöihin. Köyhäinhoidon saaminen on esimerkiksi suomalaisessa yhteiskunnassa merkinnyt 1960–1970-luvulla tapahtuneeseen yhteiskunnalliseen murrokseen ja sen myötä tapahtuneeseen köyhyyden uudelleen määrittelyyn saakka yksilön perus- ja poliittisten oikeuksien kaventamista (Harjula 2012, 46–47). Vaikka käsitykset köyhyydestä ovat muuttuneet ajassa, ovat tavat hahmottaa köyhyyttä yhteydessä menneeseen. Köyhyyteen liittyy monenlaisia kulttuurisia tulkintoja ja odotuksia, jotka näyttäytyvät myös palvelujärjestelmän toimijoiden tavassa kohdata köyhyyttä. Krok (2009, 192) tuo esiin, kuinka esimerkiksi nöyryyden liittämällä köyhyyteen on kulttuurissamme pitkä historia, joka näkyy vielä nykyäänkin sekä köyhyydessä elävien että heitä kohtaavien sosiaaliviranomaisten ajattelutavoissa. Historiassa pitkään vallinnutta jakoa apua *ansaitseviin* (*deserving*) ja *ansaitsemattomiin* (*undeserving*) kuvanneet Shildrik ja MacDonald (2013, 295–297) puolestaan esittävät, että vastaavaa köyhiä jaottelevaa tulkintaa on löydettävissä myös 2000-luvulla esiintyvistä diskursseista, joita media vielä omalta osaltaan vahvistaa. Metterin (2012, 202) mukaan köyhien asiakkaiden jaottelu johtaa marginalisoivaan ja kontrolloivaan sosiaalipolitiikkaan, jonka hän tunnistaa väitöstutkimuksessaan löytämiensä kohtuuttomien tapausten taustalta.

Blombergin ja kumppaneiden (2010) tutkimuksessa pohjoismaalaisten sosiaalityöntekijöiden mielipiteistä köyhyyden syistä köyhyyden selitysmallit on jaettu *yksilölliseen syytökseen, sosiaaliseen syytökseen, yksilölliseen kohtaloon ja sosiaaliseen kohtaloon*¹. Tutkimuksen tulokset viittaavat siihen, että suomalaiset sosiaalityöntekijät tulkitsevat köyhyyttä useammin yksilöllisen syytöksen kautta kuin muualla Pohjoismaissa, joissa sosiaalityöntekijät paikantavat köyhyyden syyt yksilöstä riippumattomiin tekijöihin. Tutkimuksessa tuloksia suhteutetaan aiempien tutkimusten

¹ Käytetyt muuttujat on operationalisoitu käyttämällä van Oorschotin ja Halmanin nelikenttää, joka sisältää seuraavat väitteet: a) maassamme elää ihmisiä köyhyydessä, koska he ovat laiskoja (yksilöllinen syytös) b) maassamme elää ihmisiä köyhyydessä, koska yhteiskunnassa on suuria epäoikeudenmukaisuuksia (sosiaalinen syytös) c) maassamme elää ihmisiä köyhyydessä, koska heillä on ollut epäonnea (yksilöllinen kohtalo) d) maassamme elää ihmisiä köyhyydessä, koska se on väistämätön osa modernia kehitystä (sosiaalinen kohtalo).

perusteella tehtävään johtopäätökseen siitä, että suomalaisessa yhteiskunnassa tulkinnat köyhyyden syistä ovat ylipäättään yksilöä syyllistävämpiä kuin muualla Pohjoismaissa. (em., 589, 590, 594.)

Köyhyyskäsitteet voidaan yhdistää myös organisaatioon ja työn sisältöihin. Käsitteet köyhyydestä voivat muuttua työyhteisössä jaetuiksi, kuten Thadenin ja Robinsonin (2010, 36–37) tutkimuksessa, jossa huomattiin, että sosiaalityössä organisaatioon saattaa muodostua asiakasta elämäntilanteestaan syyllistävä kulttuuri, joka omaksutaan ja jota voimistetaan työntekijöiden välisessä vuorovaikutuksessa. Merkitystä köyhyyskäsitteisiin näyttää olevan myös työn sisällöllä. Niemelän (2010) tutkimustulokset Kelan etuuskäsittelijöiden köyhyysnäkemuksista osoittivat, että työntekijöiden työssään pääasiallisesti käsittelemä etuus on ainoa tekijä, jolla on yhteys työntekijän tulkintaan köyhyyden syistä. Aiemmista tutkimuksista poiketen demografisilla tekijöillä tai vastaajien iällä ei näyttäisi olevan vaikutusta köyhyystulkintoihin, mikä voimistaa käsitystä organisaation tai työn sisällön merkityksestä sille, kuinka köyhyydestä ajatellaan. Toimeentulotuen työntekijöiden köyhyystulkinnat näyttävät olevan yksilöä syyllistävämpiä kuin muilla, mihin saattavat vaikuttaa toimeentulotuen yksilölähtöinen, kontrollia sisältävä luonne sekä pyrkimys puolustaa omaa työtä (Blomberg ym., 2010, 597).

4.2 Köyhyys, harkintavalta ja eettiset jännitteet

Sosiaalityö voidaan nähdä lainsäädännön ja ammattieettisten periaatteiden ohjaamana toimintana, johon voidaan lukea kuuluvaksi sekä tuen että vallankäytön elementtejä. Työn sisältämiin eettisiin ristiriitoihin vastaamista voidaan pitää osana sosiaalityön sisältöjä, mitä kautta arvoihin ja etiikkaan liittyvät kysymykset rakentuvat osaksi sosiaalityöntekijän roolia. Eettisiä ristiriitoja sosiaalityöntekijän rooliin saattaa muodostua esimerkiksi se, kuinka asiakkaan asianajajana toimiminen voi olla ristiriidassa lainsäädännön, organisaation ohjeiden ja tavoitteiden välillä, jotka myös ovat osa sosiaalityötä (Blomberg ym., 2014, 182–183).

Ammattietiikkaan nojaamista on toisinaan ehdotettu keinoksi ratkaista työssä kohdattavia ristiriitoja, joka syntyy sosiaalityön selontekovelvollisuudesta moneen eri suuntaan (Juhila 2009, 297, 299). Raunio (2004, 71) liittää toisiinsa ammatilliset arvot, sosiaalityön tavoitteiden toteutumisen ja ammattieettiset periaatteet. Ammattieettisten periaatteiden Raunio katsoo konkretisoivan sosiaalityön arvoja, jotka sellaisenaan ovat liian epämääräisiä toimiakseen ammatillisen toiminnan perustana. Ammattieettiset ohjeet sisältävät teemoja, joita voidaan tulkita köyhyyteen liittyvinä

velvollisuuksina. Sosiaalialan ammattijärjestö Talentian ammattieettisissä ohjeissa (2013, 9) esimerkiksi viitataan sosiaalialan ammattilaisen velvollisuuteen tiedottaa yhteiskuntaa köyhyydestä ja resurssien epätasa-arvoisesta jakautumisesta ja pyrkiä vaikuttamaan niihin. Sosiaalityöntekijöiden kansainvälisen kattojärjestön IFSW:n sosiaalityön määritelmässä puolestaan mainitaan sosiaalityön tavoitteena yhteiskunnallinen vaikuttaminen, eriarvoisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden vähentäminen sekä hyvinvoinnin vahvistaminen (IFSW, 2015).

Sosiaalityössä kohtaavat tehtävät yhteiskunnan resursseista vastaamisen ja yksittäisen asiakkaan toiveiden välillä. Eettisiä ristiriitoja tarkasteltaessa voidaan kysyä, kumpi näkökulma työn kulloisessakin ympäristössä painottuu. Mäntäri-Van der Kuip (2013, 16) toteaa, että sosiaalityön organisaatiossa tilivelvollisuus, selonteon vaatimus ja ajattelun markkinaperusteistuminen heikentävät mahdollisuutta palveluiden tarjoamiseen ja eettisesti kestävään työskentelyyn. Vaikka taloudellisen hyödyn näkökulma ei ole perinteisesti kuulunut sosiaalityön ytimeen, osoittaa Raitakarinen ja Saarion (2008) tutkimus, että talouden näkökulma saatetaan sosiaalialalla omaksua osaksi omaa työtä, mikä näkyy esimerkiksi oman työn argumentointiin taloudellisen hyödyn kautta. Tousij (2012, 527–529) puolestaan tuo esiin, että rajat managerialististen, budjetointiin sekä taloudelliseen argumentointiin liittyvien tehtävien sekä perinteisen professionaalisen asiakastyön välillä voivat hämärtyä ammateissa, joissa talouden tarkastelutapa ei perinteisesti ole ollut ensisijainen. Tällöin myös sosiaalityön sisältöihin saatetaan omaksua taloudellisia diskursseja, jotka sosiaalityön perinteisenä pidettyyn arvoperustaan peilattuna saattavat näyttää vierailta.

Sosiaalityön etuna köyhyydessä elävien perheiden tukemisessa voidaan pitää terveydenhuoltoon verrattuna joustavaa mahdollisuutta tuen tarjoamiseen (Vuori 2012, 81). Sosiaalityöntekijöiden mahdollisuutta käyttää työssään yksityiskohtaista harkintaa ja tätä kautta kohdistaa asiakkaaseen valtaa, voidaan tarkastella *harkintavallan* käsitteen näkökulmasta. Harkintavaltaan viittaavat Blomberg ja kumppanit (2014, 82, 182–183) huomauttavat, että sosiaalityöntekijöillä on laajempi harkintavalta kuin useilla muilla katutason byrokratiatyötä tekevillä. Kirjoittajien mukaan sosiaalityön tehtävän julkisella sektorilla on nähty olevan lähempänä ”ammattilliseen tietopohjaan perustuva sosiaalipoliittisten päämäärien toimeenpanoa kuin perinteisten byrokraattisten weberiläisten ihanteiden perusteella tapahtuvaa hallintoa”, minkä voidaan katsoa erottavan sosiaalityön monista muista viranomaistehtävistä. Mahdollisuuksia tilannekohtaiseen harkintaan ja sen riittävää käyttöä voidaankin pitää eettisen sosiaalityön edellytyksinä. Sosiaalityössä viranomaispainotteisuus, joka keskittyy lainsäädännön ja ohjeiden noudattamiseen sekä asiakkaiden byrokraattisesti tasapuoliseen kohteluun, saattaa johtaa luottamuksellisen asiakassuhteen laiminlyömiseen. (Metteri 2012, 51, 201–203). Kalliomaa-Puha, Kotkas ja Rajavaara (2014, 9) tuovat

esiin, ettei viranomaisten harkinta ole täysin vapaata, vaikka lainsäädännössä olisi delegoitu työntekijälle harkintavaltaa, sillä oikeudelliset, ammattieettiset, hallinnolliset, taloudelliset sekä tutkimukseen, tietoon ja teknologiaan liittyvät näkökulmat määrittelevät harkinnan mahdollisuuksia.

Tilannekohtaisen harkinnan käyttö ei aina näytä toteutuvan sosiaalityössä tarkoituksenmukaisesti. Metteri (2012) osoittaa tutkimuksessaan, että mahdollisuudet asiakkaan tukemiseen saatetaan toisinaan jättää sosiaalityössä käyttämättä myös silloin, kun ne ovat olemassa. Metteri viittaa kohtuullisuuteen sosiaalityöntekijän ammatilliseen harkintaan liittyvänä tekijänä, joka yhdistää sosiaalisten ja taloudellisten oikeuksien näkökulman. Asiakkaan tarpeisiin liittyvästä harkinnasta voidaan puhua myös *kohtuullisuusharkintana*. Metterin mukaan kohtuullisuusharkinnalla pyritään ”*tarkastelemaan asiakkaan tilannetta suhteessa yhteiskunnassa yleisesti kohtuullisena pidettyyn*” ja samalla ”*turvaamaan mahdollisuus yksilöllisiin tarpeenmukaisiin ratkaisuihin*” (em., 128–137, 46, 49). Suomalaiset sosiaalityöntekijät näyttävät kuitenkin pitävän harkintavaltaa tärkeänä osana työtään. Blomberg ja kumppanit (2014, 182–203) tulevat sosiaalityöntekijöiden harkintavaltaan liittyviä asenteita käsittelevässä tutkimuksessaan siihen lopputulokseen, että suomalaiset sosiaalityöntekijät kannattavat ruotsalaisia kollegojaan enemmän harkintavallan lisäämistä ja tätä kautta yksityiskohtaisen ohjauksen vähentämistä sekä asiakaslähtöisyyden lisäämistä työssään. Harkintavaltaa on tähän tutkielmaan sisällytetyissä tutkimuksissa tarkasteltu lähinnä taloudellisen tuen näkökulmasta. Autonomisen päätöksenteon mahdollisuuksia asiakkaan taloudelliseen tukemiseen liittyen on tutkittu lähinnä aikuisosiaalityön ympäristössä, eivätkä tulokset näin ollen välttämättä kerro harkintavallan toteutumisesta lastensuojelun sosiaalityössä.

Tulokset mahdollisuuksista käyttää tilannekohtaista harkintaa eivät aiemman tutkimuksen perusteella ole yksiselitteisiä. Esimerkiksi Roivaisen (2011, 34) tutkimusaineistossa eräs haastatelluista toimeentulotuen sosiaalityöntekijöistä tuo esiin, että perusteiden löytyessä toimeentulotuessa voidaan aina käyttää harkinnanvaraisuutta, eikä liiasta harkinnanvaraisen toimeentulotuen myöntämisestä ole koskaan huomautettu. Toisaalta haastateltavat kertovat joutuvansa ohjaamaan asiakkaita diakoniatyön pariin. Haastateltavat tuovat esiin, ettei järjestelmän tulisi toimia kyseisellä tavalla, mutta kuvaavat olevansa toisinaan järjestelmän vuoksi pakotettuja toimimaan näin. Mahdollisuudet tilannekohtaiseen harkintaan eivät näytä toteutuvan samanlaisina sosiaalityön toimintaympäristöissä. Rostilan, Mäntysaaren, Suomisen ja Asikaisen (2011) tutkimuksen perusteella sosiaalityöntekijöiden mahdollisuudet ammatillisen autonomian ja yksilöllisen harkinnan käyttöön näyttävät vaihtelevan kunta- ja organisaatiokohtaisesti. Voikin olla, että tiukan säätelyn mukaan toimiminen ja tarveharkinnan käyttö painottuvat eri tavoin eri konteksteissa.

Sosiaalityön mahdollisuuksia vallankäyttöön tulisi tarkastella asiakkaan kokemusmaailmasta käsin. Vuoren (2012, 72–75) tutkimuksessa vähävaraiset perheet kuvaavat kokemuksiaan terveyden- ja sosiaalihuollon palveluiden ja rahan jakamisen nojalla tapahtuvasta vallankäytöstä ulkopuolisuuden tunteena, vanhemmuuteen, työttömyyteen ja tukien varassa elämiseen liittyvänä syyllisyytenä, leimautumisen pelkona, perheen ongelmien vähättelynä ja tunteena tarkkailun kohteena olemisesta.

Lastensuojelun sosiaalityössä eettisiä jännitteitä muodostavat luonnollisesti myös muunlaiset kuin taloudelliseen tukemiseen liittyvät tehtävät. Lastensuojelussa voimakkaat perheen elämään tehtävät interventiot mahdollistava rooli voi toisinaan heikentää mahdollisuuksia tuen tarjoamiseen sekä asiakkaan ja työntekijän välisen luottamuksen syntymiseen. Roivaisen (2011, 30–34) tutkimuksessa köyhät yksinhuoltajat tuovat esiin lastensuojeluun liittyvää pelkoa, ja liittävät lastensuojeluun mielikuvia huostaanotosta, kontrollista ja tarkkailun kohteeksi joutumisesta. Tämän takia yksinhuoltajat yrittivät sinnitellä tinkimällä omasta hyvinvoinnistaan, etteivät joutuisi tekemisiin palvelujärjestelmän kanssa. Lastensuojelun sisältämien eettisten jännitteiden tunnistaminen voidaankin nähdä tärkeänä asiakassuhteen rakentumisen kannalta.

4.3 Sosiaalityön tehtävämäärittely, köyhyys ja lastensuojelu

Monnickendam ja kumppanit (2010) tarkastelevat sosiaalityöntekijöiden roolia suhteessa köyhyyteen tuomalla esiin köyhyyteen liittyviä dilemmoja, joita sosiaalityöntekijät joutuvat työssään ratkaisemaan. Dilemmat voivat olla järjestelmän ja asiakkaan välisiä, mikä liittyy kysymykseen omista tehtävistä työllistävän organisaation kontekstissa. Köyhyydessä selviytymisen ja köyhyydestä ulos pääsemisen välisessä dilemmassa joudutaan ottamaan kantaa siihen, liitetäänkö omaan tehtävään asiakkaiden tukeminen selviytymään köyhyyden keskellä, vai onko työn tavoitteena tukea asiakasta pois köyhyydestä. Tutkielman kannalta olennaiseen roolin käsitteeseen yhdistyy kysymys siitä, kuinka oman työn tavoitteita ja kohdetta tulkitaan. Monnickendamin ja kumppaneiden kuvaamat dilemmat liittyvät *velvollisuuden* käsitteeseen, mikä merkitsee sen pohtimista, mitkä ovat työntekijöiden velvollisuudet suhteessa köyhien asiakkaiden auttamiseen ja toisaalta köyhien asiakkaiden velvollisuudet itsensä suhteen. Rooli liitetään tutkijoiden tulkinnassa myös näkemykseen köyhyyden laadusta; esimerkiksi krooninen köyhyys, jollaisena kuvataan toisen ja kolmannen sukupolven köyhyyttä ja tätä kautta sosialisoitumista köyhyyden kulttuuriin, näyttäytyy köyhyytenä, johon on vastaajien työllä mahdotonta vaikuttaa. (em., 916–919.)

Sosiaalityön tehtävnmäärittelyjen yhteydessä voidaan havaita, kuinka yleiset sosiaalityön määritelmät yhdistävät usein yksilö- ja perhetason ylittävää tarkastelun ja lähestyvät sosiaalityön tehtäviä makrotasolta. Esimerkiksi Kananoja (2004, 24) viittaa sosiaalityöhön hyvinvointipolitiikan välineenä, todeten että erotuksena laajemmasta hyvinvointipolitiikasta, sosiaalityö ammatillisena muutostyönä määrittyy toimintajärjestelmän sijaan ihmisten yksilöllisistä elämäntilanteista käsin. Lastensuojelun tehtävien tavoitteiden ja sisältöjen määritelmässä painottuvat usein laajempien yhteiskunnallisten tehtävien sijaan yksilö ja perhe, mitä voidaan tulkita suhteessa Duvan ja Metzgerin (2010, 63) esittämään näkemykseen siitä, että lastensuojelun tehtävä on perinteisesti ollut suojella lapsia vahingoittamiselta, ei vaikuttaa köyhyyden syihin.

Lastensuojelutyötä ohjaa lastensuojelulaki, jossa lastensuojelun tehtävät ja tavoitteet on määritelty väljästi. Lastensuojelulain mukaan *”lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa.”* Lainsäädäntö edellyttää näin ollen huomioimaan työskentelyssä perheen merkityksen lapsen kasvuolosuhteille. Lastensuojelulaki painottaa myös ennaltaehkäisyn näkökulmaa, sillä laissa todetaan, että *”lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin.”* Bardy (2009, 71) tuo esiin lastensuojelulakiin sisältyvien tehtävien laajuuden huomauttamalla, että lastensuojelulaissa tehtävänä on sekä *”hoitaa yhteiskuntaa huolehtimalla yleisistä oloista ja ehkäisemällä ongelmia”* että *”korjata niitä hoitamalla yksilöitä ja perheitä.”* Näin ollen voidaan katsoa, että lainsäädäntö laajassa määritelmässä sisällyttää lastensuojelun tehtäviin yhteiskunnallisen vaikuttamisen velvollisuuksia.

Köyhyyden tematiikka sisältyy lastensuojelulakiin osana yksilö- ja perhekohtaista lastensuojelutyötä, sillä lapsen taloudellinen tukeminen sekä perheen aineellisten tarpeiden huomioiminen on sisällytetty lakiin.² Lastensuojelulaki myös rajaa lastensuojelutyön sisältöä ja kohdetta erottaessaan toisistaan lapsi- ja perhekohtaisen ja ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön, josta ensimmäistä toteutetaan *”tekemällä asiakassuunnitelma sekä järjestämällä avohuollon tukitoimia”* (LsL 417/2007, §). Näin ollen voidaan ajatella, että vaikka lakiin on sisällytetty perheen merkitys lapsen ensisijaisena

² Lastensuojelulain 417/2007 35 §: ssa todetaan, että *”kun lastensuojelun tarve oleelliselta osin johtuu riittämättömästä toimeentulosta, puutteellisista asumisoloihin tai asunnon puuttumisesta tai kun mainitut seikat ovat oleellisena esteenä lapsen ja perheen kuntoutumiselle, kunnan on viivytyksettä järjestettävä riittävä taloudellinen tuki sekä korjattava asumisoloihin liittyvät puutteet tai järjestettävä tarpeen mukainen asunto”*. Lain 36 §:ssa mainitaan avohuollon tukitoimenpiteenä lapsen taloudellinen ja muu tukeminen koulunkäynnissä, ammatin ja asunnon hankinnassa, työhön sijoittumisessa, harrastuksissa, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä sekä muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä.

kasvuympäristönä, lastensuojelulaki painottaa lastensuojelun asiakkuuden kohteena olevaa lasta työn kohteena.

Köyhyyteen liittyvää tehtävien tulkintaa on tutkielmassa tarkasteltu myös köyhyysteeman kontekstissa olennaisen taloudellisen tukemisen näkökulmasta. Sosiaalityön ja taloudellisen avustamisen suhdetta voidaan lähestyä tehtävänmäärittelyn kautta. Sipilä (1989, 213–227) jakaa sosiaalityössä tehtävän työn palvelutyöhön, byrokratiatyöhön ja psykososiaaliseen työhön.³ Raunio liittää köyhyydelle läheisen taloudellisen tukemisen byrokratiatyöhön, johon kuuluu olennaisesti ajatus asiakkaiden yhdenmukaisesta kohtelusta (2004, 132). Myös Mäntysaaren (1991) tutkimuksessa sosiaalityöntekijät yhdistävät taloudellisen avustamisen byrokraattiseen työhön, joka nähdään varsinaisesta sosiaalityöstä erillisenä osa-alueena. Sosiaalityöntekijät eivät näin ollen välttämättä liitä taloudellista avustamista oman työn ydinsisältöihin. Lasten hyvinvointipalvelujen interventiot ovat Duvan ja Metzgerin (2010, 63) mukaan kohdistuneet köyhyyden sijaan vanhemmille tarjottaviin palveluihin, kuten perheneuvontaan ja ohjaukseen, minkä voidaan ajatella viittavan siihen, että psykososiaalinen työ sekä palvelutyö painottuvat lastensuojelun työmuotoina.

Työssä tehtävää rajanvetoa voidaan hahmottaa *ongelmien tulkintatyön* käsitteen kautta. Juhilan ja Pösön (2000) mukaan auttamistyöhön kuuluvan ongelmien tulkintatyön avulla ohjataan työskentelyä ja koordinoidaan yhteistä ymmärrystä organisaation perustehtävistä. Asiakkuutta konstruoidaan ja rajataan tavalla, joka vaatii ongelmien kautta rakentuvaa yhteisymmärrystä organisaation asiakkuuden sisällöstä. Auttamisinstituutioiden sisällä konstruoidaan näin asiakkaaksi pyrkivien ongelmia. (em., 35–63.) Tässä tutkimuksessa ongelmanmäärittelyn ja roolin käsitteet yhdistyvät lähestyttäessä tutkielman tulososiossa aineistoa siitä näkökulmasta, pidetäänkö asiakkaiden köyhyydestä kumpuavia tarpeita ja niihin vaikuttamista osana omaa työtä, vai rajataanko niitä oman työn ulkopuolelle. Sosiaalityön asiakkuuden rajaamista voidaan tarkastella palveluiden viimesijaisuuden näkökulmasta. Rajaaminen ei ole ongelmatonta, sillä kuten Roivainen (2011, 35) tuo esiin, kohdennettaessa sosiaalityötä ongelmakategorioihin, jää suuri osa apua tarvitsevista ilman tukea.

Asiakkaan tukeminen osana lastensuojelutyön tehtäviä herättää kysymyksiä siitä, millaisina asiakkaiden tuen tarpeet nähdään sosiaalityön arviointikäytännöissä. Tutkielmassa on viitattu

³ Myös Raunio (2004, 230) liittää psykososiaalisen työn lastensuojelun työmuotoihin. Raunion mukaan psykososiaalinen työ vaatii erityistä asiantuntemusta sekä asiakaslähtöisiin, dialogisiin ja verkostomaisiin palveluihin siirtymistä. Palvelutyö voidaan nähdä eräänlaisena ohjauksena ja neuvontana. Raunio huomauttaa, että yhdessä toimipisteessä voi esiintyä samaan aikaan useampia eri toimintamuotoja.

sosiaalisten ongelmien yhdessä esiintyvyyteen, mikä asettaa oletettavasti haasteita asiakkaiden tuen tarpeiden arvioinnille. Lastensuojelutyössä kansallisen tason käytännöt voivat edellyttää erontekoa puhtaasti perheen taloudelliseen ahdinkoon liittyvien tekijöiden sekä muiden sosiaalisten ongelmien välillä (Duva ja Metzger 2010). Myös suomalaisen lastensuojelulain vaatimusta lastensuojelun tarpeen poistamisesta toimeentuloon ja asumisoloihin vaikuttamalla voidaan tulkita vaatimuksena erottaa aineelliset puutteet perheen muunlaisista ongelmista (LsL 2007/417, 36 §).

Lastensuojelun arviointikäytäntöjä tarkasteltaessa voidaan huomauttaa, että käytetyillä käsitteillä saattaa olla merkitystä paitsi tutkimuksen, myös työn sisältöjen kannalta. Esimerkiksi *lapsen hoidon laiminlyönti* voi muodostua käsitteeksi, joka asettaa köyhät perheet epäoikeudenmukaiseen asemaan. Vanhempien saatetaan tulkita laiminlyövän lapsen hoitoa myös silloin, kun perheen tilanteessa on tosiasiaa kyse köyhyyden sanelemista elämän reunaehdoista (Bullock 2003, 1040–1027). Köyhyys ja lapsen hoidon laiminlyönti voidaan sekoittaa toisiinsa esimerkiksi silloin, kun köyhyys määritellään ravinnon, suojan ja vaatetuksen puutteina (Duva ja Metzger (2010, 63). Ilmiöiden käsitteellinen erottaminen toisistaan näyttää olevan mahdollista, sillä esimerkiksi Fontin ja Warrenin (2013) tutkimuksen perusteella lastensuojelun sosiaalityöntekijät liittävät asumisen puutteet köyhyyteen sen sijaan, että niitä tulkittaisiin lapsen hoidon laiminlyöntinä.

Lastensuojelulain sisältämä velvollisuus poistaa lastensuojelun tarpeeseen johtaneet taloudellisen tuen tarpeet merkitsee myös sitä, että pelkkien taloudellisten syiden ei tulisi olla lastensuojelun asiakkuuden syynä, vaikka tilastollisen tarkastelun perusteella voidaan olettaa köyhyyden olevan usein keskeinen osa lastensuojelun asiakkaiden arkea. Lastensuojelussa kohdattaneen näin ollen köyhyyttä, joka yhdistyy muihin kuin taloudellisiin ongelmiin. Köyhyyden ja muunlaisten ongelmien yhdessä esiintyvyys lastensuojelun kontekstissa merkitsee, ettei taloudellisten resurssien lisäämistä voida nähdä lastensuojelun asiakasperheen ainoana tarpeena. Näyttää siltä, että tulotason lisääminen ylipäätään ei ole riittävä sosiaalipoliittinen keino poistaa perheiden lastensuojelun tarvetta, sillä on todennäköistä, että tulotason nostamisen vaikutukset vanhemmuuteen ovat yksilöllisiä (Katz, ym. 2007). Esimerkiksi Hustonin ja kumppaneiden tutkimuksessa köyhyyden vähentämiseen tähtäävään ohjelmaan osallistuminen sai aikaan positiivisen muutoksen vanhempien psyykkisessä voinnissa niillä osa-alueilla, jotka yleisesti ottaen reagoivat herkimmin muutoksiin taloudellisessa tilanteessa. Vanhempien pysyvämpiin luonteenpiirteisiin resurssien lisäämisellä ei tutkimuksen perusteella ole suurta vaikutusta, joten vanhemmuuteen ja siinä ilmeneviin tuen tarpeisiin ei voida vaikuttaa perheen taloudellista tilannetta kohentamalla (Huston ym., 2001, 332–333). Vanhemmat, joiden henkilökohtaiset resurssit mahdollistavat tuen ja muiden mahdollisuuksien etsimisen lapsille, hyötyvät tulotason nostamisesta enemmän kuin vanhemmat, joilta vastaavia resursseja puuttuu.

Jälkimmäinen ryhmä tarvitsee ilmeisesti myös muita resursseja vanhemmuutensa tueksi (Katz, ym., 2007, 18).

Vaatus köyhyyden ja muunlaisten ongelmien erottamisesta toisistaan ei näytä aina toteutuvan lastensuojelun sosiaalityössä. Hiitola (2015, 178–179, 182) osoittaa sekä oman tutkimuksensa perusteella että de Godzinskyä (2012a, 60) mukaillen, että viranomaiset nostavat huostaanottojen yhteydessä esiin perheen vanhempien köyhyyteen liittyviä teemoja, vaikka köyhyys ei saisi olla huostaanoton perusteena. Köyhyys liitetään tutkimuksessa kodin puutteellisuuteen, jonka kautta aineellinen ulottuvuus ja kodin olosuhteet yhdistetään vanhemmuudessa epäonnistumiseen. Hiitola osoittaa, kuinka lastensuojelutyöhön liittyy normatiivisuuksia, joiden perusteella vanhemmuutta voidaan arvottaa tai osoittaa epäonnistumista vanhemmuudessa. Normatiivisuudet puolestaan voivat Hiitolan mukaan olla yhteydessä kulttuurisiin arvoihin, joita liittyy esimerkiksi koulutukseen, sosiaalisiin verkostoihin sekä materiaaliseen hyvinvointiin.

Asiakkaan tuen tarpeita arvioitaessa haasteena voidaan nähdä asiakkaiden ja työntekijöiden toisistaan toisinaan poikkeavat tulkinnat asiakkaan ongelmista. Työntekijöillä ja asiakkailla saattaa olla erilaiset näkemykset avun tarpeesta, eivätkä asiakkaat välttämättä koe saavansa lastensuojelusta oikeanlaista apua ongelmiinsa. Työntekijän näkemyksessä saattaa korostua vanhemman toimintaan vaikuttaminen, minkä johdosta konkreettisten tarpeiden, kuten asumisen puutteiden sivuttamiseen. (Courtney, McMurty ja Zinn 2004, 417.) Aiempi tutkimus osoittaa vähävaraisten perheiden vanhempien kohtaamisiin palvelujärjestelmästä liittyvän kokemuksia avun tarpeen ja tarjottavan avun kohtaamattomuudesta, mikä saattaa johtaa siihen, että tarjottu palvelu jätetään käyttämättä. Perheiden ammattilaisilta saamat ohjeet voivat lisäksi olla mahdottomia toteuttaa vähävaraisen perheen arjessa. (Vuori 2012, 90.)

Tulkintojen ristiriidat muodostavat asiakastyöhön jännitteitä ja voivat vaikuttaa merkittävästi siihen, millaiseksi lastensuojelun asiakkuus muodostuu. Hiitolan (2015) tutkimus osoittaa, että lastensuojelun sosiaalityöntehtävissä oman avuntarpeen ymmärtäminen sekä jaettu ymmärrys tuen tarpeesta ja kohteesta liitetään sosiaalityöntekijöiden tulkinnoissa hyvään asiakkuuteen. Tukitoimenpiteistä kieltäytymistä ja poikkeavia tulkintoja tuen tarpeista sen sijaan tulkitaan kielteisessä valossa, mikä näyttäytyy esimerkiksi huostaanottojen argumentoinnissa sosiaalityöntekijän kuvauksessa siitä, kuinka asiakas saattaa suhtautua positiivisesti taloudellisen tuen vastaanottamiseen, mutta kieltäytyä muunlaisen ohjauksen vastaanottamisesta. (em. 178–179.) Asiakkaan tarpeiden määrittely saattaa näin ollen olla tapahtua asiakkaan sijaan työntekijän toimesta.

4. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkielman tavoitteena on hahmottaa, millaisena ilmiönä köyhyys näyttäytyy lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa ja millaisena haastateltavien ammatillinen rooli suhteessa köyhyyteen kuvautuu. Tutkimuksen tarkoituksena on saada tietoa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden köyhyyteen liittyvistä ajattelutavoista sekä tuottaa lisää tietoa köyhyydestä lastensuojelun kontekstissa kohdattavana ilmiönä. Tutkimalla lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä omasta roolistaan suhteessa köyhyyteen voidaan lisäksi tarkastella sitä, millaisena lastensuojelun sosiaalityöntekijät käsittävät oman työnsä sekä sen tavoitteet ja näin rajaavat omaa työnkuvaansa. Sosiaalityöntekijöiden käsityksiä työssään kohtaamistaan ilmiöistä sekä omasta roolistaan suhteessa niihin on tärkeä tutkia, koska käsitysten voidaan olettaa ohjaavan sosiaalityöntekijöiden toimintaa, ja tätä kautta vaikuttavan käytännön sosiaalityöhön ja asiakasprosesseihin. Tutkielman tutkimuskysymykset ovat:

- 1) Millaisena ilmiönä köyhyys näyttäytyy sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa ja millaisia merkityksiä köyhyyteen liitetään?
- 2) Millaisena lastensuojelun rooli suhteessa köyhyyteen sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa kuvautuu?

Tutkielman toteutuksessa köyhyyden käsitettä ei ole määritelty, vaan tulkinta on jätetty tutkielmaan osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden tehtäväksi. Köyhyyttä monista eri näkökulmista käsittelevien kysymysten avulla on pyritty tekemään näkyväksi merkityksiä, joita sosiaalityöntekijät vastauksissaan köyhyyteen liittävät ja peilata näitä tutkielman teoriataustassa esiteltyyn teoreettiseen ja tutkimukselliseen tietoon. Sosiaalityöntekijöiden käsityksiä omasta roolistaan suhteessa köyhyyteen on puolestaan yritetty tavoittaa kysymyksillä, jotka koskevat haastateltavien työn sisältöjä ja haastateltavien näkemyksiä köyhyysongelmaan vastaamisesta. Lastensuojelutyön rooleja koskevaa tulkintaa on näin ollen tehty haastateltavien yleisemmistä työnsä sisältöjä ja köyhyyteen vaikuttamista koskevista kuvauksista.

5.2 Tutkimusympäristö ja tutkimusasetelman muodostaminen

Tutkielman toteutus on aloitettu tutustumalla laajasti aiempaan köyhyyttä käsittelevään tutkimukseen. Haasteena tutkielman toteutuksen alkuvaiheessa näyttäytyi tarkemman tutkimuskohteen rajaaminen laajasta lapsiperheköyhyyttä käsittelevästä tutkimusaineistosta ja toisaalta olemassa olevan tutkimustiedon liittäminen lastensuojelun kontekstiin, josta käsin tehtyä aiempaa tutkimusta oli paikoittain haastavaa löytää varsinkin tutkielman lopullisen tutkimusasetelman kannalta relevantista näkökulmasta. Tutkimuksen haastattelurunko on koottu hyödyntäen aiempaan tutkimukseen tutustumisen herättämiä pohdintoja. Tutkimuskysymykset, haastattelurunko ja tutkielman teoriatausta ovat muotoutuneet keskinäisessä vuoropuhelussa, osittain päällekkäisten vaiheiden kautta.

Tutkielman aineisto on kerätty haastatteleamalla sosiaalityöntekijöitä kahden keskikokoisen suomalaisen kaupungin sosiaalipalveluiden lastensuojelun avo- ja sijaishuollon organisaatioissa. Tutkielman fokusryhmät muodostuivat valmiista työtiimeistä. Tutkimusympäristöissä lastensuojelun asiakasprosessi on pilkottu lastensuojelun alkuarvioinnin ja suunnitelmallisen sosiaalityön tiimeihin, sekä sijais- ja jälkihuollon sosiaalityöhön. Alkuarviointitiimeissä tehdään lastensuojelulain mukaisesti lastensuojelutarpeen alkuarvioinnit, joiden perusteella asiakkuus tarvittaessa siirretään avohuollon sosiaalityöhön. Lastensuojelun sijaishuollossa asiakkaana ovat huostaan otetut lapset ja nuoret, sijaishuoltopaikat sekä lasten biologiset vanhemmat. Tutkimusorganisaatioissa aikuissosiaalityö ja lastensuojelun palvelut on eriytetty toisistaan, ja lastensuojelu on liitetty organisatorisesti lapsiperheiden tai lasten ja nuorten palveluihin. Toimeentulotuen sosiaalityö sen sijaan on osa aikuissosiaalityön palveluja. Tutkimusympäristössä asiakkaille myönnettävä taloudellinen tuki on harkinnanvaraista, toimeentulotukilain⁴ mukaista ennaltaehkäisevää toimeentulotukea tai lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteenä toteutettavaa tukea lastensuojelulain 36 §:n mukaisesti.

Tutkimuskutsu on lähetetty lastensuojelun alueellisten tiimien johtaville sosiaalityöntekijöille, joiden yhteystiedot on saatu opetus- ja tutkimuslinikkayhteistyön yhteyshenkilöltä. Tutkimusta varten on haettu tutkimusluvat sekä informoitu tutkimuksen toteuttamisesta kaupunkien sosiaalipalveluiden päälliköitä. Ensimmäisellä kierroksella ilmoittautuneita ryhmiä oli vain yksi. Tavoitteena oli saada

⁴ Laissa todetaan, että ”ehkäisevää toimeentulotukea voidaan myöntää muun muassa tuen saajan aktivointia tukeviin toimenpiteisiin, asumisen turvaamiseksi, ylivelkaantumisesta tai taloudellisen tilanteen äkillisestä heikentymisestä aiheutuvien vaikeuksien lieventämiseksi sekä muihin tuen saajan omatoimista suoritutusta edistäviin tarkoituksiin” (TTTL 1997/1412, 13 §).

vähintään kaksi osallistujaryhmää, joten kutsu tutkimushaastatteluun lähetettiin toisen kerran. Lopullisia osallistujaryhmiä oli yksi avohuollosta ja yksi sijaishuollosta, minkä lisäksi aineistoa täydennettiin yhdellä yksilöhaastattelulla. Toiseen ryhmähaastatteluun osallistujia oli neljä, mikä kattoi koko tiimin ja johtavan sosiaalityöntekijän. Toisessa ryhmähaastattelussa osallistujia oli kolme. Tutkielman aineisto on kerätty tutkimukseen osallistujien työpaikoilla toteutetuilla kertaluontoisilla haastatteluilla marras-joulukuussa 2014.

Lastensuojelutarpeen arviointeja tekevässä tiimissä ei koettu olevan aikapulan vuoksi mahdollisuuksia osallistua tutkielman toteutukseen. Alkuarvointitiimin poisjääminen vähensi mielestäni aineiston edustavuutta, sillä pidin mahdollisena, että köyhyyteen liittyvien teemojen näyttäytyminen työssä olisi erilaista lastensuojeluprosessin alkupäässä kuin jo hetken aikaa asiakkuudessa olleiden ja lastensuojelun palveluista tätä kautta enemmän tietoa omaavien asiakkaiden kanssa tehtävässä työssä. Edustuksen saamiseksi kaikista lastensuojeluprosessin vaiheista päädyin hakemaan tutkimuslupaa myös toisesta kaupungista. Haastatteluun ilmoittautuneita sosiaalityöntekijöitä kyseisestä kaupungista oli vain yksi, joten päädyin toteuttamaan yhden aineiston haastatteluista yksilöhaastatteluna.

Yksilöhaastatteluun osallistunut sosiaalityöntekijä toimii poliisin yhteydessä ja tekee myös poliisin sosiaalityöntekijän tehtäviä, mutta hänen virkansa kuuluu organisatorisesti lastensuojelun sosiaalityön alkuarvointitiimiin, jossa hän tekee lastensuojelutarpeen selvityksiä uusille asiakkaille. Haastateltava on aiemmin työskennellyt lastensuojelun avohuollossa, ja toi haastattelun alussa esiin pohjaavansa vastauksissaan myös kyseisestä työstä saamaansa työkokemukseen. Jälkihuollon sosiaalityötä ei ole sisällytetty tutkielmaan siitä huolimatta, että se kuuluu tutkimusympäristöissä lastensuojelun organisaatioon. Päädyin jättämään jälkihuollon sosiaalityön pois tutkielmasta, sillä katsoin itsenäistyvien, täysikäisten nuorten kanssa tehtävän työn sisältävän omanlaisiaan elementtejä, joiden yhdistäminen lapsiperheköyhyyden näkökulmaa painottavaan tutkielmaan tuntui haasteelliselta.

Tutkielmassa liitteenä oleviin taulukkoihin (liite 3) on koottu haastateltavilta kerätyt taustatiedot. Haastateltavilta on kysytty taustamuuttujina ikä, koulutustausta, työkokemuksen pituus sosiaaalialalla sekä työuran pituus nykyisessä työssä. Päädyin tähän, sillä aiempien tutkimusten perusteella köyhyystulkintoihin sidoksissa olevia tekijöitä ovat ikä, koulutus, työuran pituus sosiaaalialalla, työn sisältöihin ja organisaatioon liittyvät tekijät sekä sukupuoli (Blomberg ym., 2011; 2010; Niemelä 2010). Pienen otannan (kahdeksan osallistujaa) vuoksi taustamuuttujien yhteyttä haastateltavien

vastauksiin ei ole käsitelty tutkielmassa laajasti. Taustamuuttujien merkitystä tutkimuksen tulosten kannalta pohditaan kuitenkin lyhyesti tutkielman pohdintaosiossa.

Haastateltavista suurin osa on työskennellyt työuransa aikana aikuissosiaalityön tehtävissä ennen siirtymistä lastensuojelun tehtäviin, joten voidaan olettaa, että haastatellut sosiaalityöntekijät ovat kohdanneet työssään köyhyyttä myös ympäristössä, jossa taloudellinen tukeminen on keskeisempi osa työtä. Kokemus toimeentulotukityöstä voidaan mahdollisesti nähdä merkityksellisenä haastateltavien köyhyydestä tekemien tulkintojen kannalta, sillä aiemman tutkimuksen perusteella toimeentulotukityötä tekevät sosiaalityöntekijät kannattavat muilla sosiaalityön alueilla toimivia useammin köyhien aktivointiin perustuvaa auttamisstrategiaa (Kallio ym., 2011, 263).

Koulutuksen suhteen osallistujat jakautuvat sosiaalialan ammattikorke- tai opistotason tutkinnon omaaviin, pääaineenaan muusta kuin sosiaalityötä valmistuneisiin maistereihin sekä pääaineenaan sosiaalityötä opiskelleisiin maisterintutkinnon omaaviin vastaajiin. Myös opiskelutaustan suhteen osallistujat jakautuvat tasaisesti kaikkiin ryhmiin. Osallistujien opiskelutaustojen osalta on syytä huomata, että kaikki pääaineenaan muuta kuin sosiaalityötä opiskelleet osallistujat sekä ammattikorke- tai opistotason tutkinnon omaavat haastateltavat ovat joko pätevöityneet sosiaalityöntekijäksi tai tekivät haastattelun aikaan sosiaalityön yliopisto-opintoja, joten kaikilla osallistujilla on taustalla sosiaalityön opintoja. Koulutustaustaa on kysytty, sillä sosiaalityön koulutuksen saaneiden sosiaalityöntekijöiden köyhyystulkintojen on todettu poikkeavan jossakin määrin ilman tutkintoa alalla työskentelevien tulkinnoista (Blomberg ym., 2010, 596–597).

Taulukoista on havaittavissa, että osallistujia on tasaisesti kaikista ikäryhmistä, mutta eniten osallistujia on ikäryhmästä 60 tai yli (kolme). Osallistujien sosiaalialan työkokemus vaihtelee alle vuodesta yli 30 vuoteen. Eniten osallistujia on ryhmästä 1-5 vuotta sosiaalialan työkokemuksta omaavia (kolme) ja alle vuoden työskennelleitä (kaksi). 10–20 vuoden, 20–30 vuoden ja yli 30 vuotta sosiaalialan työkokemuksta omaavia on kuitenkin yksi kappale. Ikää ja työuran pituutta on kysytty, koska nuorempien sekä lyhemmän työuran omaavien työntekijöiden mielipiteet köyhyydestä näyttävät olevan yksilöä syyllistävämpiä kuin vanhempien ja pitkän uran omaavien, ja miehillä syyllistävämpiä kuin naisilla (Blomberg ym., 2010, 256–257). Haastatelluilla on pääsääntöisesti suhteellisen lyhyt sosiaalialan työkokemus, minkä aiemman tutkimuksen perusteella voitaisiin olettaa johtavan yksilöä syyllistävämpiin tulkintoihin, kuin tilanteessa jossa haastateltavilla olisi pidempi kokemus sosiaalialalla työskentelystä. Kaikki haastatellut ovat naisia, minkä toisaalta voitaisiin tulkita merkitsevän vähemmän yksillä syyllistäviä näkemyksiä köyhyydestä.

Merkittäväksi taustamuuttujien osalta nousee havainto siitä, että vastaajat omaavat pääsääntöisesti lyhyen työkokemuksen myös nykyisestä työstään, sillä alle vuoden työkokemuksen nykyisestä työstä omaavia on kuusi kappaletta, ja 1-5 vuotta nykyisessä työssä olleita sekä 5-10 vuotta nykyisessä työssä olleita kumpiakin yksi kappale. Lyhimmillään työkokemus nykyisistä tehtävistä oli haastateltavilla muutamia kuukausia. Työpaikan ideologisten ja kulttuuristen tekijöiden voidaan osaltaan tulkita selittävän aiemmassa tutkimuksessa tunnistettua organisaation sisäistä mielipiteiden ja ajattelutapojen yhtenevyyttä (Kallio, Blomerg ja Kroll 2011, 263). Työuran pituutta nykyisessä organisaatiossa voidaankin tulkita siitä näkökulmasta, ettei sosialisoituminen työpaikassa vallitseville ajattelutavoille kenties ole vielä ehtinyt tapahtua lyhyen aikaa organisaatiossa työskennelleille samassa määrin kuin pitkään samassa ympäristössä työskennelleillä työntekijöillä, minkä voitaisiin osaltaan ajatella johtavan vastausten heterogeenisyyteen. Toisaalta pidän myös mahdollisena, että haastateltavien vähäisempi keskinäinen tuttavuus on vaikuttanut päinvastaisesti ryhmämuotoisessa ryhmähaastattelussa.

5.3 Aineistonkeruu fokusryhmä- ja yksilöhaastattelulla

Tutkielman haastattelu on kerätty sosiaalityöntekijöiden fokusryhmähaastatteluilla sekä yhdellä yksilöhaastattelulla. Fokusryhmähaastattelu on aineistonkeruumenetelmä, jossa haastattelijä ylläpitää keskustelua ennalta suunnitellun haastattelurungon pohjalta. Tavoitteena on saada monipuolisen aineiston avulla esiin erilaisia näkökulmia ja mielipiteitä. (Mäntyranta ja Kaila 2008, 1507.) Fokusryhmähaastattelussa pieni ryhmä ihmisiä muodostuu keskustelemaan tietyn teeman ympärille. Tarkoituksena on luoda informaali keskustelutilanne, jota keskustelun vetäjä pitää yllä esittämällä tarvittaessa kysymyksiä ja mahdollistamalla kaikkien jäsenten osallistumisen keskusteluun. (Wilkinson 2004, 177–178.) Koska tutkielmassa ryhmäkeskustelujen tavoitteena oli päästä mahdollisimman lähelle ryhmäkeskustelun ideaa, fokusryhmien kokoaminen valmiista työyhteisöstä tuntui tavoitteeseen sopivalta menetelmältä, sillä ajattelin haastateltavien keskinäisen tuttuuden edesauttavan epämuodollisen keskustelutilanteen syntyä.

Fokusryhmähaastattelu valikoitui alun perin tutkielman aineistonkeruumenetelmäksi, koska se paitsi mahdollistaa moninaisten näkemysten ja uusien ideoiden esiintulon, myös mahdollistaa ryhmän sisäisen vuorovaikutuksen ja tätä kautta sosiaalisen toiminnan tarkastelun, sillä sen avulla voidaan päästä lähelle luonnollista keskustelua ja arkista kieltä (Wilkinson 2008, 180–181). Aaltion (2011,

337) mukaan sosiaalisen toiminnan kautta omaksutaan organisaatioiden sisälle itsestäänselvyksiä, joiden kautta tietynlaiset toimintatavat muuttuvat hyväksytyiksi, ja johtavat täten toiminnan muuttumiseen ennustettavaksi organisaation sisällä. Voidaankin ajatella, että köyhyyteen liittyvät käsitykset, asenteet ja toimintatavat muuttuvat jossain määrin jaetuiksi organisaatiossa ja ovat tällöin osa organisaation toimintaa ohjaavaa kulttuuria, jonka tarkastelu on mahdollista ihmisten välisen vuorovaikutuksen kautta. Oletin, että keskustelijoiden tapa tuottaa köyhyydelle merkityksiä saattaisi kertoa paitsi yksittäisen työntekijän, koko organisaation tavoista toimia ja merkityksellistää köyhyyttä. Vaikka organisaation jäsenten välisen vuorovaikutuksen tarkastelu oli yksilöhaastattelun osalta mahdotonta, oletin että myös yksilöhaastattelu kertoisi tavasta kohdata köyhyyttä lastensuojelun paikallisessa kontekstissa, ja palvelisi ryhmämuotoiseen haastatteluun yhdistettynä tutkielman tavoitteita.

Tutkielman aineistonkeruumetodia voidaan luonnehtia myös teemahaastatteluksi. Teemahaastattelu eli puolistrukturoitu haastattelu on laadulliselle tutkimukselle tyypillinen tutkimusmenetelmä, jossa edetään ennalta valittujen, aihealueen kannalta olennaiseksi tiedettyjen kysymysten avulla. Teemojen valinta tapahtuu tavallisesti ilmiöstä aiemmin tiedettyyn, eli aiempaan tutkimukseen. Eri haastateltaville toteutettujen haastatteluiden yhdenmukaisuus vaihtelee avoimen tyyppisestä haastattelusta strukturoituun, mutta olennaista on, että tutkimuksen tarkoitus, ongelmanasettelu ja tutkimustehtävä ohjaavat kysymysten asettamista. (Tuomi ja Sarajärvi 2002, 77–78.) Teemahaastattelu korostaa tutkittavien tulkintoja sekä asioille antamia merkityksiä sekä niiden vuorovaikutuksessa syntyvää luonnetta, minkä vuoksi se näyttäytyi tutkielman tavoitteisiin nähden toimivana aineistonkeruumenetelmänä (Hirsijärvi ja Hurme 2004, 48). Annettujen teemojen ympärille muodostuvat keskustelutilanteet on pyritty luomaan mahdollisimman strukturoimattomiksi. Keskustelun ohjaamisessa on käytetty puolistrukturoituja, teoriataustan pohjalta muodostettuja kysymyksiä. Pääsääntöisesti ryhmille on esitetty samat kysymykset, mutta keskustelua on ohjattu nostamalla uudelleen keskusteltavaksi haastateltavien itsensä esiin tuomia teemoja silloin kun keskustelu ei ole edennyt luonnollisesti.

Yksilöhaastattelun sisällyttäminen tutkielmaan muutti tutkimuksen alkuperäistä suunnitelmaa, mikä pakotti kiinnittämään huomiota myös omaan haastattelijan rooliin erilaisissa haastattelutilanteissa sekä pohtimaan haastattelurungon toimivuutta. Haastattelun toteutuksessa haasteeksi osoittautui myös se, kuinka muodostaa kysymykset sellaisiksi, että ne ovat relevantteja sekä sijais- että avohuollossa työskenteleville sosiaalityöntekijöille. Sijaisuollon sosiaalityöntekijöiden haastattelun kannalta pohdintaa herätti esimerkiksi se, että asiakkuudessa olevat lapset ja vanhemmat elävät arkea pääsääntöisesti eri osoitteissa. Päädyin tästä huolimatta esittämään perheen arkea koskevan

kysymyksen myös sijaishuollon sosiaalityöntekijöille. Ratkaisuksi haastattelutilanteiden erilaisuuden kannalta muodostui tehdä keskustelua ohjaavista kysymyksistä niin väljiä, että osallistujien oli mahdollista tulkita niitä oman työnsä kautta.

Valtonen (2005) tekee eron ryhmäkeskustelun ja ryhmähaastattelun välillä todeten, että vuorovaikutuksen luonne on kahdessa metodissa erilainen. Ryhmähaastatteluissa vetäjän rooli vuorovaikutuksessa on suurempi kuin keskusteluissa. Vetäjä toteuttaa Valtosen mukaan yksilöhaastatteluita ryhmätilanteessa. Ryhmäkeskustelussa puolestaan korostuu ryhmän jäsenten välinen vuorovaikutus, johon vetäjä pyrkii kannustamaan teemoja, kysymyksiä ja virikemateriaalia tarjoamalla. (em., 224.) Puheenvuorojen jakamisen sijaan keskustelun vetäjä kannustaa haastateltavia keskustelemaan keskenään (Wilkinson 2008, 178). Kukin haastattelutilanne muodostui omanlaisekseen ja oma roolini haastattelijana oli jokaisessa haastattelussa erilainen sen suhteen, kuinka paljon tarkentavia kysymyksiä haastateltavat toivoivat. Haastattelijana pyrin ohjailemaan keskustelun kulkua mahdollisimman vähän, ja tarkensin kysymyksiä ainoastaan silloin, kun tätä erikseen toivottiin tai kysymys tuntui haastateltaville vaikealta hahmottaa.

Ryhmäkeskustelussa roolikseni muodostui varmistaa että kaikki ryhmän jäsenet saavat puheenvuoron, ja kannustaa jatkamaan keskinäistä keskustelua haastateltavien esiin tuomasta näkökulmasta. Yksilöhaastattelussa roolini oli lähempänä perinteisen haastattelun ideaa. Yksilöhaastattelu eteni suoraviivaisemmin haastattelurungon mukaisesti ennalta suunnitellussa järjestyksessä, ja tutkijana pyrin mahdollistamaan haastateltavalle mahdollisimman laajojen vastausten tuottamisen osallistumalla haastatteluun ainoastaan kysymysten esittämisellä sekä lyhyin kannustavin lausahduksin, joilla pyrin kiinnostusta osoittamalla luomaan haastateltavalle kokemuksen vuorovaikutuksellisesta, luottamuksellisesta ilmapiiristä. Yksilöhaastattelussa tunnelma oli vapautunut ja tuttavallinen, ja vastoin ennako-oletustani, yksilöhaastattelussa aktiivista osallistumistani haastattelun kulkuun tarvittiin vähemmän kuin ryhmämuotoisessa haastattelussa.

Vuorovaikutuksellinen luonne asettaa ryhmäkeskustelulle metodina myös rajoitteita. Hiljaisten osallistujien ääni saattaa jäädä kuulumatta haastattelussa, ja yksittäiset ihmiset saattavat hallita keskustelua. Osallistujien välille saattaa myös muodostua voimakkaampia konflikteja, kuin haastattelun tavoitteiden kannalta on tarkoituksenmukaista. Haasteena ryhmäkeskustelussa on sellaisen sallivan ja turvallisen ympäristön luominen, jossa haastateltavat kokevat voivansa tuoda esiin erilaisia mielipiteitä ja näkemyksiä (Mäntyranta ja Kaila 2008, 1509–1510). Tutkielman aineistossa vuorovaikutteisuus näyttäytyy siinä, kuinka keskustelijat vahvistavat toistensa sanomaa ja jatkavat keskustelua edellisen keskustelijan esiin tuomista teemoista. Muiden keskusteluun

osallistujien vastauksia kyseenalaistavia äänenpainoja ei aineistossa esiinny, vaan haastatteluissa vallitsee yhteisymmärrys. Ryhmähaastattelutilanteessa kaikkien haastateltavien äänen kuulluksi tulemisen mahdollistaminen näyttäytyi yksilöhaastatteluun verrattuna haasteena. Ryhmähaastatteluissa ryhmän sisäinen dynamiikka osallistui merkittäväksi sen kannalta, kuinka yksittäiset haastateltavat saivat ääntään kuuluviin. Yksilöhaastattelu olisi luultavasti tarjonnut mahdollisuuden tuoda esiin niiden haastateltavien näkökulmia, joille aktiivisuus ryhmämuotoisessa keskustelussa ei ollut yhtä luontevaa kuin muille ryhmän jäsenille.

Wilkinson (2008, 180–181) väittää, että mahdollisuus reagoida toisten ryhmän jäsenten sanomaan, olla eri mieltä sekä rakentaa omaa näkemystä aiemmin sanotun pohjalle mahdollistaa ryhmähaastatteluissa yksilöhaastatteluita perusteellisemmän asioiden käsittelyn. Tutkielman toteutuksessa tämä ei näyttäytynyt, vaan asioiden käsittely oli yksilöhaastattelussa yhtä monipuolista ja syvällistä kuin ryhmämuotoisessa haastattelussa. Tiedonmuodostuksen kannalta haastattelutilanteiden erilaisuus osoittautui rikkaudeksi, joka toi aineistoon variaatiota. Aineiston analyysivaiheessa yksilö- ja ryhmähaastattelujen vastausten yhteinen käsittely ei tuonut erityisiä haasteita, vaikkakin yksilöhaastattelua käytettäessä en vastauksien pituuden vuoksi voinut käyttää kokonaisia sitaatteja samalla tavoin kuin ryhmäkeskusteluissa, vaan käytettyjä aineisto-osioita oli irrotettava laajemmista yhteyksistään. Esiin tuodut teemat sekä tavat puhua köyhyydestä ja haastateltavien työstä suhteessa köyhyyteen olivat hyvin samankaltaisia eri haastattelutekniikoita käytettäessä. Vastausten laadullinen vertailu eri haastattelutekniikoiden sekä haastateltavien ryhmien välillä ei näyttäytynyt tutkielman tavoitteiden kannalta tarkoituksenmukaisena, mutta haastattelumethodien osalta haastateltavien vastauksissa ilmenneisiin eroihin palataan lyhyesti tutkielman pohdintaosiossa.

5.4 Aineiston analysointi sisällönanalyysin menetelmällä

Tuomen ja Sarajärven (2002, 105) mukaan sisällönanalyysi on analyysimenetelmä, jolla pyritään saamaan tutkittavasta aineistosta kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Sisällönanalyysissä tavoitteena on dokumenttien, jollaisena myös haastattelua voidaan pitää, systemaattinen ja objektiivinen analysointi. Sisällönanalyysi perustuu tekstissä toistuvasti esiintyvien ilmiöiden löytämiseen, systemaattiseen tunnistamiseen ja lopulta ryhmittelyyn tutkijan valitseman koodausjärjestelmän avulla. Sisällönanalyysi voi olla luonteeltaan kvalitatiivista tai kvantitatiivista. Tyypillistä sisällönanalyysille on, että se on luonteeltaan systemaattista, kokonaisvaltaista ja yhteen kokoavaa. (Wilkinson 2004, 182–183).

Sisällön analyysi voi olla *teorialähtöistä, teoriaohjaavaa tai aineistolähtöistä*. Tässä tutkielmassa on käytetty teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä, jossa teoreettiset käsitteet ovat jo olemassa, ja joihin empiirinen aineisto liitetään sen sijaan, että teoreettiset käsitteet luotaisiin aineistosta, kuten aineistolähtöisessä analyysissä (Tuomi ja Sarajärvi 2002, 116). Analyysissä olemassa olevilla teoreettisilla käsitteillä viitataan siihen, kuinka tutkielmassa käytetyt haastattelurunko, tutkimuskysymykset sekä aineiston jako näitä mukaileviin kahteen yläluokkaan on muodostettu aiemman teorian herättämien ajatusten pohjalta. Aineistoa ei näin ollen analysoida tiukasti teoreettiseen viitekehykseen sidottuna, kuten teorialähtöisessä sisällön analyysissä, eikä luokittelua toisaalta toteuteta myöskään täysin aineistolähtöisesti.

Tutkielmassa käytettyä analyysitapaa voidaan luonnehtia myös teoriasidonnaiseksi. Teoriasidonnaisen tutkimuksen, jossa aineiston analyysi ei suoraan perustu teoriaan, mutta kytkennät siihen ovat havaittavissa, voidaan ajatella sijaitsevan teoria- ja aineistolähtöisen tutkimuksen välimaastossa. Tällöin aineistosta tehdyille löydöksille etsitään tulkintojen tueksi teoriasta selityksiä tai vahvistusta. Tutkija voi myös tehdä huomioita empirian vastaamattomuudesta aiempiin tutkimuksiin. (Eskola 2001) Teoriasidonnaista lähestymistapaa aineistoon voidaan kutsua myös *abduktiiviseksi* päättelyksi. Tällöin teorialähtöisyys ja valmiit mallit vaihtelevat, ja niitä yhdistämällä voidaan luoda jotakin uutta (Tuomi & Sarajärvi 2002, 99). Teoriasidonnaisuus näyttäytyy tutkielmassa siinä, kuinka aineistoa peilataan aineistoa analysoitaessa aiempaan tutkimukseen.

Ensin varsinaista analyysiä haastattelut on purettu kirjallisiksi dokumenteiksi. Äänitteiden yhteispituus on noin kolme tuntia, ja kirjoitetun aineiston määrä yhteensä 44 sivua. Tämän jälkeen aineiston analyysi on aloitettu hyödyntämällä väljästi Tuomen ja Sarajärven (2009, 108 – 109)

kuvaamaa Milesin ja Hubermanin (1994) näkemystä analyysistä kolmevaiheisena prosessina, johon kuuluvat redusointi eli pelkistäminen, aineiston klusterointi eli ryhmittely, ja abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Tuomi ja Sarajärvi kuvaavat mallia yksityiskohtaisena prosessina, johon kuuluvat 1) Haastattelujen kuunteleminen ja auki kirjoittaminen sana sanalta 2) Haastattelujen lukeminen ja sisältöön perehtyminen 3) Pelkistettyjen ilmausten etsiminen ja alleviivaaminen 4) Pelkistettyjen ilmausten listaaminen 5) Samankaltaisuuksien ja erilaisuuksien etsiminen pelkistetyistä ilmauksista 6) Pelkistettyjen ilmausten yhdistäminen ja alaluokkien muodostaminen 7) Alaluokkien yhdistäminen ja yläluokkien muodostaminen niistä 8) Yläluokkien yhdistäminen ja kokoavan käsitteen muodostaminen. Analyysin toteutus eteni teoreettista mallia monipolvisempaan prosessiin, jossa prosessin eri vaiheet limittyivät toisiinsa ja tapahtuivat osittain samanaikaisesti.

Analyysin ensimmäiseen vaiheeseen kuului aineiston muuttaminen kirjalliseen muotoon, huolellinen tutustuminen aineistoon, havaintojen tekeminen ja toistuvien teemojen alleviivaaminen sekä yhdistäminen paperille tulostetusta aineistosta käyttämällä tunnisteena numerokoodia. Aineiston alkuvaiheen analyysissä löydetyt teemat on jaoteltu yläluokkiin sen perusteella, kumpaan tutkimuskysymykseen toistuva teema näyttää liittyvän. Aineiston jako kahteen yläluokkaan mukailee tutkimuskysymyksiä ja tutkimuksen haastattelurunkoa. Yläluokat on nimetty *köyhyydeksi ilmiönä* sekä *lastensuojelun rooliksi suhteessa köyhyyteen*. Luokittelua toteutettiin edelleen ryhmittelemällä aineisto-otteita alaluokkiin, joita löytyi yhteensä yhdeksän. Alaluokkien muodostamien teoreettisten käsitteiden kuvaamisen avulla pyritään kuvaamalla aineistoa ja tekemällä siitä havaintoja aiempaan tutkimukseen suhteuttaen vastaamaan esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Aineiston analyysia toteuttaessani pyrin huomioimaan Tuomen ja Sarajärven (2002, 105) esittämän ajatuksen siitä, että sisällönanalyysissä tärkeää on johtopäätösten tekeminen aineistosta pelkän aineiston järjestelyn sijaan. Tutkielman liitteenä on esimerkki aineiston luokittelusta analyysivaiheessa (liite 4). Luokat ovat osittain päällekkäisiä, sillä osa aineistokatkelmista sopii eri yhteyksiin, ja esiintyy näin samanaikaisesti useammassa luokissa.

Taulukko 1. Aineiston luokittelu ylä- ja alaluokkiin

Köyhyys ilmiönä	Rooli suhteessa köyhyyteen
Köyhyys moniulotteisena ilmiönä	Sosiaalityöntekijä köyhyyteen vaikuttajana
Köyhyyden kaksijakoisuus	Sosiaalityöntekijä ammatillisten arvojen puolestapuhujana
Köyhyys luotuina tarpeina	Sosiaalityöntekijä tarveharkinnan käyttäjänä
Köyhyys vanhemmuuteen liittyvänä tekijänä	Sosiaalityöntekijä aktiivisena tuen tarjoajana tai tarpeen kyseenalaistajana
Köyhyys osattomuutena	

5.5 Tutkimuksen etiikka ja luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida suhteessa käytettyyn tutkimusasetelmaan. Tämän tutkielman osalta olennaiseksi muodostuvat kvalitatiivisen tutkimusotteen yleiset rajoitteet. Tutkielman toteutusympäristön ylittävällä tasolla ei luotettavien johtopäätösten tekeminen sosiaalityöntekijöiden köyhyyteen liittyvistä näkemyksistä tutkielman suppean otannan ja käytetyn analyysimetodin puitteissa ole mahdollista. Tutkielman rajoitteet voidaan suhteuttaa tutkielman tavoitteisiin. Tuomi ja Sarajärvi (2002, 105) huomauttavat, että sisällönanalyysin toteuttamisessa olennaiseksi nousee totuuteen pyrkimisen sijaan näkemys todellisuuden tajuamisesta inhimillisenä ajattelutapana. Tämän tutkielman tavoitteena on kuvata sitä, millaisena köyhyys suhteessa lastensuojelutyöhön sosiaalityön paikallisissa konteksteissa tuotetaan. Oletan tutkimusten tuovan näkyväksi lastensuojelun sosiaalityölle ominaisia piirteitä ja heijastavan sosiaalityöntekijöiden ajattelutapoja. Laajasti yleistettävän tiedon saaminen sosiaalityöntekijöiden ajattelutavoista edellyttäisi kuitenkin kvantitatiivisen tutkimusmenetelmän käyttöä. Aineiston edustavuutta ja tätä

kautta tutkimuksen luotettavuutta on pyritty lisäämään sisällyttämällä aineistoon edustus kaikista lastensuojeluprosessin vaiheista. Lisäksi tutkielmassa on pyritty tuomaan avoimesti esiin tutkielmasta tehtäviin johtopäätöksiin vaikuttavia taustatekijöitä ja rajoitteita sekä käytetyn teorian että tutkimusasetelman osalta.

Tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden kannalta olennaiseksi on noussut myös tutkijan rooliin liittyvä pohdinta. Tutkielman toteutuksen aikaan työskentelin lastensuojelun sosiaalityöntekijänä, minkä vuoksi tutkijan näkökulman omaksumisessa tietoinen itsensä etäännyttäminen työssä kohdattavasta ilmiöstä ja omasta ammatillisesta roolistani näyttäytyi tärkeänä. Tämän vuoksi päädyin toteuttamaan tutkimuksen toisen kaupungin ympäristössä, kuin missä itse työskentelin. Tutkimuksen toteutuksessa mainitsin haastattelun alussa työskenteleväni itse lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijänä, mutta pyrin haastattelun aikana irtautumaan sosiaalityöntekijän roolista, ja lähestymään tutkimuskohdetta ulkopuolisena tutkijana. Myös aineiston analyysiosiossa pyrin välttämään työssä muodostamiini käsitysten välittymistä tekemääni tulkintaan.

Eettiseksi kysymykseksi tutkielman toteutusvaiheessa nousivat köyhyyden käsitteeseen liittyvät merkitykset. Sosiaalisen konstruktionismin ajatuksen mukaisesti voidaan huomauttaa, että kieli rakentaa todellisuutta. Tarkastelemalla vanhemmuutta köyhyyden käsitteen lävitse, on lähestymistapa vääjäämättä ongelmakeskeinen ja kategorisoiva. Tutkimukset osoittavat, että köyhyyden kategoriaa sekä siihen liittyviä kielteisiä mielikuvia voidaan vastustaa köyhyyteen liittyvien negatiivisten mielikuvien vuoksi (Krok 2009, 116–117, 141–142; Shildrick ja MacDonald 2013). Tutkielmassa köyhyydessä elävien ääni tulee kuuluviin korkeintaan välillisesti muiden tekemien tulkintojen kautta. Tutkimusasetelmani ei näin ollen mahdollista köyhiksi määritettyille perheille mahdollisuutta kyseenalaistaa ja tuottaa vaihtoehtoisia tulkintoja tutkijan tekemille valinnoille ja köyhyyden tarkastelulle marginaalisen aseman kautta.

Käytettäessä tutkielmassa köyhyyden käsitettä, on tutkimusprosessin aikana tullut tärkeäksi tiedostaa ja haastaa tutkimusprosessin käsitteen potentiaalisesti leimaava luonne. Tutkielmassa on pyritty korostamaan köyhyyttä elämäntilanteena sen sijaan, että sitä käytettäisiin yksilöä määrittävänä käsitteenä esimerkiksi pyrkimällä suosimaan ”köyhyydessä elävän” käsitettä ”köyhän” sijaan. Tutkielmassa on lisäksi pyritty paikoittain haastamaan yhteys köyhyyden ja vanhemmuuden välillä muistuttamalla lukijaa, kuinka tilastollinen tarkastelu kadottaa köyhyydessä elävien perheiden elämäntilanteiden moninaisuuden ja kokemuksellisuuden.

Osallistumisen vapaaehtoisuus, tutkittavien anonymiteetti sekä aineiston käsittelyn luottamuksellisuus ovat olleet tutkimuksen toteutuksessa tärkeimmät eettiset kysymykset. Tutkittavia

on tiedotettu siitä, että tutkielmaan osallistuminen on vapaaehtoista. Kerättyä aineistoa on käsitelty luottamuksellisesti ja tutkimukseen osallistuvien anonymiteetti on pyritty turvaamaan häivyttämällä sekä osallistujien että tutkimuksen toteuttamisympäristön tunnistettavuus niiltä osin, kuin sen kuvailua ei ole pidetty välttämättömänä. Haastateltavien puheen tunnistettavuuden häivyttämiseksi on murreilmaisut muutettu yleiskielisiksi. Aineiston analyysivaiheessa on haastateltavat merkitty koodeilla, jotka lopullisesta tutkielmasta on poistettu lukuun ottamatta kohtia, joissa vuorovaikutteisuuden ilmaisemiseksi osallistujat on numeroitu esimerkiksi ”sosiaalityöntekijä 1” ja ”sosiaalityöntekijä 2”, jotta vastaukset eivät olisi yhdistettävissä yksittäisiin vastaajiin. Tutkittaville on korostettu tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta, ja kerrottu aineiston käsittelystä, säilyttämisestä ja hävittämisestä. Aineistoa on säilytetty salasanalla suojattuna kotitietokoneellani, ja se on tuhottu tutkielman valmistuttua. Tutkimukseen osallistujille on luvattu tiedottaa tutkimuksen tuloksista, ja heille lähetetään sekä valmis tutkielma että yhteenveto tutkielman tuloksista.

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

6.1 KÖYHYYS ILMIONÄ

6.1.1 Köyhyys moniolotteisena ilmiönä

Haastateltavia pyydettiin ensimmäisessä haastattelukysymyksessä määrittelemään vapaasti köyhyyttä. Seuraavissa luvuissa köyhyydestä luodaan kuvaa koko haastatteluaineiston perusteella sen sijaan, että kuvauksessa nojattaisiin suoraan vastaukseen siitä, millaisena sosiaalityöntekijät köyhyyden näkevät. Haastatteluille ominaista on tarkastella köyhyyttä useilla eri tasoilla. Köyhyyttä käsitellään esimerkiksi lapsiperheiden arjen, oman työn, yhteiskunnan ja jopa globaalin ulottuvuuden kautta. Köyhyyden monipolvisuus näyttäytyy aineistossa tapana, jolla köyhyyteen liitetään monenlaisia muita kuin taloudellisia merkityksiä. Toisaalta pyritään korostamaan, että köyhyys voi olla myös pelkkää aineellisten resurssien puutetta.

Tutkielman teoriaosiossa kuvaillaan, kuinka köyhyys kulkee käsi kädessä muiden sosiaalisten ongelmien kanssa, mutta kuinka köyhyyden käsitteellinen tarkastelu erillään muista ongelmista on lastensuojelutyössä tärkeää, jotta lapsen hoidon laiminlyönti voidaan erottaa köyhyyden sanelemista reunaehdoista (Bullock 2003, 1043–1047). Samalla köyhyyden sekä päihde- ja mielenterveysongelmien yhdessä esiintyvyys tunnistetaan tutkimuksissa (ks. esim. Paananen ym., 2013). Tämän vuoksi aineiston analyysissä on kiinnitetty huomiota siihen, kuinka sosiaaliset ongelmat ja köyhyys asemoituvat toisiinsa tulkittaessa köyhyyttä osana perheen arkea.

Erilaisten ongelmien yhdessä esiintyvyys näyttäytyy aineistossa viittauksina, joilla päihde- ja mielenterveysongelmat sekä köyhyys liitetään toisiinsa. Köyhyys pyritään toisaalta myös irrottamaan muunlaisista ongelmista. Suuren roolin aineistossa saa köyhyyden kuvailu tavalla, jota voidaan tulkita köyhyyteen liittyvien kielteisten mielikuvien vastustamiseksi. Tällöin pyritään painottamaan köyhyydessä elävien henkilöiden elämäntilanteiden heterogeenisyyttä sekä sitä, että köyhyys ei välttämättä ole riippuvainen yksilöön liittyvistä tekijöistä, kuten matalasta koulutustasosta tai haluttomuudesta tehdä työtä. Kuvaukset muistuttavat aiemmissa tutkimuksessa tunnistettua köyhyyttä kokeneiden tapaa vastustaa köyhyyteen liittyviä negatiivisia merkityksiä (Krok 2009, 116–117; Shildrick & MacDonald, 2013). Samalla köyhyyden kokemuksen ja vaikutusten perheen

elämässä kuvataan vaihtelevan riippuen siitä, millaisia itse köyhyys sekä siihen johtaneet syyt ovat. Haastateltavien tulkinnat heijastelevat aiempien tutkien tuloksia siitä, että köyhyys rahan puutteena ei muodosta riskiä lapsen hyvinvoinnille, vaan köyhyyden vaikutukset liittyvät erilaisten riskien kumuloitumiseen ja niihin liittyy erilaisia suojaavia tekijöitä ja välittäviä mekanismeja (Bulanda 2007; McLoyd, 1990; Leinonen 2004; Koskenvuo 2010; Roy ja Raver, 2014).

”Ja tuntuu että kaikki liittyy kaikkeen. Et yhden ongelman kans vielä pärjätään, mut sit tulee toinen ja kolmas ja neljäs ja sit se vaan yhtäkkiä laajenee, se niinku leviää käsiin, tulee sellanen olo. Sit jotenkin se, et vaikka ei kaikissa perheissä oo päihdeongelmaa, eikä mielenterveysongelmaa, mut jotenkin tuntuu et semmosetkin ongelmat liittyy vielä näihin hyvin helposti.”

”Eikä se köyhyys aina tarkoita sitä, että sä oot vähän koulutettu, vaan et se voi olla siitä riippumaton asia. Voi todella olla köyhyyttä hyvin koulutetuissa perheissä.”

”Niin se jotenkin riippuu siitä suhtautumisesta ja siitä, että mihin kaikkeen muuhun se raha käytetään, että mitä kaikkea muuta on siellä taustalla. Et ei välttämättä se köyhyys itessään niinku tuo sitä...siis totta kai jos ei oo rahaa ruokaan tai mihinkään niin totta kai se hyvinvointi kärsii, mutta sitten taas semmonen niinku vähävaraisuus itessään ei välttämättä oo sellanen hyvinvointia poistava asia.”

Toiset haastateltavista erottavat köyhyyden aineellisena puutteena lastensuojelussa kohdattavasta köyhyydestä. Aineistosta välitty näiltä osin näkemys siitä, että lastensuojelun asiakkuudessa ei olla ainoastaan köyhyyden vuoksi. Toisaalta työssä kuvataan kohdattavan myös perheitä, joissa lapset taloudellisesta köyhyydestä huolimatta ovat hyvinvoivia, joten köyhyyttä nähdään myös lastensuojelun asiakkaiden keskuudessa olevan monenlaista. Aineistossa kuvataan, kuinka köyhyyden vaikutukset eivät jakaudu perheiden keskuudessa tasaisesti, vaan perheiden köyhyydessä selviytymiseen käytettävissä olevat aineettomat resurssit ovat erilaisia. Tämä on linjassa niiden aiempien tutkimusten perusteella, joiden mukaan perheiden tuen tarpeet sekä tulotason nostamisesta saatu hyöty riippuvat siitä, millaiset valmiudet vanhemmilla on käyttää tuloja hyvinvointia edistävästi, eikä tulotason nostamista voida tästä johtuen pitää riittävänä keinona vastata köyhien perheiden tuen tarpeisiin (Katz ym., 2007; Huston ym. 2001; Airio ja Niemelä 2013, 225).

” [--] Niin mutta että kellä se sit johtaa lastensuojeluun. Koska kyllähän ihmiset voi elää niukissakin oloissa, jos ne henkisesti kestää sitten. Ja pitää huolen. Ja kyllähän lapset sopeutuu. Mut miten se sitten yhdistyy siihen et...”

”Ja se on helpoiten autettavissa oleva juttu, et sitä rahaa annetaan. Sehän on helppoo antaa rahaa. Mut ne kaikki muut puutokset, ei miun niinku näillä kaikista hankalimmilla asiakasperheillä, niin ei niillä tota...ei se raha ollu oikeesti se päällimmäinen ongelma, se oli kaikki muu. Ja toisaalta myös hyvin toimeentulevissa perheissä voi olla ihan vastaavilla tavoilla pahoinvointia.”

”Mut ne kaikki muut puutokset, ei mun niinku näillä kaikista hankalimmilla asiakasperheillä, niin ei niillä tota...ei se raha ollu oikeesti se päällimmäinen ongelma, se oli kaikki muu. Ja toisaalta myös hyvin toimeentulevissa perheissä voi olla ihan vastaavilla tavoilla pahoinvointia.”

Köyhyyden kuvauksista välittyvät myös voimakkaat erot avo- ja sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden vastauksissa, mikä selittyy erilaisilla tehtävänkuvilla. Sijaishuollon sosiaalityöntekijät tarkastelevat köyhyyttä erityisesti perheen tai lastensuojelun asiakaskunnan tasoa laajempaa yhteiskunnallisena ilmiönä. Haastateltujen sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden köyhyyden kuvaus mukailee näiltä osin pitkälti Kallion ja kumppaneiden (2010) kuvaamaa köyhyyden *sosiaalisen kohtalon* selitystapaa, jossa köyhyyden taustoja kuvataan yksikön sijaan suhteessa yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuuteen. Tällöin keskustellaan erityisesti köyhyyden lisääntymisestä osana modernisaatioprosessia ja laajempaa globaalia kehityskaarta, sekä suomalaisen yhteiskunnan rakenteiden, arvojen ja ajattelutapojen muutosprosessia. Köyhyyttä suhteutetaan myös historialliseen kontekstiin ja ajallisiin muutoksiin.

”Hmm, niin, ja kyllähän se yhteiskunnan suurin köyhyys on siinä että mitään muuta ei arvosteta kun sitä rahaa. Et kun...kun täälläkin on puhuttu just että sieltä ja sieltä ei saa enää henkilökohtasta palvelua, kun kaikkialta poistetaan vaan työpaikat, ja sitten kaikki mekanisoituu. Niin kyllä se on siis niinku mitä suurinta köyhyyttä yhteiskunnassa.”

”Et ne on kauheen pitkällä aikavälillä kehittyneet ja nyt me nähdään niinku tää. Et jossain oli just niinku lehdessä, että eurooppalaiset valtiot on menettäneet työpaikkoja 54 miljoonaa. Niin näkyhän se jossakin.”

”Kyllähän se niinku näkyy, ja laajemmin yhteiskunnan köyhyys, ei vaan niinku resurssikysymyksenä. Et kyl mä oon sitä joskus miettinyt, et onhan sekin tietynlaista köyhyyttä, jos nyt sitä sanaa haluaa käyttää, et miten yhteiskunnan niinku arvotkin kovenee.”

”Mä ajattelen että se on tärkeä, sillai että koska silloin ku Viinanen teki vaikeita budjetteja, säästöbudjetteja, silloinhan tehtiin tää leikkaus että siihen saakka lapsilisät ei vähentäneet toimeentulotukea. Ja siinä kohtaa ne vähennettiin, ja tota, se on niinku pienituloisille ollu niin iso menetys ollu silleen silloin.”

Sijaishuollon sosiaalityöntekijät tuovat haastattelussa esiin köyhyyttä ja omaa roolia kuvaillessaan, ettei heidän työtään tehdä lähellä lasten ja biologisten vanhempien muodostaman perheen arkea samalla tavoin kuin lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä. Viittaukset köyhyyden konkreettisiin merkityksiin ovat sijaishuollon sosiaalityöntekijöillä lyhyitä, eikä keskustelua köyhyyden merkityksistä osana perheen arkea ole havaittavissa samalla tavoin kuin avohuollon sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa, joissa köyhyyttä käsitellään hyvin lähellä asiakkaan ja yksilön arjen tasoa. Seuraavat katkelmat on poimittu havainnollistamaan avo- ja sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden vastauksien eroja vastatessa kysymyksiin, joissa pyydetään määrittelemään köyhyyttä ja kertomaan, millaisena köyhyys haastateltavien omassa työssä näyttäytyy.

”Niin, kun me katotaan nyt täältä sijaishuollon vinkkelistä sitä. Että tokihan se näyttäytyy. Kyllähän se niinkun rajottaa ja vähentää niitä mahdollisuuksia, että jos niinkun rahaa ei ole.” (sijaishuollon sosiaalityöntekijä)

”Ja sillain kun mä aattelen eli et kun [nimi] tossa sano että...että tota et niinku tää sijaishuollon näkökulma, kun on meillä, niin mehän ei niinku olla sillain niin kun tekemisissä niiden vanhempien kanssa niinku muuten kun silloin kun neuvotellaan näistä matkakustannuksista ja tämmösistä.”(sijaishuollon sosiaalityöntekijä)

”No ihan konkreettisesti, että ei oo ruokaa jääkaapissa, lapsilla ei oo vaatteita ja laskut on maksamatta, kämppä meinaa lähteä alta ja sähköt menee poikki.”(avohuollon sosiaalityöntekijä)

”Sitten se vaan kerto, että sillä ei ollut kun ne ainoat collarit siinä jalassa, ja sillä ei ollut ehkä kuin yhdet farkut ja yhet ne kengät...ja niissäkin collareissa missä se oli, oli reikä...”(avohuollon sosiaalityöntekijä)

”Mulla tuli tähän nyt mieleen yksinhuoltajaäiti kuka itki sitä kun lapsi oli sotkenu maalii haalariinsa, ja hänellä ei ollu varaa ostaa lapselle uutta haalaria.” (avohuollon sosiaalityöntekijä)

6.1.2 Köyhyyden kaksijakoisuus

Edellisessä luvussa kuvataan, kuinka köyhyys näyttäytyy sekä puhtaasti aineellisena puutteena että osana laajempaa ongelmien yhteisesiintyvyyttä lastensuojelun asiakasperheissä. Haastatteluissa köyhyys saa erilaisia sävyjä riippuen siitä, millaista köyhyyttä kuvataan. Aineistosta löydettyvät kaksi toisilleen vastakkaista tapaa liittää köyhyyteen merkityksiä on luokiteltu *köyhyyden kaksijakoisuudeksi*. Erilaiset tavat puhua köyhyydestä näyttävät haastateltavien vastauksissa liittyvän siihen, millaisia syitä köyhyyden taustalta löydetään. Haastateltavien näkemyksiä köyhyyden taustoista ei haastatteluissa ole erikseen kysytty, vaan niitä tuotetaan osana yleisempää köyhyyden kuvausta.

Köyhyys, josta haastateltavat keskustelevat hyväksyvään ja ymmärtävään sävyyn, on köyhyyttä, joka on yksilön toiminnan sijaan sidoksissa olosuhteisiin. Tällaiset viittaukset köyhyydestä on analyysissä luokiteltu *yksilöstä riippumattomaan köyhyyteen*. Yksilöstä riippumattoman köyhyyden yhteydessä köyhyyden taustalta löydetään tekijöitä, joihin yksilö ei ole voinut omalla toiminnallaan vaikuttaa. Tällöin köyhyyttä voidaan katsoa tarkasteltavan Blomergin, Kallion ja Krollin (2010) käsitteitä mukaillen *yksilöllisen kohtalon* kautta. Köyhyys näyttäytyy eräänlaisena uhriutena, ja siihen liitetään huonoa onnea, sairautta ja ennustamattomia elämänmuutoksia, kuten avioero tai työttömäksi jääminen. Sosiaalityöntekijöiden tapaa kuvata yksiköstä riippumatonta köyhyyttä luonnehtivat haastateltavien pyrkimykset ymmärtää asiakkaan elämäntilannetta, köyhyyden taustoja sekä yksilön kokemusmaailmaa. Köyhyys kuvautuu ilmiönä, joka saattaa koskettaa ketä tahansa.

”Et monethan on köyhiä kun ollaan sairaita, ja ollaan sairaspäivärahalla ja eläkkeellä, tai sit ei edes saada sitä eläkettä vaikka ollaan sairaita, ja roikutaan työkkärin luukulla sit käydään hakemassa työmarkkinatukea, vaikka oikea paikka olis olla eläkkeellä, mutta sitä ei niin vaan kaikille myönnetä. Niin siitä on mahdotonta ponnistaa, työkyvyttömän ihmisen ylöspäin.”

”On mennyt työpaikka alta tai lomautettu tai sairautta tai avioero tai mitä tahansa. Niin se voi koskee ihan ketä tahansa, kaikki se mitä (nimi) luetteli tossa.”

Haastateltavien tulkinnoissa köyhyyden hyväksyttävyyys peilautuu tiiviisti suhteessa ansiotyöhön osallistumiseen. Köyhyyteen, josta puhutaan myönteiseen sävyyn, yhdistetään halua tehdä työtä ja pyrkimystä tulla toimeen omillaan. Yksilöstä riippumattomaan köyhyyteen liitetään erityisesti määrä- ja osa-aikaiset työsuhteet, pienipalkkaisuus ja kohonneet asumis- ja ruokakustannukset. Myös tutkimuksissa tunnistettu perherakenteen merkitys tunnistetaan, sillä yksinhuoltajuus nousee

aineistossa esiin köyhyyden riskitekijänä (Airio 2010). Tyypillisiä ovat viittaukset pääkaupunkiseudulla asuvaan yksinhuoltajaäitiin, joka on osa- tai määräaikaisessa työsuhteessa. Yksilöstä riippumaton köyhyys kuvautuu voimakkaasti sukupuolittuneena, sillä lähes poikkeuksetta viitataan yksinhuoltajaäidin ja lasten muodostamaan perheeseen. Hyväksyttävään köyhyyteen liitetään myös sosiaalipalvelujärjestelmästä aiheutuvia epäoikeudenmukaisia tilanteita, kuten kannustinloukkuja ja tilanteita, joissa työnteosta sanktioidaan etuuksien menetyksellä. Tulkinnat viittaavat Blombergia ja kumppaneita (2010) mukailleen *sosiaaliseen syytökseen*, jossa köyhyyttä kuvataan suhteessa yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuuteen. Yksilöstä riippumatonta köyhyyttä kuvattaessa viittaukset köyhyyden ja muiden ongelmien välisiin suhteisiin ovat hienovaraisia. Tyypillistä on tuoda esiin köyhyyden psyykkisiä vaikutuksia, kuten stressiä tai ahdistusta.

”Sosiaalityöntekijä 1: Monet yksinhuoltajaäidit, ihmettelin tuolla aikuissosiaalityössä miten niitä oli niin paljon asiakkaana, että työssäkäyvät yksinhuoltajaäidit, ja hakee toimeentulotukee. Ei se palkka riitä. Et palkatkin on aika pieniä monilla, että tarttiis nyt kuitenkin olla sen suurunen palkka, että sillä elää ilman et joutuu toimeentulotukea hakemaan.

Sosiaalityöntekijä 2: Kyllä, joku osa-aikanen kaupan kassa...”

”Voi olla isäkin, mut yleensä äiti, ja tota, sitten tipahtaa pois työmarkkinoilta, ja kotihoidon tuella elelee, ja sitten mahdollisesti tulee ero ja jäät yksin niitten pienten kanssa. Että se on aika tyypillistä noitten asiakkaitten keskuudessa, että on yksinhuoltajaäiti lapsikatraan kanssa.”

”Tuo (köyhyys) on kyllä tosi mielenkiintonen alue, siis sillain tutkia, että koska kauheen niukoillahan moni esimerkiksi pääkaupunkiseudulla on, koska siis se pienipalkkanen ihminen joka käy työssä, koska se asumistuki on niin kerta kaikkiaan leikkaava. Et just luin jostakin semmosen, että tosi vähän jää jos on yksinhuoltaja, ja on sosiaalialan pienipalkkasessa työssä, niin sitten vuokran jälkeen käyttörahaa.”

Aineistosta välittyy kuva myös toisenlaisesta köyhyydestä, jonka yhteydessä äänenpainot ovat kyseenalastavia ja hämmästeleviä erotuksena tavasta puhua yksilöstä riippumattomasta köyhyydestä ymmärryksen ja empatian sävyin. Hyväksyttävän köyhyyden vastapainona aineistossa näyttäytyy köyhyys, joka aineiston luokitteluvaiheessa on nimetty *köyhyydeksi ajattelutapoina*. Kun hyväksyttävä köyhyys on tosiasiallista kyvyttömyyttä tehdä työtä tai saada välttävän elintason turvaamiseen riittävää palkkaa pyrkimyksistä ja toiveista huolimatta, yksilön ajattelutapoina nähtävä köyhyys on ensisijaisesti vääränlaista rahankäyttöä, vastuuttomuutta, laiskuutta sekä haluttomuutta

tehdä työtä. Köyhyys ajattelutapoina mukailee Blombergin ja kumppaneiden kuvaamaa (2010) köyhyyden yksilöllistä syytöstä.

”Niin tota...et se köyhyysmäärittely ees sen tulotasoon mukaan on tosi vaikeeta. Koska osalla se rahankäyttö on sellasta, että se niinku ajaa sellaseen mahottomaan tilanteeseen. Toisilla ei taas oo sitä rahaa mitä käyttää yhtään mihinkään, niin kuin päihteisiin tai muuhun. Et semmonen tietynlainen niin kuin vastuunotto siitä omasta tilanteesta joiltain puuttuu.”

Köyhyydessä ajattelutapoina painottuu työteon ja omillaan pärjäämiseen pyrkimisen merkitys sille, kuinka köyhyyttä aineistossa arvotetaan. Köyhyyden taustoja kuvataan asiakkaan asenteiden, kuten vääränlaisten kulutustottumisten ja puutteellisen työmoraalin kautta. Köyhyys merkitsee pyrkimystä ylläpitää omalle tulotasolle sopimatonta elintasoaa, sekä kyvyttömyyttä oppia hallitsemaan omaa taloutta menneistä virheistä huolimatta. Köyhyydessä ajattelutapoina korostuu köyhyyden suhteellisuus. Tapa lähestyä köyhyyttä aineistosta moraaliin, arvoihin ja oikeudenmukaisuuteen liittyvän pohdinnan kautta on läheinen köyhyyden jaottelulle ansaitseviin ja ansaitsemattomiin köyhiin, sillä samalla tullaan ottaneeksi kantaa köyhyyden ja avun saannin hyväksyttävyyteen (ks. Shildrik ja MacDonald 2013).

”Että joutuu sellasiin todella hankaliin tilanteisiin tolleen tahtomattaan ja yllättäen, ja ne saattaa sitten johtaa siihen pitkäaikaseen köyhyyteen, ellei siinä hetkessä voida auttaa. Ja toisilla rullaa tuki, vaikka ei oo koskaan yrittänykään tehdä mitään.”

”Toisaalta ne, joilla ei välttämättä oo ees absoluuttisesti kaikista vähiten rahaa, mutta he on niinku tottunu siihen elämäntyylisiin, että joku muu sitä rahaa antaa lisää. [--] Semmonen niinkun, että ne ketkä ajautuu sairauden tai jonkun tämmösen takia köyhyyteen, ja sitten ne, jotka ei edes yritä.”

Köyhyyden yhteydessä puhutaan sekä laajemmista elämänhallinnan ongelmista että vanhemmuudesta erotuksena yksilöstä riippumattomasta köyhyydestä, jonka yhteydessä tulevat näkyviksi ajatukset siitä, ettei köyhyys välttämättä liity muunlaisiin ongelmiin tai merkitse vaikeuksia vanhemmuudessa. Köyhyyteen ajattelutapoina yhdistyy oman aloitekyvyn puutetta, passiivisuutta, riippuvuutta sosiaalietuuksista sekä vastuun siirtoa itseltä yhteiskunnalle ja viranomaistoimijoille. Köyhyyteen ajattelutapoina liittyvä köyhyys voidaan nähdä erityisesti ylisukupolvisena lastensuojelun ja toimeentulotuen asiakkuutena. Köyhyyttä tulkitaan omasta lapsuudesta periytyvinä asenteina ja ajatusmalleina, joiden mukaan yksilöllä on oikeus vastikkeettomaan yhteiskunnan tukeen.

”Mut semmonen ehkä, yritin miettiä just tossa et mikä yhdistää näitä, asiakkaita ja sijaisperheitä, ja kaikkii, niin semmonen et ehkä odotukset yhteiskuntaa kohti, et heillä on oikeus niinku saada meiltä, ja meillä on velvollisuus niinku antaa. Et semmonen ajatus jotenki tuntuu että korostuu selvästi, että pidetään sitä niinku oikeutena.”

”En mä tiedä, kyllä musta tuntuu, että on sellasia asiakkaita, jotka on pitkään ollut asiakuudessa, ja jotka ovat jo aikanaan olleet lapsuudessa lastensuojelun asiakuudessa, ja tää on ihan niinku normaali arkea, että sosiaalityöntekijä maksaa ...”

Köyhyyden ylisukupolvisuuden taustalta voidaan löytää näkemys siitä, että ajattelutavat periytyvät sukupolvelta toiselle. Köyhyydessä ajattelutapoina painottuu haluttomuus kantaa vastuuta omasta toimeentulosta ja tulevaisuudesta hakeutumalla koulutukseen tai työmarkkinoille sekä samanaikaisesti näkemys siitä, että yksilöllä on oikeus yhteiskunnan tukien käyttöön ilman pyrkimystä toimia tuottavina yhteiskunnan jäseninä. Tällöin esiin nousee jo aiemmin tässä luvussa esiin tuotu köyhyystulkintojen liitänä ansiotyöhön osallistumiseen. Köyhyyteen liittyvä oman aktiivisuuden puute näyttäytyy aineistossa paitsi haluttomuutena osallistua palkkatyöhön, myös puutteellisena pyrkimyksenä oman työmarkkina-arvon vahvistamiseen esimerkiksi opiskelemalla.

”Et semmonen tietynlainen niin kuin vastuunotto siitä omasta tilanteesta joiltain puuttuu. Se on jotenkin, että kun välillä köyhyyden sanotaan periytyvän, niin se on mun mielestä osa sitä elämänasennetta, välinpitämättömyyttä mikä periytyy, siinä että ei tavallaan edes yritetä ite tulla toimeen....sitä nuorisoa tässä sitten tapaa, mikä on tosi harmi. Että sanotaan, että ei mun tarvii ikinä mitään, kun sosiaalityöntekijä maksaa elämisen jatkossa, niin ei tarvii mitään yrittää. Ja kyllähän ne näkyy siellä toimeentulotuen hakijoina sitten jatkossa, koska ei oo ammatillista koulutusta jne jne. Ei mitään niinku työmarkkina...et sä et oo oikeestaan työmarkkinakelponen, kun sulla ei oo ammattia.”

”Siis se, että kolmetoistavuotias sanoo, että tässä nyt vaan oottelen että täytän 17, ettei tarvii enää käydä koulua, ja tuplaa jotain kutosluokkaa, niin kyllä se ei hirveen hyvältä kuulosta...ja vanhemmat ei siihen mitään... et jostakin se tulee. Et se semmonen käsittämätön asenne, että on oikeus olla tekemättä mitään. [--] Kyllä sellanen tietty taso pitää olla niissä tuloissa, mutta kyllä mä jotenkin niinku näkisin, että se tarveharkinta ja se, että ne ketkä...mutta se, että se pitää jollain tavalla ansaita, ei niin, että voi vaan heittäytyä, mikä on mua erityisen paljon ärsyttänyt nyt viime aikoina.”

Koska köyhyyden katsotaan liittyvän paitsi yhteiskunnallisiin tekijöihin, myös arvoihin ja asenteisiin, jotka siirtyvät sukupolvelta toiselle, köyhyyteen vaikuttaminen nähdään vaikeana, ellei

mahdottomana tehtävänä. Näkemys on yhteneväinen *köyhyyttä kulttuurina* tarkastelevien teorioiden kanssa, joissa köyhyyden nähdään siirtyvän ajattelumallien kauttavanhemmilta lapsille, ja näin ollen myös sosioekonomisen aseman periytyvän (Katz ym., 2007, 12–27). Köyhyyden näkeminen ylisukupolvisena toisaalta korostaa yksilön ajattelutapojen merkitystä, toisaalta sisältää vastuun siirtoa yksilöltä pois, sillä vanhemmilta periytyvistä ajattelumalleista irtautuminen nähdään hyvin vaikeana.

” [--] Et kyllähän se toisaalta, kun se siirtyy se ajatusmalli että vaikka olis lapsi ollu muualla kun siinä omassa perheessään sijotettuna lähes koko elämänsä, niin silti siellä voi olla ...se on niin vahva se vanhempi, biologisen suvun viesti sille lapselle. Että siitä on hirveen vaikee niinkun irtautua. Jollakin se onnistuu, mut kyllähän se on monella että se on niinku se, että se on niinku se, mikä on oikea tapa ajatella.”

6.1.3 Köyhyys luotuina tarpeina

Aineisto sisältää useita viittauksia siihen, ettei köyhyys sosiaalityöntekijöiden mielestä ole aina taloudellista, eikä rahallinen tukeminen välttämättä ole ratkaisu asiakkaan ongelmiin edes silloin, kun asiakkaat itse näin ajattelevat. Tällöin voidaan havaita, kuinka asiakasvanhempien tulkinta omasta tilanteestaan toisinaan poikkeaa siitä, millaisina sosiaalityöntekijä näkee perheen ensisijaiset ongelmat ja tuen tarpeen. Köyhyydestä keskustellaan odotuksina, kokemuksina ja täyttämättöminä toiveina. Lisäksi tuodaan esiin, kuinka köyhyys on kulutusyhteiskunnan vääristyneiden arvojen luoma ongelma. Köyhyys nähdään suhteellisena köyhyytenä, joka on sidoksissa ympäröivään aikaan ja yhteiskuntaan (Harjula 2012, 46–47). Haastatellut kuvaavat, kuinka ympäristö muodostaa ihmisille tarpeita, joiden todellisuus kyseenalaistetaan. Tilanteet, joissa asiakkaat näyttävät tulkitsevan tarvettaan eri tavalla kuin työntekijän tai köyhyyttä kuvataan ympäristön muodostamina odotuksina, on luokiteltu *köyhyydeksi luotuina tarpeina*.

Aiempi köyhyystutkimus tunnistaa ristiriidat asiakkaan odotusten ja sosiaalityöntekijöiden heidän tarpeistaan tekemien tulkintojen välillä (ks. esim. Courtney ym., 2004). Aineistosta voidaan löytää kuvauksia tilanteista, joissa sosiaalityöntekijä kertoo asiakkaan ilmaisevan tarvitsevansa taloudellista tukea, mutta sosiaalityöntekijä joko pitää taloudellista tarvetta perheen ongelmien joukossa toissijaisena, tai asiakas haluaa tukea johonkin, mitä hän sosiaalityöntekijän tulkinnan mukaan ei sitä tarvitse. Tuen hakemisen taustalla kuvataan olevan toisenlaisia motiiveja kuin köyhyys ja rahalla

saatetaan sosiaalityöntekijöiden kuvauksen perusteella pyrkiä tyydyttämään muita kuin aineellisia tarpeita. Syitä tuen hakemiselle liitetään asiakkaan ajatusmaailmaan, arvoihin ja asenteisiin. Köyhyyden luotuna tarpeina yhdistyy aineistossa yleisesti yksilön ajattelutapoina. Kuvaukset köyhyydestä luotuna tarpeina mukailevat samalla Hiitolan (2015, 178) tutkimuksen tuloksia, joiden mukaan lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tulkinnat hyvästä asiakkuudesta nojaavat jaettuun ymmärrykseen tuen tarpeesta ja kohteesta työntekijän ja asiakkaan välillä.

”Mut et toki tota niin, ei kaikki oo taloudellisissa vaikeuksissa, mutta et tässä tilanteessa sitten kun tullaan, tullaan sijaishuoltoon niin tuota, myöskin hyvin toimeentulevat perheet niin...nostavat sen taloudellisen kysymyksen kyllä esille. Et sit siitä ei oo enää sillon kysymys.”

”sosiaalityöntekijä 1: Niin, että vastataanko tarpeisiin, että onko sitä tarvetta oikeasti olemassakaan. Että se on niinkun ehkä jotenkin, että kun nyt puhutaan jotenkin että sijaisperheiden odotukset meidän suhteen, kun heidän kanssahan me enemmän työskennellään kuitenkin kuin biologisten perheiden kanssa, niin jotenkin niinku silleen huomaan että aika köyhää, mutta että myös siellä voidaan jotenkin nähdä että se taloudellinen tuki olis niinku vastaus tarpeeseen. Että mikä se sitten tosiasiasa se perheen tarve on siellä. [--]Biologiset vanhemmat niinkun sanoo sitä, kun he tietää et sijaisperheelle korvataan ja heille menee palkkio ja kulukorvaus, et kyllä te sinne vaan sitä rahaa syydätte, että kyllä helppohan niiden on ulkomailla matkustella, mut en mä vaan koskaan saanu mitään. Että he ei niinku tavallaan, että jos mulle antasitte sen rahan niin kyllä mä sitten hoitasin sen lapsen kunnolla. Että he ei niinkun...että sillä vanhemmalla voi olla semmonenkin käsitys, että se pelkästään on siitä rahasta kiinni se lapsen hoitamisen taito.

Sosiaalityöntekijä 2: Niin, tai ainakin haluaa uskoa niin.

Sosiaalityöntekijä1: Niin, nimenomaan, se nousee siinä keskiöön. ”

Köyhyys liitetään myös ympäristön yksilölle luomiin odotuksiin. Pikemmin kuin absoluuttisena ravitsemuksen, asumisen ja hyvinvoinnin puutteina, köyhyyttä kuvataan vähäisinä mahdollisuuksina kulutushyödykkeiden hankintaan ja vapaa-ajan aktiviteetteihin. Tällöin köyhyys liittyy epätasa-arvoisiin rahankäytön mahdollisuuksiin ja nyky-yhteiskunnan materialistisiin arvoihin, joita vahvistetaan mainonnan ja vertaissuhteiden kautta. Köyhyys nähdään vaikeutena saavuttaa yleisesti vallitsevaa elintaso, minkä kuvataan aiheuttavan paitsi epäonnistumisen tunteita ja syrjäytymistä sosiaalisista suhteista, myös vaikeutta suoriutua arjen perustoiminnoista, kuten opinnoista. Kuvaukset viittaavat Moision (2006, 29) esiin tuomaan suhteellisen köyhyyden näyttäytymiseen ympäristöönsä suhteutettuna absoluuttisena.

”Köyhyys muuttaa muotoansa ja kasvojansa, että entinen köyhä olis ehkä selviytyjäperhe, mutta nyt tulee köhäksi, kun ei ole varaa näihin vempaimiin.”

”Ja on vaateita, osassa lukioista on...vaaditaan tabletit, tietokoneet tai tämmöset hybridilaitteet, ei koulu kaikille pysty antamaan, eli koko ajan yhteiskunta luo uusia vaateita ja koneita ja tekniikkaa. [--] Plus sit harrastukset, niin kyl musta tuntuu että se on lisääntynyt, se semmonen...Noh, mä en tiedä mitä köyhyyttä se on, jos kaikki eläis vaatimattomammin, niin olisiko...”

”Ja totta kai se et missä ympäristössä elää, että kuinka niinku vertaa itteensä toisiin, että tota...Ja kyllähän tää kun mainostetaan sitä ja mainostetaan tätä, ja pitäis olla tommonen, ja sitten ei pystykään siihen, niin on se aika karua.”

Yhteiskunnan kuvataan luovan köyhyyttä myös ajamalla ihmisiä kohtuuttomiin tilanteisiin ja aiheuttavan riippuvuutta sosiaalietuuksista, mikä liittyy erityisesti työnteosta rankaisevaan tulonsiirtojärjestelmään. Sitäaikaan puhutaan kohtuuttomista tilanteista, joihin ihmiset joutuvat menettäessään toimeentulotukioikeuden määräaikaisten työsuhteiden vuoksi. Vaikka köyhyys näyttäytyy myös tällöin yksilön ajattelutapoihin liittyvänä, puhutaan köyhyyteen liitetystä haluttomuudesta työntekoon ymmärtävään sävyyn. Tällöin köyhyyteen liitettävät odotukset yhteiskuntaa kohtaan nähdään oikeutettuina, sillä yksilön ajattelutapojen taustalta löydetään rakenteellisia selitysmalleja.

”Mut et kuinka paljon me sit taas yhteiskuntana ajetaan ihmisii tähän, et jos me pistetään niitä semmoseen tilanteeseen, että ne ei voi mennä töihin, tai että ne ei voi tehdä jotakin, koska ne ei voi ottaa sitä riskiä et ne tippuu sit taas näiden meidän tukien varasta, niin mehän ajetaan nimenomaan siihen tilanteeseen, et yhteiskunnan kuuluukin niinku maksaa ja elättää mut ja näin että..”

Nuorten ja hieman vanhempien lasten kohdalla köyhyyttä tarkastellaan erilaisuutena suhteessa ikätovereihin. Köyhyys kuvautuu lasten ja nuorten välisen mahdollisuuksien eriarvoisuuden kasvuna, ja sen nähdään heikentävän osallisuutta kaveruussuhteissa. Erilaisuus näyttäytyy vanhoina, väärän kokoisina ja näköisinä vaatteina sekä muita vähäisempinä mahdollisuuksina uusimman elektroniikan hankintaan. Haastatteluissa kuvaillaan vanhempien ahdinkoa näiden pyrkiessä täyttämään yhteiskunnan odotuksia ja lasten toiveita. Aineistossa on yhteneväisyyksiä Roivaisen (2011, 25–26) ja tutkimukseen, jossa köyhyydessä elävät vanhemmat ilmaisevat pelkoa köyhyyden vaikutuksista lasten vertaissuhteisiin, ja pyrkivät mahdollistamaan lapsille samanlaisia asioita kuin näiden ikätovereilla. Vanhempien pyrkimysten tarjota lapsille samanlaista elintasoja kuin varakkaammilla

ikätovereilla tai halun elää omien unelmien mukaista perhe-elämää todetaan johtavan usein jopa velkaantumiseen.

”Jos ei oo sitä älykännykkää niin siinä on se syrjäytymisvaara. Kun nythän nuoret on näissä whatsappaeissa jatkuvasti, ja jos ei sellaseen oo mahdollisuutta, niin kyllä sä vähän syrjäydyt siitä kuviosta. Plus sit harrastukset, niin kyl musta tuntuu että se on lisääntynyt, se semmonen...”

”Niin ja kyl mä ajattelen et nää kaikki pikavipit ja kaikki tämmöset, että halutaan lapsille samaa kun kavereillakin. [--]On niinku sellasta köyhyyttä tiedätkö, että se köyhyys tulee siitä että halutaan omille lapsillemme jotain samaa kuin muillakin.”

”Jotenkin haluu elää jotain elämää mitä ei ole ollut itsellä, tai sit haluu elää jotain sellasta elämää, mitä haluu elää lasten kanssa ja sitten alkaa velkaantumaan ja köyhtymään.”

Köyhyyteen luotuina tarpeina on luokiteltu myös kokemuksia, joissa sijaishuolto paikassa eläminen aiheuttaa lapselle tietynlaisiin tekemisen ja kuluttamisen mahdollisuuksiin liittyviä odotuksia, jotka seuraavat mukana lapsen siirtyessä ympäristöstä toiseen. Odotukset ja todellisuus eivät aina kohtaa, mikä aiheuttaa vaikeita tilanteita sekä lapselle että lapsen biologiselle vanhemmalle. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten kokemuksia kuvataan eroina elintasossa sijaishuolto paikan ja biologisten vanhempien kodin välillä, sekä näihin liittyvinä siirtyminä, joihin liittyy pettymysten kokemuksia. Sijoitusten yhteydessä erot elintasojen välillä kuvautuivat myös siinä, kuinka lapsi täysi-ikäiseksi tultuaan jättää sijaishuolto paikan, ja siirtyessään itsenäiseen elämään kokee elintason muutoksen, johon ei ole valmistautunut.

”Semmonen mua jossain vaiheessa alko askarruttaa että jos lapsi on laitoksessa, ja on vuosia siellä, ja niillähän on tosi hyvät resurssit, siellähän on yleensä kesäpaikat jossain, missä ne viettää kesää, ja ne käy retkillä, ja ja jotkut paikat on käyny ulkomaan matkoilla, vieny lapset, ja tota laskettelua ja tällasta, et niillähän on paljon resursseja näillä laitoksilla, ja sitten kun ne kaheksantoistavuotiaana sieltä lähtee omilleen, niin sitten ne saakin toimeentulotuen. Et sit se...ja asunto on pieni yksiö. Niin se on aika iso se hyppäys siitä...”

”Et ne on niin erilaiset ne kodit, se sijaiskoti ja biologisten vanhempien koti. Että jotenki mä ajattelen, et lapsihan se siinä joutuu niinku jotenkin, pienistä lapsista kun mietitään niin hyvinkin paljon miettii et minkä takia...et se voi olla hyvinkin vaikee käsittää lapselle et minkä takia nyt ei ookaan varaa mennä, tuota, Linnanmäelle tai minne tahansa et mitä heillä mieli tekee. Ja et toki me joskus niitäkin reissuja tuetaan. Mutta et jos hän niinku sanoo että tehäänkö tänään sitä ja vanhemmilla ei oo varaa tehdä sitä, niin sen täytyy tuntua vanhemmista tosi kurjalta.”

6.1.4 Köyhyys vanhemmuuteen liittyvänä tekijänä

Haastateltavilta on kysytty näiden näkemyksiä köyhyyden ja vanhemmuuden välisestä yhteydestä, koska teema nousi voimakkaasti esiin köyhyyttä lastensuojelun kontekstissa tarkastelevasta kansainvälisestä tutkimuksesta. Tähän nähden vastaukset kysymykseen olivat yllättävän niukkoja, eikä keskustelua aiheesta ryhmähaastatteluissa juurikaan syntynyt. Kysymys köyhyyden ja vanhemmuuden yhteydestä oli kahden haastatteluryhmän sosiaalityöntekijöille haastava hahmottaa, ja toisen ryhmän haastateltavat pyysivät tarkentamaan kysymystä. Köyhyyden ja vanhemmuuden välinen yhteys pyritään aineistossa paikoittain myös tietoisesti kyseenalaistamaan huomauttamalla, ettei köyhyys välttämättä ole yhteydessä vanhemmuuden puutteisiin.

”Mut jotenkin niinkun tässä, mä en niinkun pysty semmosta näkemään, että olis jotenkin se köyhyys ja julmuus (naurua) sitten käsi kädessä. Että kyllähän se on sitten...että kyllähän se on ankarampaa se arki, mutta että...”

”Et sen köyhyyden syy, et mikä siihen köyhyyteen on johtanut, ja se vanhemman jaksaminen. Et ei se köyhyys niinku itessään oo, jos on köyhä, et olis niinku huono vanhempi, jos on köyhä.”

Huolimatta siitä että vanhemmuutta ja köyhyyttä ei suoraan yhdistetä toisiinsa esitettäessä kysymys vanhemmuuden ja köyhyyden välisestä yhteydestä, liitetään ne keskustelussa paikoittain toisiinsa. Keskusteltaessa kahdesta erilaisesta köyhyydestä, viittaavat sosiaalityöntekijät perheisiin, joissa vääränlaisen rahankäytön yhteydessä ilmenee vanhemmuuden puutteita, ja toisaalta niihin, joissa köyhyys on pelkkää aineellista puutetta. Kuvattaessa vanhemmuuteen yhteydessä olevaa köyhyyttä, liitetään köyhyyteen aineistossa pitkäkestoisuutta, ylisukupolvisuutta, kasaantuneita ongelmia sekä edellisessä luvussa kuvattua yksilön asenteena ilmenevää köyhyyttä.

Köyhyyden ja vanhemmuuden yhteinen tarkastelu näyttäytyy siinä, kuinka haastateltavat ryhtyvät spontaanisti tuottamaan vanhemmuuteen liittyviä merkityksiä kysyttäessä, onko köyhyydessä heidän mielestään tapahtunut ajallista muutosta. Vanhemmuuteen yhteydestä oleva köyhyys kuvautuu aineistossa erityisesti pitkittyneenä köyhyytenä. Sosiaalityöntekijöiden kuvaukset näyttävät mukailevan niiden aiempien tutkimusten tuloksia, jotka osoittavat nimenomaan pitkittyneen köyhyyden olevan yhteydessä perhe-elämään vaikuttaviin riskeihin, joiden takia köyhien perheiden lapset esimerkiksi tulevat muita todennäköisemmin huostaan otetuiksi (Kestilä ym., 2012; Hiilamo 2009).

”Niin, sit on varmaan erikseen nää, joilla on kyvyttömyyttä hoitaa asioita yksinkertaisesti. Et on vanhemmuudet ja on koko...hukassa, ettei vaan totu siihen.”

”Niin, et on varmaan jotenkin se vanhemmuus hukassa jo toisessa polvessa, jopa kolmannessa alkaa olla.”

”Sosiaalityöntekijä 1: Mut voiks tohon liittää sit siihen muuttuneeseen tilanteeseen sen vanhemmuuden muuttumisen.

Sosiaalityöntekijä 2: Just tota mä tarkotan, että ei oo samanlaista vanhemmuutta kun ennen et se on se äiti ja isä jotka sanoo et mitä hankitaan ja mitä tarvitaan, niin lapsi sit ottaa sen vastuun ja pyörittää sitä.”

Keskusteltaessa köyhyyden vaikutuksista vanhemmuuteen, eräs haastateltavista tuo suoraan esiin, kuinka köyhyyden kaksijakoinen luonne liittyy siihen, millaisena köyhyys perheen elämässä näyttäytyy. Haastateltava näkee tärkeänä sen, että köyhyyden erilaiset luonteet tunnistetaan, jotta köyhyys rahan vähyytenä voidaan erottaa köyhyydestä laajempina elämännhallinnallisina ongelmina ja vanhemmuuden puutteina. Aineistossa sosiaalityöntekijät näyttävät pitävän tärkeänä köyhyyden vaikutusten tarkastelua erillään muunlaisista perheen hyvinvointia heikentävistä tekijöistä. Näkemyksiä voidaan tarkastella suhteessa aiempaan tutkimukseen, jotka osoittavat köyhyyden lapsen hyvinvoinnille ja vanhemmuuden laadulle muodostaman riskin suuruuden riippuvan muunlaista tekijöistä kuin pelkästä taloudellisesta puutteesta sekä näkemyksiin, jotka osoittavat köyhyyden ja muunlaisten ongelmien käsitteellisen erottamisen olevan sekä tärkeää että mahdollista lastensuojelutyössä (Bullock 2003, 1043–1047; Duva ja Metzger 2010, 64–65; Font ja Warren 2013, 1813; Roy ja Raver, 2014, 396–397; Bulanda 2007, 80).

”Että oikeesti on myös köyhyyttä, jolla ei oo vanhemmuuden kans mitään tekemistä, vaan et rahat vaan on vähissä ja ne on loppu, tulee joku sairaus, ja eletään kädestä suuhun, ja sit tulee joku yllättävä menoerä. Et se ei liity vanhemmuuteen, vaan rahaa ei vain ole. Just se, et kahta eri köyhyyttä.”

Aineistossa kuvataan sitä, kuinka köyhyyden kokemusten subjektiivisuus sekä erilaiset henkiset resurssit vaikuttavat perheiden keskenään erilaisiin valmiuksiin selviytyä köyhyydestä. Aineistossa viitataan esimerkiksi perheen "itsetuntoon", mikä yhdistää köyhyydessä selviytymisen siihen, millaisina perheenjäsenet näkevät itsensä suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan sekä siinä vallitseviin

tapoihin ajatella köyhyydestä. Aineiston voidaan tulkita sisältävän ajatuksen siitä, että köyhyydessä elävien omat käsitykset köyhyydestä ovat avainasemassa siinä, millaisena köyhyys koetaan. Itsetunnon käsitettä voidaan kenties tulkita niiden aiempien tutkimusten valossa, joiden mukaan yksilön ajattelutavat todella voivat tukea köyhyydessä selviytymistä, kuten vastustettaessa köyhyyden kategorialla ja kuvattaessa omaa köyhyyttä positiivisessa valossa (Krok 2009, 195–196; McIntyre ja Robinson 2003, 322–333; Shildrick ja MacDonald 2013, 289). Vanhemmuuteen ja köyhyydessä selviytymiseen liitetään myös se, millainen vanhemman oma lapsuus on ollut, ja kuinka köyhyyttä käsitellään perheenjäsenten välisessä vuorovaikutuksessa.

”Eihän se aina, se aina, se riippuu varmaan monista asioista, perheestä ja lapsen itsetunnosta. Et lapsi voi ottaa sen paikkansa vaikka ois kuin köyhä, ja voi olla hyvin pidetty vaikka kaikki muut ympärillä olis varakkaista perheistä, mut voihan se sit siihen lapsen itsetuntoon vaikuttaa, tai perheen itsetuntoon vaikuttaa, et kun me nyt vaan ollaan köyhiä, et me ollaan tällaisessa vuokra-asunnossa tai jotain, et sit se alkaa sitä kautta heijastua sitä kautta lapsen ajatteluun, että en oikeastaan ole mitään, olen vain tämä, ja sit saattaa olla kaverisuhteet hyvinkin varakkaista perheistä...Että se varmaan riippuu hyvin paljon siitä perheen itsetunnosta.”

”No se varmaan riippuu kans siitä, että millä tavalla perheessä koetaan se köyhyys. Millä tavalla ne vanhemmat siitä köyhyydestä puhuu.”

”Niin, se on ihmisestä kiinni että kuinka sen kestää, ja mikä on se oma lapsuus ollut.”

Vanhemmuuteen liittyvästä köyhyydestä puhuessaan sosiaalityöntekijät yhdistävät köyhyyteen esimerkiksi päihdeongelmia sekä puutteellisen kyvyn käyttää pieniä tuloja lapsen hyvinvointia edistävästi. Köyhyys liittyy tällöin olennaisesti siihen, käytetäänkö rahaa haastateltavien arvioinnin mukaan oikeisiin kohteisiin, ja kuinka erilaisia tarpeita perheessä priorisoidaan. Aineistossa on viittauksia, joista voidaan päätellä, että sosiaalityöntekijät tulkitsevat hyväksyttävään vanhemmuuteen köyhässä perheessä kuuluvan uhrautumista ja omista tarpeista tinkimistä, jonka myös köyhät vanhemmat näyttävät tutkimusten perusteella liittävän hyvään vanhemmuuteen (Roivainen 2011, 26–27; Krok 2009, 71; McIntyre ja Robinson 2003, 322–333). Vanhemmuuden puutteet liittyvät tulkinnoissa omien tarpeiden ja mielihalujujen asettamiseen lapsen tarpeiden edelle, kuten käytettävissä vähäisiä tuloja päihtheisiin sen sijaan, että rahaa käytettäisiin lasten tarpeisiin ja pyrittäisiin aktiivisesti löytämään ja hyödyntämään rakentavia selviytymistä tukevia väyliä.

”Riippuu mihin sitä rahaa käytetään, onks sitä rahaa ja se käytetään johonkin muuhun kuin niihin lapsiin, vai käytetään se pienikin vähä ylimääräinen, säästetään että voidaan niinku lapsille...[--] se

jotenkin riippuu siitä suhtautumisesta ja siitä, että mihin kaikkeen muuhun se raha käytetään, että mitä kaikkea muuta on siellä taustalla”.

”Ku on paljon kuitenkin sellasia...mulla oli paljon sellasia perheitä, jotka ite oli tosi aktiivisia hakeutumaan eri paikkoihin, niin ku hakemaan vaikka tuettuja lomiam ja kaikkee, niin nehän pärjäs ihan hyvin ne lapset, ne oli ihan hyvinvoivia, siis päivähoitossa ja kaikkee tällasta, et ninku, kun siinä oli sitä välittämistä ja sellasta...kun sit et jos sitä ei oo, ja se vähäkin raha käytetään juomiseen.”

Vanhemman kokemaan psyykkiseen stressiin on aiemmassa tutkimuksessa viitattu köyhyyttä vanhemmuuteen välittävänä tekijänä, mikä välittyy myös tutkielman aineistosta (Roy ja Raver, 2014). Haastateltavien kuvaukset köyhyiden ja vanhemmuuden välisestä yhteydestä liittyvät vastauksissa köyhyiden jaksamista vähentäviin vaikutuksiin ja siihen kuinka vanhemman ulospäin näkyvää käyttäytymistä saatetaan virheellisesti tulkita lapsen kohdistuvana ankaruutena, kun kyse on todellisuudessa vaikeudesta kestää köyhyyttä. Tulkinnoissa on havaittavissa viitteitä *stressiteorioista*, jotka katsovat köyhyiden välittävän vanhemmuuteen vanhemman psyykkisen stressin kautta (Katz, ym. 2007, 12–27). Sosiaalityöntekijät tuovat köyhyiden aiheuttama stressiä kuvatessaan Vuoren (2012, 58) tavoin esiin köyhyiden arjen voimavaroja vähentävää luonnetta. Köyhyiden hyvinvointia heikentävä merkitys yhdistetään aiemman tutkimuksen tavoin myös terveyteen ja mahdollisuuksiin huolehtia itsestään (Roivainen 2011, 26; Palosuo ym., 219–232).

”Että se vaikuttaa vanhemmuuteen, terveyteen ja sairauteen...Ei pysty hoitaa ajoissa itseään, ei oo varaa mennä yksityiselle, ja sit jää siihen jonoon...”

”Voi siin ehkä joku sellanen olla, tai siis en tiedä, mut vaan ajattelen, et jos niinkun kokee jotenkin...onhan se niinkun kauheen stressaavaa sitten se köyhyys. Niin et aiheuttaaks se sit enemmän sellasta loppuun palamista ja jaksamattomuutta tai voimattomuutta. Tai jotain sellasta...”

”Se ehkä vaatii niinku vanhemmalta aika paljon jos sitä rahaa on tosi vähän, verrattuna siihen, että sitä on tosi paljon. Niin se vaatii vanhemmalta paljon enemmän, kuin keskiluokan ihmisellä [--] Et se vanhemmuus ei niinku siitä rahan määrästä helpotu, mutta kyllä jos joutuu koko ajan miettimään, mistä niinku saa rahaa, miten ne riittää, pystyykö maksaa vuokran...lapsille kuitenkin pitää ostaa kuitenkin kaikkia vaatteita paljon enemmän, aikuinenhan pärjää monta vuotta samoilla. Niin tota sellaset kaikki rassaa sitä mieltä, ja se jaksaminen on varmaankin kortilla.”

”Helpompi olla vanhempi, jos ei tarvii miettiä näitä raha-asioita, vaan saa hommattua ilman ylimäärästä murhetta ne jutut, jotka vanhempi aikoo hommata lapselle eikä miettiä näitä

jokapäiväsiä, et mistä me saadaan ruokaa ja miten ruoka tulee maksettua. [--] Et voi keskittyä siihen vanhempana olemiseen ilman näitä murheita siitä, että saako ruokaa pöytään.”

Vanhemman kokemusmaailmaa tarkastellessaan sosiaalityöntekijät tuovat useissa otteissa esiin vanhempien kokeman huolen lapsensa pärjäämisestä ja ulkopuolelle jäämisestä vertaisuuhteissa. Tämä on huomion arvoista, sillä tutkimuksissa köyhyydestä kokemuksena on havaittu, että huoli lapsen pärjäämisestä ja lapsen toiveista tinkimisen vaikeus ovat vahvasti läsnä köyhyydessä elävien vanhempien kokemuksissa. Esimerkiksi Roivaisen (2011, 25) tutkimuksessa vanhemmat kuvaavat erityisen raskaana siitä, että eivät pysty tarjoamaan lapsille samanlaisia kokemuksia kuin ikätovereillaan. Aineistossa syyllisyys näyttäytyy paikoitellen myös mekanismina, jonka kautta köyhyys välittyy vanhemmuuteen.

”Mutta et jos lapsi niinku sanoo että tehäänkö tänään sitä ja vanhemmilla ei oo varaa tehdä sitä, niin sen täytyy tuntua vanhemmista tosi kurjalta. Ja antaa hänestä ankaramman kuvan kun hän onkaan. Et, et niinku jotenkin kun hän joutuu kieltämään ja sit ehkä syyllisyyttä potien jotenkin sitten toimiikin ankarammin, ja se voi purkaantua sitä kautta ulos.”

”Yks äiti tossa mainitsi, et hänen koulussaan oli opettaja sanonu pojalle että, mä en nyt muista tarkalleen miten se meni, mutta opettaja oli vihjannu hänen pojalleen, että pitäis olla koulussa hienommat vaatteet. Ja äiti itki sitten sitä kun ei hänellä ole varaa ostaa merkkipaatteita.”

Häpeä ja syyllisyys yhteiskunnan tukien varassa elämisestä on tunnistettu aiemmissa tutkimuksissa köyhyyteen liittyviksi kokemuksiksi (Vuori 2012, 74, Krok 2009, 141, Roivainen 2011, 31). Myös haastateltavien vastauksissa tunnistetaan köyhyyteen liittyvät häpeän kokemukset. Vanhemmuuteen liitetään pelkoa oman lapsen kiusatuksi joutumisesta sekä syrjäytymisestä sosiaalisista suhteista. Sosiaalityöntekijät tulkitsevat köyhyyteen liittyvän myös lasten kohdalla häpeää perheen taloudellisesta tilanteesta, mikä näkyy esimerkiksi lapsen pelkona siitä, että perheen sosiaalitoimen asiakkuus selviää ystäville.

”Ja sit vanhemmilla on stressi kun lapsella ei oo samanlaista kännykkää kuin kavereilla, että lasta kiusataan kun sillä on ikivanha puhelin ja sit kun ei oo yhtä hienoja vaatteita, eikä pääse harrastamaan.”

”Et mulla tulee nyt mieleen yks asiakas, jonka lapsen kaverit on myös asiakkaana täällä meillä, ja he ihan varmasti tietää sen, koska työntekijöitä käy ja niinku näin, mut että tota tällä pojallahan on murrosikä ja oli kauhea pelko, että kaverit saa tietää, tai että ihmiset saa tietää, että hänellä on sossun ostama talvitakki. Ja kun käytiin sit sitä keskustelua, että eihän sitä kukaan tiedä kun käynte

yhdessä äidin kans ostaa, että mistä se raha on sinne tilille tullut. Että ei kukaan sitä saa tietää ellei itse sitä kerro.”

6.1.5 Köyhyys osattomuutena

Haastateltavien kuvaukset mukailevat Sipilän (2013, 66) esiin tuomaa näkemystä siitä, että osallisuus sosiaalisista verkostoista on köyhien perheiden hyvinvoinnin kannalta merkittävä tekijä. Aineiston analyysissä köyhyyteen *osattomuutena* on luokiteltu teemoja, jotka kuvaavat köyhyyttä eräänlaisena sivuun jäämisenä yhteisöistä ja yhteiskunnasta, luonnollisten verkostojen puutteena sekä yksin jäämisenä. Erityisesti osattomuus näyttäytyy haastateltavien vastauksissa yksinäisyytenä. Yksinäisyyden ja köyhyyden kuvaukset yhdistävät sosiaalityöntekijöiden tulkinnessa köyhyyden rakenteelliset prosessit yksilön kokemusmaailmaan.

Teoriataustassa yksinäisyys nousee esiin lähinnä taloudellisesta köyhyydestä seuraavana eristäytymisenä ja vaikeutena ylläpitää sosiaalisia verkostoja rahanpuutteen vuoksi (Vuori 2012, 58; Silverstein ym., 2010, 248–249; Roivainen 2011, 28–29). Haastateltavien vastauksissa yksinäisyyden sijaan on pikemmin köyhyyden kokemusta määrittävä tekijä, kuin köyhyyden konkreettinen seuraus. Haastatellut viittaavat yksinäisyyteen myös ”eristäytymisenä” ja ”syrjäytymisenä”, mutta erityisen voimakkaasti haastatteluista on havaittavissa, kuinka haastatellut näkevät osattomuuden omanlaisenaan köyhyyden muotona. Seuraavassa otteessa sosiaalityöntekijä kuvaa köyhyyden luonnetta ajallisten muutosten kautta, nostaten esiin myös yksinäisyyden teeman:

”Et myöskin niinkun ne, kun ne ei ehkä ole sitten niitä verkostoja siinä ympärillä jotka niinku ehkä vähän kannattelis sitten kun tippuu. Niin kyllä mä ajattelen että semmonen ehkä on, et kun ihmiset on paljon kerääntynyt paljon eteläisempään Suomeen. Ja sit ne verkostot on, ne on katkennu, ja sit jäädäänkin työttömäksi, minkä työn perään sitten ehkä on tänne tultu, niin kyllä se on niinku semmosta aika, aika totaalista.

”Niin ja mä kyllä lähinnä aattelen et yksinäisyys on köyhyyttä. Et sillai mä sen enempi aattelen, kun niin että se olis sitä taloudellista köyhyyttä. Kaikki ihmiset voi niinku yksinäisyydessään, kun niillä ei oo niitä verkostoja, et niinku sitä mä tossa enempi hain, vaikka kyllähän nekin tietty kytköksissä voi olla, mutta että...et tota, joo. Et kyllä mä niinku nään että yksinäisyys on köyhyyttä ihmiselle. Et ei

oo verkostojen tukea, et joutuu niinku yksin ratkaisemaan asioita, ja sit lopulta ei ehkä jaksakaan ratkasta.”

Yksinäisyyden tematiikan yhteydessä voidaan tarkastella teoriataustassa kuvattua köyhydessä selviytymistä, jossa verkostoilla ja konkreettisella lastenhoitoavulla on suuri rooli (Sipilä 2013, 66; Vuori 2012, 89). Vastaavasti haastateltavat tuovat esiin, kuinka vakava uhka verkostojen puute on köyhän perheen hyvinvoinnille. Osattomuuteen eivät kuulu ainoastaan sukulaissuhteisiin perustuvat verkostot ja niiden vähyys, vaan sosiaalityöntekijät puhuvat myös muunlaisista lähiyhteisöistä, kuten asuinalueista sekä harrasteryhmistä, joiden kuvataan ennen tarjonnan ihmisille osallisuuden mahdollisuuksia. Yhteisöllisyyden yhteydessä keskustellaan ”arvostuksesta” ja ”yhteenkuuluvuudesta”. Verkoston merkitys tulee ensisijaisesti esiin mahdollisuuksina positiivisiin kokemuksiin, keskusteluapuun ja vertaistukeen. Viittauksia taloudelliseen tukeen, konkreettiseen apuun tai hoivaan on vähemmän kuin kuvauksia verkostojen mahdollistamasta sosiaalisesta tuesta.

”Mut et just sellanen yhteisöllisyys ja yhdessä tekeminen, et siinä on se mahdollisuus siihen arvostukseen. Koska kyllähän se ryhmä aina palkitsee sitten. Ja se yhteinen tekeminen.”

”Niin ja eihän pääkaupunkiseudulla yksinhuoltaja jotain harrastusta pysty maksaa lapsilleen. Että kun kaikki tääkin alkaa mennä siihen, et kaikki...kun siis vaan kaikkea pyörittää bisnes. Eikä se ookaan enää sellasta talkootyötä urheiluseuroissa tai jotain jossain harrastuksissa. Niin se on kyllä, se on kyllä vaikeeta.”

Yhteisön voimana kuvataan yhteisiä kokemuksia, joiden kautta köyhydessä elävät voivat tarjota toisilleen tukea ja ymmärrystä. Toisaalta yhteisöä ei kuvata ainoastaan selviytymisen voimavarana, vaan myös uhkana lapsen hyvinvoinnille ja tulevaisuudelle. Haastatteluissa keskustellaan tilanteista, joissa vertaistuki estää irtautumista haitallisista asioista sen sijaan, että se toimisi asiakasta tukevana elementtinä. Verkoston todetaan esimerkiksi uhkaavan lapsen koulutusta silloin, kun lapsen lähiverkoston asenteet kouluttautumista kohtaan ovat kielteisiä sekä houkuttelevan toimintaan, jota haastateltava ei pidä hyväksyttävänä.

”Niin ja kyllä mä huomasin sit välillä et kun oli lähiöitä tai joitain tällasia alueita, et on sellanen vertaistuki. Siinä on toisaalta toki sit vaaransakin, et menee sellaseks et pyöritään niiden samojen asioiden ympärillä, et sellasta turhautumista...mut sit että se on taas voimavara, tuetaan, hoidetaan, autetaan lastenvaatteissa ja jeesitään joissakin asioissa, et sellastakin.”

”Mä mietin kans tätä verkostoo, et verkosto, mut sit taas just se et jos se on taas et jos se on liian samanlaista se vertaistuki, niin sit he taas tukee toisiaan niissä väärissä asioissa, ja niinku väärällä tavalla.”

Aineistossa lähiyhteisön merkityksen voidaankin todeta olevan kaksijakoinen perustuen siihen, tulkitsevatko haastateltavat osallisuutta myönteisessä valossa asiakasta tukevana tekijänä, vai toimintana, jota sosiaalityöntekijät pitävät uhkana joko asiakkaan hyvinvoinnille tai omalle työlleen. Vertaistuen negatiivinen merkitys kuvautuu myös siinä, kuinka asiakkaat haastateltavien mukaan voivat liittoutua sosiaalityöntekijöitä vastaan, ja ryhtyä esittämään näille vaatimuksia. Yhteisössä myös saatetaan suosia toimintaa, joka ei sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaan ole asiakkaan edun mukaista. Uhkana osallisuus yhteisössä näyttäytyy myös silloin, kun yhteisöön nojaututaan sosiaalityöntekijöiden mielestä liikaa ja väärissä asioissa. Yhteisön ajatellaan voivan estää yksilön oman vastuun ottamisen omasta tilanteestaan ja vähentävän mahdollisuuksia itsenäiseen selviytymiseen. Yhteisössä saatetaan myös pohtia asioita, jotka sosiaalityöntekijän tulkinnan mukaan ovat ”vääriä”, mikä estää keskittymisen sosiaalityöntekijän mielestä perheen tilanteessa olennaisempiin asioihin.

”sosiaalityöntekijä 1: Pahimmillaan se johtaa siihen, et niitä on viis perhettä valittamassa, että eihän ne sossut vastaa koskaan meidän puheluihin.

sosiaalityöntekijä 2: Niin joo, tai järjestämässä jotain omaa mukavaa mistä me ei tiedetä, ja mikä on väärin. ”

”Sosiaalityöntekijä 1: Et sit niinku tulee sellasta depriv...et, et ei oo sellasta omatoimisuutta ei tuu sitten.

Sosiaalityöntekijä 2: Just! Ja sit he nojautuu entistä enemmän tänne kun noikin sai, ja naapuritkin sai...Et yksissä tuumin on mietitty. Ja ite on sit silleen, et voi, älkää sitä mieltikö, vaan mieltikää tätä!”

6.2 KÖYHYYS JA SOSIAALITYÖN ROOLI

6.2.1 Sosiaalityöntekijä köyhyyteen vaikuttajana

Kysyttäessä haastateltavilta näiden näkemyksiä omasta roolistaan suhteessa köyhyyteen sekä mahdollisuuksistaan vaikuttaa köyhyyteen, ei kysymyksissä ole tarkennettu, viitataan roolilla yksilö- vai yhteiskunnalliseen tasoon. Tarkoitus on ollut päästä näin tarkastelemaan, kuvautuuko rooli haastateltavien tulkinnoissa suhteessa yhteiskuntaan vai asiakastyöhön. Kuten teoriataustan perusteella voitiin olettaa, aineistossa sosiaalityöntekijöiden roolia tarkastellaan lähes poikkeuksetta asiakkaana olevan yksilön ja perheen kautta (Duva ja Metzger 2010, 63). Köyhyyteen vaikuttamisesta keskustellessaan haastateltavat tuovat esiin, kuinka köyhyyteen vaikuttaminen on heidän mielestään tärkeää, mutta rajaavat samoissa yhteyksissä köyhyyteen vaikuttamisen oman työnsä ulkopuolelle.

”Tavotehan (tutkijan huomautus: tukea asiakasta selviytymään köyhyydestä) kyllä varmaan olis kaunis, että se olis mun mielestä yhteiskunnan tavote, mutta tämmösellä mikrotasolla se on auttaa selviytymään, ja laittaa ne kaikki ammattitaito, tieto ja taito kuunnella sitä kokonaisuutta ja osata antaa sit kaikki mikä meillä on mahdollista, oikeaan aikaan oikeassa hetkessä.”

Aineistosta on löydettävissä viittauksia Juhilan ja Pösön (2000) kuvaamaan ongelmien tulkintatyöhön, jossa rajataan oman työn kohdetta. Ongelmien tulkintatyö näyttäytyy erityisesti sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden haastattelussa, jossa painotetaan useissa yhteyksissä, ettei sijaishuollon sosiaalityötä tehdä samalla tavoin lähellä lapsen ja biologisten vanhempien muodostamaa perhettä kuin esimerkiksi avohuollon sosiaalityössä. Tällöin rajataan organisaation asiakkuutta ja oman työn kohdetta tavalla, joka painottaa lapsen ensisijaista roolia organisaation asiakkaana. Asiakkuuden rajaaminen näyttäytyy vastauksessa, jossa sijaishuollon sosiaalityöntekijä kuvaa työtä tehtävän *lapsen* asiassa, kun vanhempien ja sijaishuoltopaikan kanssa tehdään *yhteistyötä*. Toisaalta sama haastateltava tuottaa eri yhteydessä vanhemmalle merkitystä tasavertaisena asiakkaana lapsen kanssa, mikä viittaa siihen, että asiakkuutta ja näin ollen myös omaa roolia tuotetaan aineistossa suhteessa asiayhteyteen.

*”Niin et tietenkin nää useimmat meidän asiakkaista, asiakasperheistä, kun mehän tehään siis sijaishuollon työtä, ja nimenomaan sen **lapsen** asiassa sitä työtä, yhteistyössä vanhempien ja sijashuoltopaikkojen kanssa.”*

”Et meillähän tietysti lähetään siitä, et meillä on asiakkaana yhtä lailla nää sijotuspaikat kun lapset ja heidän vanhempansa, että toki niitä on monenlaisia toiveita meidän suuntaan.”

Aineisto näyttää todentavan Monnickendamin ja kumppaneiden (2010, 912–913) esittämää näkemystä siitä, että yksilö- ja perhetason interventiot korostuvat perheiden kanssa tehtävässä sosiaalityössä rakenteelliseen muutokseen tähtäämisen sijaan. Yhteiskunnalliseen muutostyöhön, rakenteelliseen sosiaalityöhön tai vaikuttamiseen liitettäviä merkityksiä ei aineistossa juurikaan ilmene. Vaikka köyhyyttä ilmiönä kuvataan laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa, omasta roolista keskustelua käydään tiiviisti asiakastasolla. Haastatteluissa ainoastaan yhdessä vastauksessa lastensuojelun roolia tulkitaan asiakastasoa laajemman vaikuttamisen sekä työstä saatavan tiedon näkyväksi tekemisen kautta.

”Et semmonen niinku...ja sosiaalityö ylipäättänsä, että on siellä heikomman puolella, ja pitää ääntä niiden puolesta, jotka ei pysty, tai jaksa tai voi vaikuttaa. Sillä tavalla. Että esimerkiksi ite koen tärkeenä, että oon yhteydessä kaupunginvaltuustoon ja -hallitukseen, ja sinne jäsenille kertoo ja lautakuntiin ja muihin sitä oikeesti todellisuutta mitä niinku lastensuojelussa eletään, ja minkälaisia asiakkaita sosiaalityössä on. Nii jos tälleen paikallistasolla, ja sitten että mitä paukuttaa ja rummuttaa ylöspäin et millä keinoin...”

Sosiaalityöntekijöiden tulkintoja omasta ammatillisesta roolistaan suhteessa köyhyyteen pyrittiin haastattelussa tarkastelemaan esittämällä haastateltaville Roivaisen (2011, 18) esittämä näkemys siitä, autetaanko asiakasta ”selviämään köyhyydessä vai köyhyydestä”. Haastateltavat ovat kutakuinkin yksimielisiä siitä, että heidän tehtävänsä on auttaa asiakasta selviytymään köyhyydessä sen sijaan, että tavoitteena olisi vaikuttaa köyhyyteen. Sosiaalityöntekijät viittaavat siihen, ettei heillä ole työssään *keinoja* auttaa asiakasta pois köyhyydestä. Köyhyyteen vaikuttamisen esteiksi mainitaan haastatteluissa sosiaalityön vähäiset ajalliset sekä aineelliset resurssit. Haastateltavat kuvaavat, kuinka kaikki heidän aikansa menee asiakkaiden kriisitilanteiden hoitamiseen, minkä vuoksi aikaa pyrkiä vaikuttamaan asiakkaan elämäntilanteeseen ei jää.

”Jos se ei oo vaan sitä tulipalojen sammutusta. Et nyt, tämä on ihan pakko tehdä just nyt ja sit se mitä oot ajatellu silleen suunnitelmallisesti et tätä ja tätä pitää tehdä nyt, niin se jää aina sinne takalalle, ja odottaa että kriisiytyy, niin sit on pakko puuttuu. Muuten ei ehdi.”

”sosiaalityöntekijä 1: Ei me pystytä meidän keinoin varmaankaan auttamaan pois köyhyydestä.

sosiaalityöntekijä 2: Ja tällä asiakasmäärällä. Jotenkin tuntuu, et se on niin pieni se hetki minkä pystyy uhraamaan yhdelle asiakkaalle, et kyllä se on enemmän sitä selviytymistä”

”Perhettä köyhyydessä selviytymään. Totta kai täytyy tukea siihen, että pääsisi ainakin sille tasolle että pärjää.”

”Täällä puolella lastensuojelussa sinänsä se rahan myöntäminen on kyllä aika vähäistä, et lasten harrastuksiin, lasten vaatteisiin me lähinnä annetaan...se on sitten aikuissosiaalityön puolelta, mistä tulee nämä isommat asumismenot ja muut niin...yhteistyön pitäis toimia tässä aikuissosiaalityön ja lastensuojelun välillä.”

Syyt siihen, että köyhyyteen vaikuttaminen koetaan mahdottomaksi, liitetään paitsi omaan työhön, myös köyhyyden luonteeseen. Pohdittaessa mahdollisuuksia vaikuttaa köyhyyteen, keskustellaan aineistossa köyhyydestä yksilön asenteina ja periytyvinä tapoina ajatella. Näkemys siitä, että köyhyys liittyy ajatusmalleihin, on havaittavissa siinä kuinka köyhyyttä tulisi haastateltavien mielestä vähentää ajattelutapoja muuttamalla sekä köyhien perheiden työnteon ja koulutuksen merkitykseen liittyvää tietoisuutta lisäämällä. Tällöin keskustellaan "köyhyyden kierteen katkaisemisesta", mikä viittaa siihen, että erityisen ongelmallisena haastateltavien keskuudessa nähdään sukupolvelta toiselle periytyvä köyhyys.

”No ehkä yks olis just niitten...se niinku kierteen katkaseminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Et niissä, missä se köyhyys on, en mä nyt tiedä voiko sanoa itseaiheutettua, niin kuitenkin, että periytyy se väliinpitämätön asenne siihen työntekoon tai oman toimeentulon hankkimiseen, niin sellasessa...ja sitten just niinku nää koulutusvalinnat.”

”Tai just joku tämmönen kouluttautuminen. Et just miten siihen tuetaan, vai onko se just sitä, että no ei kannata kouluihin mennä et ei kannata niinku näin, et kaikki tämmöset asenteet jotenki sit tulee sieltä. Ja onhan se sitten ihan hirvee sille lapselle siinä, et se on taas niinku hylkääminen, jos ei tehdä niinku se perhe sanoo. Mut et miten me nyt siihenkin taas vaikutetaan...”

”Mut et miten siinä rinnalla pystyis sitten ihan aidosti kannustamaan...että pystytäänkö me muuttamaan niinku asenteita ja arvoja, ja sitä ihmisten, yksilöitten ajatusmaailmaa. Et ennemmin ehkä...en mä tiedä että voidaanko me yhteiskuntaa muuttaa niinku yksilötasolta lähtien. Et jotenkin että me yhtä ihmistä aktivoidaan sinne, ja odotetaan että meidän yhteiskunta...”

Aineistossa keskustelua käydään paitsi lastensuojelutyöstä, myös yleisesti lapsiperheköyhyyteen vaikuttamisesta ja köyhyyden vähentämisestä. Köyhyyteen vaikuttamisen yhteydessä puhutaan kannustamisesta, joka liitetään koulutukseen, työntekoon ja yksilön aktivoimiseen. Koulutusmyönteisyyden lisääminen sekä työntekoon kannustaminen näyttäytyvät merkittävimpinä toimenpiteinä, joilla köyhyyttä haastateltavien mielestä tulisi vähentää. Kannustamista ei nähdä

lastensuojelun sosiaalityön tehtävänä, vaan köyhyyteen ajatellaan voitavan vaikuttaa esimerkiksi opetuksessa, varhaiskasvatuksessa sekä työvoimapolitiittisten toimenpiteiden kautta. Köyhyyden vähentäminen yksilöön vaikuttavien toimenpiteiden avulla tulee esiin myös siinä, kuinka aineistosta merkittävimpana yksittäisenä keinona vähentää köyhyyttä nousee esiin työnteon kannattavaksi tekeminen sekä kannustinloukkujen poistaminen.

”Et sitten semmoset kannustinloukut niinku poistettais, että kannattais mennä töihin. Että luotas semmonen järjestelmä, että vois tehdä enemmän osa-aikasta työtä.”

”Et ehkä sitä koulutusta, sitä pitäis vielä enemmän nuorille peruskoulussa, ihan ala-asteelta silleen ikätason ja kehityksen mukaisesti tuoda esille, ja yläkoulussa nimenomaan sinne...toi on tosi hyvä pointti, että joku koulutus ja jatkoammatti, sitä jos ei oo tai jää kesken, niin se on kyllä suuri syrjäytyminen.”

Sipilä (2013, 46, 66) painottaa ennaltaehkäisyn merkitystä, korostaen päivähoidon ja koulun merkitystä lastensuojelun asiakkuuksien tarpeen vähentämisessä. Näkemys korostaa lastensuojelun roolia viimesijaisena palveluna, mikä vastaa aineistosta välittyvää kuvaa lastensuojelun roolista, asiakkuudesta ja työn kohteesta. Kysyttäessä haastateltavien näkemyksiä köyhien perheiden tuen tarpeista sekä köyhyyteen vaikuttamisesta, nostetaan aineistossa esiin pääsääntöisesti muita kuin sosiaalityön keinoja samalla kun oman köyhyyteen liittyvän roolin yhteydessä painotetaan lastensuojelun viimesijaista luonnetta. Ennaltaehkäisy saa aineistossa paljon tilaa keskusteltaessa siitä, voidaanko lastensuojelun keinoin vaikuttaa köyhyyteen.

”Että se ennaltaehkäisevä työ jossakin ihan muualla kuin lastensuojelussa, niin...sillonhan on asiat jo aika pahasti pielessä, kun lastensuojelun asiakkuuteen päädytään. Et aika moni asia on aikasemmin jäänyt jossain muualla hoitamatta. Sitä ennaltaehkäisevää työtäkin pitäis oikeesti vahvistaa, ja niitä resursseja olla siellä et.”

Ennaltaehkäisyn merkityksen korostamisen yhteydessä kuvataan köyhyyteen vaikuttamista vastaajien työssä *mahdottomuutena*. Mahdottomuuden käsite liitetään paitsi omaan työhön, asiakkaiden vaikeisiin elämäntilanteisiin, mikä voidaan nähdä läheisenä Monnickendamin ja kumppaneiden (2010, 919) tutkimuksessa ilmenevälle tavalle suhteuttaa omaa roolia tulkintaan köyhyyden laadusta ja kuvata esimerkiksi kroonista, kulttuuriksi määrittyvää köyhyyttä, köyhyytenä johon sosiaalityöntekijä ei voi toiminnallaan vaikuttaa. Erityisesti sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden vastauksissa asiakasvanhempi rajautuu vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelle, ja oma työ näyttäytyy ”lapsen kannatteluna”.

” Et sit tota, tilanteet on monesti niin pitkälle kehittyny kun ollaan täällä meillä, et kyllä siinä todella niinku meidän voimavaroin perheen auttaminen, niin kyllä me ollaan aika mahdottoman tilanteen edessä. Että toki ne keinot mitkä on käytettävissä, niin käytetään. Mutta niin, mä aattelen et ennen kun ollaan siellä suossa, niin pitäis todella panostaa.”

”Mut et kyllähän niinku kun me ollaan täällä sijashuollossa, niin myöskin se, se useimpien perheitten lasten tilanne, tai vanhempien tilanne, niin tota vanhemmat on todella monet, vanhemmat, heillä on todella vaikeita psyykkisiä sairauksia, on kroonistuneita tilanteita, niin tavallaan niinku siinä sen perheen tai vanhempien tukeminen niinku sieltä ylöspäin, niin kyllä se joittenkin kohdalla tuntuu...et nyt sit...että sitten me kannatellaan sitä lasta. Ja, ja sit se yhteydenpito lapsen ja vanhempien välillä. Mutta toki muualla sosiaalityössä, jo ennen kuin ollaan sijashuollon kohdalla, niin ollaan viel, on niitä mahdollisuuksia enempi.”

Aineistossa sosiaalityöntekijät tulkitsevat tehtäviään suhteessa yksittäiseen perheeseen laajemman yhteiskunnallisen tarkastelun sijaan. Auttamisen mahdollisuuksista aineistossa puhutaan varsin vähän. Kahden haastateltavan vastauksista on kuitenkin löydettävissä pyrkimyksiä etsiä vaihtoehtoisia auttamisen väyliä myös silloin, kun oman työn reunaehdot eivät näytä tarjoavan siihen mahdollisuuksia. Vastaavat viittaukset on aineistossa tulkittu Monnickendamia ja kumppaneita (2010, 918) mukaillen auttamisen *velvollisuutena*. Haastateltavat esimerkiksi kuvaavat, kuinka he ovat valmiita toimimaan ammatillisen roolinsa ulkopuolella tarjotakseen apua asiakasperheille esimerkiksi lahjottamalla tarpeettomaksi jäänyttä omaisuuttaan asiakkaille. Tällöin voidaan ajatella, että sosiaalityöntekijän auttamisrooli ylittää viranomaisroolin, jonka puitteissa toimiminen estää asiakkaan tarpeeseen vastaamisen.

”Ja tuli sit siinä mieleen et kun mun poika, et vitsi kun se on lyhkäsempi tätä poikaa, että heti tuli mieleen et mä voisin ehdottaa et mulla olis ylimääräisiä, mut se oli niin paljon kaposempi...tai siis se oli niin paljon pidempi.”

”Ja mä oon siis, vaikka en mikään suuri hyväntekijä koe olevani, niin kun on tässä tullu niinku vaikka huonekalun vaihdoksia, niin mä oon lahjottanu niitä...en tiedä, joku varmaan senkin jossain vaiheessa kieltää, mutta en mä ymmärrä miks mun pitäis niitä jossain kaupitella, jos mä tiän, että jollain asiakkaalla on tarve esimerkiks jollekin hyllylle tai muulle...niin oon mä niitä kuskailtu jos mä en ite tarvii

Vaikka tuen mahdollisuudet kuvautuvat aineistossa vähäisinä, selviää aineistosta, että auttaminen voi olla luovaa avun epävirallisten väylien hyödyntämistä. Viittaukset tuovat esiin, kuinka

lastensuojelussa ollaan yksilötason vaikuttamistyötä tehtäessä tarvittaessa valmiita kiertämään organisaation byrokraattisia käytäntöjä. Kaksi haastateltavaa kuvaa, kuinka lastensuojelun toimijat toisinaan pyrkivät hyödyntämään kolmatta sektoria asiakkaiden tuen tarpeisiin vastatessaan. Yksi haastateltavista kuvaa myös, kuinka lastensuojelun asiakkuus saatetaan lastensuojelulain hengen sekä organisaation ohjeiden vastaisesti aloittaa ainoastaan taloudellisen tarpeen takia.

”Mutta sitten taas lapsiperheiden sosiaalityössä on hyvin vähän niitä auttamismahollisuuksia. Ja sitten mun mielestä se ei oo oikein ketään kohtaan, että se lastensuojelun asiakkuus avataan vaan sen takia, että voidaan myöntää taloudellista tukea. Tätäkin tapahtuu aika paljon, ja olen itsekin tehnyt niin. Ihan vaan sen takia, koska jotain tarvii tehdä. Et huomaa, että ne tarvii apua. Ne on sitten lyhytaikasia asiakkuuksia, totta kai.”

”Sit kun omat semmoset keinot on käytetty että ei voi myöntää sitä tukea, niin yrittää ettii niitä vaihtoehtosia semmosia..että voisko esimerkiks pelastakaa lapset ry:n joku paikallisjaosto ostaa jotain harrastusvälineitä, voiko niinku diakonia olla mitenkään apuna, tai jos on joku sairaus, niin ettii sitten jonkun järjestön, joka avustaa...Että ettii sitten sieltä sosiaalitoimenkin ulkopuolelta niitä auttajatahoja, koska niitäkin on.”

” Ja perhetyöntekijä yritti kaikki HOPE:t ja seurakunnat ja kaikki et saa niitä kausimaksuja, mut sehän on ihan sairaan kallista.”

Avun tarpeeseen vastaamisessa haastateltavien rooli kuvautuu pääsääntöisesti virallisten auttamisväylien kautta. Tällöin kuvataan lähinnä auttamisen vähäisiä mahdollisuuksia sekä köyhyyteen vaikuttamisen esteitä. Epävirallisia auttamistahoja ei tässä luvussa käsiteltyjä viittauksia lukuun ottamatta liitetä omaan työhön. Tämä tulee esiin esimerkiksi siinä, kuinka esimerkiksi alueelliselle yhteisöllisyydelle sekä perheiden lähiverkostoille annetaan haastatteluissa merkittävä rooli köyhien perheiden voimavaroista keskusteltaessa, mutta lähiverkostojen ja alueellisen yhteisöllisyyden mahdollisuuksia ei koeta voitavan hyödyntää omassa työssä, sillä lainsäädäntö estää sosiaalisten verkostojen luovan hyödyntämisen.

”Ja mehän ei voida sanoo et hmm, teillä on siellä teidän asuinyhteisössä on aivan sama tilanne, et teidän voisitte saada toisiltanne tukea. Et jollain aluetyöllä sitä voi niinku vähitellen verkostoiduttaa ja tutustuttaa eri toimintojen kautta. Mut ei meillä oo resursseja sellaseen, et meillä on vaan ne asiakkaat. Et niinku tällä tasolla ei me voida levittäytyä meidän tietojen kanssa, et teillehän vois olla tukea toisistanne.”

”Mut et meidän ei periaatteessa mitään voida tehdä ellei oo tutkittu perheet ja isovanhemmat ja kaikki nää, että eihän me voida ees käyttää niitä verkostoja. Se on niin, et meilläkin eri yksikön hoitaa niitä, ja tutkii ja hutkii ja kouluttaa ennen kuin me saadaan ohjata mihinkään...et joskus tuntuu, et ennen vanhaan niin kuin kylä hoiti kylän lapsia, ja oli isovanhemmuutta, et se on nykyään niin privatisoitunut, tai tämmönen lakisääteinen tää yhteiskunnan lastensuojelutyö. Et eihän me voida...se on niin tarkkaa...et mistä se lapsi tai perhe sais tukea.”

6.2.2 Sosiaalityöntekijä ammatillisten arvojen puolestapuhujana

Aineistossa tyypillisiä ovat viittaukset *arvoihin*. Haastateltavat puhuvat yhteiskunnan arvoista, jonka kautta aineistossa muodostuu jännite haastateltavien ammatillisten arvojen sekä niiden ajattelutapojen välille, joiden haastateltavat tulkitsevat vallitsevan ympäröivässä yhteiskunnassa. Sosiaalityöntekijät kuvaavat yhteiskunnan yleisiä arvoja koviksi ja yksilöä syyllistäviksi. Samalla haastateltavat tuottavat puheessaan itselleen roolia noiden arvojen vastustajina sekä sosiaalityön ammatillisen arvoperustan puolustajina. Vastauksissa voidaan havaita yhtymäkohtia ammattieettisten määrittelyiden sisältämiin arvoihin ja eettisiin periaatteisiin, kuten sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen, ihmisarvon kunnioittamiseen ja epäoikeudenmukaisuuden vastustamiseen (ks. Talentia, 2013 ja IFSW, 2014).

”Kyllähän se niinku näkyy, ja laajemmin yhteiskunnan köyhyys, ei vaan niinku resurssikysymyksenä. Et kyl mä oon sitä joskus miettinyt, et onhan sekin tietynlaista köyhyyttä, jos nyt sitä sanaa haluaa käyttää, et miten yhteiskunnan niinku arvotkin kovenee. Ja miten me niinku yhteiskuntanakin ollaan sellasia ankarampia. Mä just tossa, sopivasti sun pään takana, on toi aikaansaannoskyky –kysymys, että kun me mitataan niinku asioita nykyisin niinku tämmösillä (näyttää lappua)”

”Mut se on ehkä just se ristiriita siinä, että yhteiskunnan arvot on ehkä niinku ylipäättään eri, kuin mitä me sosiaalityössä haluttais.”

Arvojen puolustamiseen liittyy haastateltavien pyrkimys ymmärtää vastauksissaan köyhyyttä sekä rakenteellisena että kokemuksellisena ilmiönä, sekä tunnistaa ja kyseenalaistaa köyhyyteen liittyviä kielteisiä käsityksiä, joita tulkitsevat köyhiin kohdistuvan nyky-yhteiskunnassa. Kielteisten merkitysten vastustamisessa hyödynnetään omien näkemysten lisäksi tutkimustietoa. Esimerkiksi viittaukset toimeentulotuen alikäyttöön sekä toimeentulotuen varassa elämisen aiheuttamaan

matalaan elintasoon ovat samansuuntaisia kuin toimeentulotukea koskevissa tutkimuksissa (ks. esim. Kuivalainen 2007; Hannikainen-Ingmann, Kuivalainen ja Sallila 2013, 85–88).

”Köyhät ihmiset tarviis paljon koulutusta ja arvonantoo et he ymmärtäis, että se köyhyys ei oo heidän syytään. Mutta kun sitäkin on niin monenlaista, niin se äkkiä...ja kun tää yhteiskunnallinen tilanne on se, et jokaisen on...on oma syy miten on, miten elää.”

”Ja sitten kumminkin nostetaan välillä esiin, et toimeentulotukea saavat elää ihan herroiks, ja sitten ei oo minkään näköstä käryä siitä, mitä ne saa. Et eihän se oo...ja että suurempi ongelma kun se että toimeentulotukea väärinkäytetään, on se liian vähäinen käyttö. Että ihmiset ei tiä mihin on oikeus.”

Sosiaalityöntekijöiden vastauksista kuvastuu, kuinka köyhyyteen liittyvät kielteisten kulttuuristen merkitysten, häpeän, leimautumisen ja saamatta jääneen avun kokemukset joihin Roivaisen (2012) ja Krokin (2009) aineiston yksinhuoltajanaiset viittaavat, tunnistetaan ja kuinka niiden vastustamista pidetään tärkeänä asiakkaan kohtaamisessa. Ammatillisten arvojen puolustamisessa haastateltavien asiakkaan kokemusmaailmaa ymmärtävä rooli rakentuu vastapainona suhteessa muuhun palvelujärjestelmään, jonka kuvataan aiheuttavan kokemuksia torjutuksi tulemisesta sekä tuen hakemisen vaikeudesta. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän rooliin liitetään tällöin asiakkaan kuuleminen ja kunnioittava kohtaaminen.

”Niin aattelee miten moni, kun sä sanoit että me ollaan sellanen päätepysäkki, miten monen niinku sellasen palvelun ja luukun ja työntekijän ja palvelun kautta on tullu tänne meille, että ikään kuin se tunne että nyt ei olla autettu, tai tuettu tai parannettu ja sysätään seuraavaan, ja sit taas seuraavaan.”

”Ja sit aina muistaa se ihminen...mulle on sellanen dialogisuus tärkeää kaikessa auttamisessa...Et ihminen vois tulla ilman häpeän viittaa kertomaan omasta köyhyydestä, ja jotenkin työntekijänä osais luoda sellaisen tilanteen, että tavallaan säilyy se oma itsekunnioitus huolimatta siitä et on niin köyhä. Et jotenkin vois tuoda hienovaraisesti sitä asiaa, tai soittaa tai tarjota ilman, että toisen tarvi kokea, että olen huono perhe, olen epäonnistunut tai että jotenkin yhteiskunnan pitäis taata kaikille tietyt asiat ilman että tarvi taistella, ja kaiken maailman lippuja ja lappuja viedä.”

Pyrittäessä puolustamaan ammatillisia arvoja, aineistossa kuvataan sitä, kuinka vaikea ihmisen on ymmärtää köyhyyden arkisia merkityksiä, jollei köyhyys ilmiönä kosketa omaa elämää. Haastateltavien rooli köyhyyden ymmärtäjänä ja köyhiin kohdistuvien syyllistävien diskurssien vastustajana muovautuu tällöin sitä taustaa vasten, että sosiaalityöntekijät ovat työssään kosketuksissa köyhyyden kanssa. Vastakohtana köyhyyttä ymmärtävälle sosiaalityöntekijän näkökulmalle kuvataan ”keskiluokkaisuutta”, johon haastateltava seuraavassa sitaatissa liittyy yksilöä

köyhyydestään syyllistäviä ajattelumalleja vastakohtana sosiaalityöntekijän kyvyille hahmottaa köyhyyden todellisuutta. Köyhyydelle voidaan tuottaa positiivista merkitystä kuvaamalla köyhää asiakasta ”selviytyjänä”, mikä Krokin (2009, 141–142; 2011) tutkimuksen perusteella toimii myös köyhyydessä elävien tapana vastustaa köyhyyden kielteisiä merkityksiä ja vahvistaa arjen toimijuutta.

”Varmaan, että tiedostetaan se, että se on helppo kun ite elää jotain keskiluokkasta unelmaelämää, niin se että oikeesti minkä verran toisilla ihmisillä on rahaa käytettävissä. [--] Ja sit se että asuu jossain hevonkuudessa, eikä oo varaa asua siellä. Kaikki tämmöset niinku kohtuuttomuudet. Nehän nyt ei normi ihmisellä näyttäydy millään tavalla.”

”Ovat he usein aikamoisia selviytyjiä jotkut, kun pärjäävät vuodesta toiseen minimirahoilla. Siinä on haastetta kenelle hyvänsä, että kokeilla miten elämän saa pelittämään jollain toimeentulotuen perusosalla.”

Haastateltavien asemoituminen ymmärtävään rooliin suhteessa köyhyyteen näyttäytyy myös siinä, kuinka he kuvaavat köyhyyttä omakohtaisena kokemuksena. Haastateltavat pyrkivät paikoittain korostamaan sitä, ettei heidän köyhyystietoisuutensa perustu ainoastaan koulutuksen tuottamaan tietoon ja köyhyyden kohtaamiseen sivustaseuraajan näkökulmasta, vaan köyhyydelle annetaan subjektiivisia merkityksiä. Näin haastateltavat puhuvat itsensä ikään kuin sisälle köyhyyden kokemukseen sen sijaan, että tulkitsisivat omaa rooliaan sen ulkopuolelta.

”No mä oon kyllä kiitollinen et, mä oon yksinhuoltajaäiti, niin mä oon tosi kiitollinen et mun lapsi ei harrasta jääkiekkoo ja jalkapalloo, et mä en olis näillä sosiaalityöntekijän ja mitä on nyt palkkoja ollut...”

”Mäkin olen ollu köyhä opiskelija”

Arvoihin liittyviä merkityksiä ei kuitenkaan aineistossa tuoteta ainoastaan suhteessa yksilön kokemusmaailmaan, sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen ja omakohtaiseen kokemukseen. Sosiaalityöntekijät argumentoivat köyhyyteen liittyviä tarpeita myös yhteiskunnallisesta hyötynäkökulmasta. Tällöin köyhien perheiden tukemisen yhteydessä tuodaan esiin esimerkiksi kustannustehokkuuteen sekä yhteiskunnan vakauteen liittyviä teemoja. Sosiaalityöntekijän rooliin köyhien perheiden tukijana liittyy tällöin myös yhteiskunnallisia merkityksiä. Sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisyä ja etuusjärjestelmää perustellaan taloudellisin argumentein samaan tapaan kuin Raitakarim ja Saarion (2008) tutkimuksessa, jossa tutkijat tulkitsevat taloudellista retoriikkaa haastateltavien oman työn merkityksien puolustamisena.

”Et köyhyys kuitenkin sitten...että monesti mieltii, että jos kaikki tukijärjestelmät lakkautetaan, että mitä sitten tapahtuu. Että ei varmaan kauheen hyvältä tuntuis se, että joutuu laittamaan aidat oman kotinsa ympärille. Että on erilaisia tutkimuksia tehty siitä, että miten niinku se ajaa ihmiset sellaseen sellasen tilanteeseen, että totta joutuu totta kai kai, jostainhan sitä ruokaa on saatava, että se pitää sitten vaikka pölliä jotain tavaraakin jonka voi myydä ja että...”

”Ja et se kaikki nähdään oikeesti pitkässä juoksussa, et tähän kannattaa satsata. Vaikka se hetkellisesti veis enemmän, niin puhutaan useiden vuosikymmenien säästöstä.”

6.2.3 Sosiaalityöntekijä tarveharkinnan käyttäjänä

Aineistossa tuotetaan paljon merkityksiä, jotka voidaan liittää Blombergin ja kumppaneiden (2014, 82) kuvaamaan harkintavallan käyttöön. Haastateltavien omassa työssään käyttämä harkintavalta kuvautuu aineistossa sen arvioimisena, onko perheen taloudellisen tuen tarve todellinen, vai liittykö se vääränlaiseen rahankäyttöön sekä totuttuun tapaan hakea lastensuojelusta taloudellista tukea. Näin lastensuojelun harkintavallan käyttö on sosiaalityöntekijän tulkintaa köyhyydestä, sen taustoista sekä asiakkaan tarpeista. Harkintavallan käyttö näyttäytyy myös arviona tuen oikeasta kohteesta. Harkintaan liittyvä arviointi ensimmäisessä sitaatissa liittyy sen onko asiakas ylipäättään autettavissa (Monnickendam ym., 2010, 919). Jälkimmäisessä sitaatissa kuvataan, kuinka sosiaalityöntekijä tekee työssään asiakkaan rahankäyttöön perustuen arviota siitä, kuinka yhteiskunnan taloudelliset resurssit kohdentuvat oikein.

”Mut on tossa tosiaan on, et monenlaista köyhyyttä on, ja kaikkeen ei apua ole annettavissa.”

”Musta se on niinku tosi tärkeätä tutkiä sitä, ja erityisesti kun nopeesti oppii tuntemaan ne asiakkaat, että käyttäkö ne vanhemmat niinku rahat mitä niillä on, oikeisiin asioihin, vai onks ne sellasia, että ne niinku käyttää ne rahat ja sitten pyytää lisää kun tietää et saa.”

Riittävä harkintavallan käyttö kuvautuu merkityksellisenä puhuttaessa vaikeista tilanteista, joihin asiakkaat saattavat ennalta arvaamatta joutua. Puutteellista harkintavallan käyttöä kuvataan erityisesti toimeentulotukityöhön liittyvänä ongelmana. Aineistosta välittyvät tällöin palvelujärjestelmän hyvinvointia heikentävät merkitykset, joihin viitataan esimerkiksi Vuoren (2012, 72–74) tutkimuksessa. Haastateltavat kertovat kuvatessaan liian vähäistä tarveharkintaa, kuinka olennaisesti hyvinvointia vähentäviin tarpeisiin ei voida välttämättä vaikuttaa lastensuojelussa, sillä jako

aikuissosiaalityön ja lastensuojelun välillä taloudellisen tuen myöntämiskäytännöissä tekee perheen kokonaistilanteeseen vaikuttamisen mahdolliseksi lastensuojelullisin keinoin.

”Niin se voi koskee ihan ketä tahansa, kaikki se mitä (nimi) luetteli tossa Mut et se tavallaan herättää nämä kulut joita ei huomioida, et kun perusosaan liittyy hirveä määrä asioita, mutta ei se aina oo niin yksinkertasta. Kun tänä aamuna just puhuttiin, että joku asuu sivussa, vaikka maalla, ja on huono vanha auto, ja se menee rikki, ja ei oo varaa vaikka työmarkkinatuesta tai päivärahasta tai tulosta maksaa, niin kuka maksaa sit nää autokulut tai korjauskulut?”

”Että nythän se on vähän silleen, että ne jotka saa sitä toimeentulotukee, niin se pyörii näin, ja sit jos on joku äkillinen tilanne, niin sit ollaan silleen että jaa, näin paljon oot saanu viimekuussa, sunhan olis pitänyt tietää että sairastut syöpään ja jäät töistä pois. Että joutuu sellasiin todella hankaliin tilanteisiin toleen tahtomattaan ja yllättäen, ja ne saattaa sitten johtaa siihen pitkäaikaseen köyhyyteen, ellei siinä hetkessä osata auttaa.”

Eräs haastateltava kuvaa, kuinka merkityksellisiä lapsen hyvinvoinnille voivat olla asiat, jotka kaukaa tarkasteltuina näyttäytyvät pieninä, ja jotka tavallisesti rajautuvat lastensuojelun tuenmyöntämiskäytäntöjen ulkopuolille. Tarveharkinnan käytön merkitys on tällöin siinä, kuinka sosiaalityöntekijä tarkastelee asiakkaan arkea riittävän läheltä voidakseen havaita myös niitä tarpeita, joihin vastaaminen saatetaan organisaation käytännöissä erottaa lastensuojelutyöstä. Riittävä tarveharkinnan käyttö painottuu tällöin lastensuojelutyössä myös niissä tilanteissa, joissa siihen ei välttämättä näytä olevan mahdollisuuksia organisaation puitteissa.

”Pikkujutut voi olla aika merkityksellisiä lapsille. Esimerkiksi se, että voi saada oman sängyn, mitä nyt ei perinteisesti myönnetä kuin ensimmäiseen omaan asuntoon jollekin jälkihuoltonuorelle, mutta että jos on vaikka neljä lasta perheessä, ja kaikki nukkuu jollain vuodesohvalla suurin piirtein läjässä, niin mun mielestä se kyllä jonkun verran lisää hyvinvointia, jos ne saa kaikki omat sängyt, ja lapset kirkkain silmin lupaa että he nukkuu siellä omassa sängyssä.”

Kysyttäessä lastensuojelun mahdollisuuksista vastata köyhien perheiden tarpeisiin, yleisimpiä ovat vastaukset joissa todetaan, että lastensuojelusta myönnettävä taloudellinen tuki rajoittuu lähinnä lasten harrastemaksuissa ja vähäisissä vaatekustannuksissa tukemiseen. Haastateltavat kertovat joutuvansa toimimaan taloudellisen tuen myöntämiskäytännöissään tiukan säätelyn alla silloinkin, kun organisaation ohjeistuksen puitteissa tarjottava tuki on heidän mielestään selkeästi riittämätöntä vastaamaan asiakkaan tarpeeseen. Suhteessa siihen kuinka merkittävänä köyhyydessä elävien perheiden hyvinvointiin vaikuttavana tekijänä haastateltavat kuvaavat riittävää tarveharkintaa

taloudellisen tuen myöntämiskäytännöissä, näyttäytyvät tarveharkinnan käytön mahdollisuudet lastensuojelussa pieninä.

”Mmh. Täällä puolella lastensuojelussa sinänsä se rahan myöntäminen on kyllä aika vähäistä, et lasten harrastuksiin, lasten vaatteisiin me lähinnä annetaan...”

”No me on maksettu sit kaikki se mitä saadaan, siihen kuuteensataan euroon asti, mut eihän se riitä.”

”No siis kyllähän se on nytten, että kun toimeentulotuki on erikseen siellä taloudellisen tuen palveluissa. Todella tiukat on säännökset ihan kaikkeen, joka taas...vaikka tietty määrä pitäis käyttää ennaltaehkäsevää toimeentulotukea, sitä ei lähes ikinä...että toimeentulotuesta ei saa myöntää lähes mitään.”

Lastensuojelun sosiaalityön mahdollisuudet harintavallan käyttöön kuvautuvat aineistossa ristiriitaisina. Vaikka kuvaukset vähäisistä tarveharkinnan käytön mahdollisuuksista vallitsevat aineistossa, yksilöhaastattelulla haastateltu sosiaalityöntekijä kertoo kuinka lastensuojelussa käytetään riittävää tarveharkintaa riippumatta siitä saadaanko tähän lupa organisaation ylemmältä taholta. Ongelmana nähdään köyhät perheet, joilla ei ole lastensuojelun asiakkuutta. Lastensuojelun asiakkuuden rajaaminen tuo tällöin näkyväksi Roivaisen (2011, 35) esittämän dilemman siitä, kuinka sosiaalityön asiakkuuden määrittäminen ongelmakategoriana sulkee avun mahdollisuuksia sitä tarvitsevilta. Yksi mahdollinen selitys eroille koetuissa mahdollisuuksissa tarveharkinnan käyttöön on Rostilan ja kumppaneiden (2011) tutkimuksessaan tekemä havainto siitä, että sosiaalityöntekijöiden yksilöllisen harkinnan käytön mahdollisuudet vaihtelevat kunta- ja organisaatiokohtaisesti.

”No lastensuojelutyössä joo. Sehän siinä just mättääkin että sitten ne ketkä jää siitä ulkopuolelle. Ei oo toimeentulotuen asiakkaina, ei oo lastensuojelullista huolta, pelkkä kurja taloudellinen tilanne ei oo lastensuojelun asiakkuuden peruste, niin ne jää. Ne jää, niinku ne rajatapaukset sitten ulkopuolelle. Että lastensuojelussa kyllä saa. Ja vaikka aina kielletäänkin myöntämästä sitä ja tätä, niin kyllä me käytetään sitä harkintaa”

Ristiriitaiset näkemykset tarveharkinnan käytön mahdollisuuksista, jotka tulevat esiin myös Roivaisen (2011, 34) tutkimuksessa, saattavat kuvastaa myös tarveharkinnan käyttömahdollisuuksia subjektiivisena, yksilöiden välillä vaihtelevana kokemuksena ja riippua työntekijän valmiudesta vastustaa organisaation harkintavallalle asettamia rajoitteita. Seuraavassa sitaatissa sama haastateltava kuvaa, kuinka tarveharkintaa pyritään käyttämään vaikka ylemmältä taholta ei siihen kannustettaisi. Haastateltava tuo esiin, kuinka lastensuojelun kontekstissa pyritään rajoittamaan

yksittäisen työntekijän tarveharkinnan käyttöä, ja kuinka sosiaalityöntekijä aktiivisella toiminnallaan vastustaa tätä kieltäytyen antamasta hyväksyntäänsä päätökselle, jonka katsoo olevan oman näkemyksensä vastainen. Näin haastateltava puolustaa oikeuttaan ammatillisen arvionsa mukaiseen toimintaan ja tarveharkinnan käyttöön.

”Ja sit semmosia kohtuuttomuuksia. Että ite aattelet että vitsi että olis hyvä että pystyis tarjoamaan tälle perheelle joka kituuttaa, jonkun tietyn jutun, ja sitten on että et saa. Ja vaikka on viranhaltijan oikeus tehdä niitä päätöksiä ja kattoo johtosäännöksestä ja kaikesta muustakin, et on oikeus tehdä harkinnanvarasia toimeentulotuen päätöksiä, tai lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteenä niitä päätöksiä, niin ne pitää aina sitten kierrättää jonkun esimiehen kautta. Ja jos ei niin tee, niin siitä tulee sitten sanominen. Et yksittäisen työntekijän harkinnalle on jätetty...et se on ihan olematonta. Mikä on sit taas mielenkiintosta, kun jos joku jotain hakee, niin siitä pitää tehdä kielteinen päätös. Ja mä oon nytten ikävyyksissäni linjannu sen niin, että jos mä en oo samaa mieltä niin mä en semmosia päätöksiä tee. Että se tekee joka niin päättää tai linjaa.”

Tarveharkinnan käyttö liitetään yhdessä haastattelussa myös sosiaalityön asiantuntijuuteen. Tällöin ajatellaan, että työntekijän rooli on tehdä tulkintaa siitä, onko asiakkaan tarve todenmukainen, ja onko esimerkiksi lastensuojelun asiakkuuden jatkamiselle tai asiakkaan hakeman palvelun tai taloudellisen tuen myöntämiselle perusteita. Asiakkaan omaa kokemusta tarpeestaan ei tällöin tulkita riittävänä perusteena tuen myöntämiselle. Haastatteluissa tarpeen arviointi liitetään myös kysymyksiin oikeudenmukaisuudesta pohdittaessa, kuinka asiakkaiden auttamiseen käytettävissä olevat varat tulisi kohdentaa. Lastensuojelun sosiaalityön rooliin liitetään näin tehtäviä yhteiskunnan resurssien valvonnasta.

*”Meillä on pienimuotoinen ongelma ollu välillä siinä niitten asiakkuuksien päättämisessä, kun asiakkaat kun on saanu jonkun palvelun, niin haluais sen iänkaikkisesti. Mut niitä ei voi jatkaa kuitenkaan, kun pitää olla joku **tarve**...ja sitten ne asiakkaat ite niinku määrittelee sen tarpeen, mikä on sinänsä ihan ok, mutta jos kaikille aina kaiken antais mitä ne tarvii, niin ei siitä tulis yhtään mitään. Ja sit kuitenkin tarvii sitä sosiaalityön arvioo siitä.”*

”Että niitä on niinku ehkä kahenlaisia köyhiä perheitä ehkä. Että on semmosia, jotka niinku oikeesti elää tiukilla, ja sit sellaset jotka ei ehkä oikeesti elä niin tiukilla, mutta kokee, että yhteiskunnalla on velvollisuus maksaa sit kaikki mahdollinen. Et niinku mun mielestä se on tärkeätä, että se apu kohdentuu oikein. Ja se taas liittyy siihen harkintaan, kun oppii tuntee ne perheet, ei voi olla sellasia säädöksiä, että minkä verran tietyille perheille tai tietyille lapsimäärälle, koska ne perheet on hyvin erilaisia.”

Harkintavallan käytön ja byrokratiatyön erilaisia painotuksia organisaatio- ja työntekijäkohtaisesti havainnollistaa seuraava sitaatti, jossa ryhmähaastatteluun osallistunut haastattelija kuvaa, kuinka mahdollisuus asiakkaan tukemiseen saatetaan jättää käyttämättä. Tuen aktiivinen tarjoaminen sosiaalityöntekijän tarveharkintaan perustuen näyttäytyy tässä valossa epäoikeudenmukaisena toimintana, sillä sen nähdään asettavan asiakkaat keskenään eriarvoisiin asemiin, mikä painottaa byrokratiatyölle ominaista näkemystä asiakkaiden yhdenvertaisesta kohtelusta (Raunio 2004, 172–173).

”Että mun tekis mieli joillekin perheille sanoa, että voi että meillä on tietyt rajat mitä on joulurahaa ja on jotain ostokortteja, jos on yks kaks lasta, tai viis tai vähän enemmän, mutta me ollaan ny todettu että ei me lähetä soittamaan. Tekis mieli, että etteks te nyt tajua kysyä, et tämmönen olis joillekin perheille hyvä, mutta en mä nyt sitten lähe kun pitäis kaikille soittaa ja mä en tiä olisko se oikeudenmukasta. Et toivois että he soittais ja sais vähän joulurahaa tilille.”

Erään haastateltavan vastauksesta on havaittavissa, kuinka sosiaalityöntekijät käyvät kollektiivista keskustelua asiakasperheiden tuen tarpeista ja ovat tätä kautta valmiita kiertämään organisaation käytäntöjen yksittäisen sosiaalityöntekijän harkintavallan käytölle asettamia rajoitteita. Keskiöön nousee tällöin *kohtuuden* käsite. Metterin (2012, 49) väitöskirjatutkimuksessaan määrittelemää kohtuullisuusharkintaa käytetään kollektiivisesti määritellen samalla sosiaalityöntekijöiden välisessä vuorovaikutuksessa sitä, millaisia odotuksia voidaan pitää perusteltuina ja millaiset toiveet nähdään täyttämisen arvoisina. Asiakkaiden tarpeita pyritään täyttämään ammatillisesta positiosta käsin, hyödyntämällä kuitenkin päätöksenteon tukena epävirallista kollektiivista tukea sen sijaan, että tuen tarpeesta keskusteltaisiin virallisessa yhteydessä. Tuen tarjoamisen mahdollisuudet näyttäytyvät kuvauksessa erilaisina riippuen siitä, käydäänkö asiakkaan tarpeesta ja siihen vastaamisesta keskustelua virallisella vai epävirallisella areenalla. Samalla haastateltava merkityksellistää ammatillisten arvojen mukaista toimintaa ja näiden vastaisten harkintavallan rajoitteiden vastustamista omalle työlleen toteamalla, että *”hulluks tulee jos yrittää noudattaa niitä kaikkia rajoja”*.

”Meillä on onneks työporukka sellanen, että siellä voi kysyy, että hei mitä ajattelet, et oisko tää ihan kohtuullista...ja et ootko tehny koskaan...ootko myöntäny tällaseen? Ja sitten kollektiivisesti yhdessä sovitaan (naurua) esimiehen selän takana. Siis ne on jotain pikku juttuja, et varmasti jos käytäis jossain tiimissä, niin ei myönnettäis. Kyllähän nää on niinku siis niin tiukkoja, että ei siinä siis...että hulluks tulee jos yrittää noudattaa niitä kaikkia rajoja.”

6.2.4 Sosiaalityöntekijä aktiivisena tuen tarjoajana tai tarpeen kyseenalaistajana

Lastensuojelun sosiaalityöntekijän konkreettista roolia suhteessa asiakkaan köyhyyteen pyrittiin haastattelussa hahmottamaan asiakastyön tasolla kysymällä, kuinka sosiaalityöntekijät voivat mielestään työssään vastata köyhydessä elävien asiakkaiden tarpeisiin ja minkä verran taloudelliset kysymykset ovat heidän työssään esillä. Aineistossa tyypillisiä ovat viittaukset siihen, että lastensuojelun asiakkaat ovat asiakkuuteen tullessaan oppineet tuntemaan organisaation niin hyvin, etteivät enää juurikaan kohdistaa heihin taloudelliseen tukeen liittyviä odotuksia. Aineistosta on havaittavissa ajatus siitä, että taloudelliset näkökulmat saavat työssä toissijaisen roolin, eivätkä sosiaalityöntekijät itse näe taloudellisen avustamisen kuuluvan työnsä ytimeen. Näkemyksiä voitaneen tulkita suhteessa Mäntysaaren (1991) tutkimukseen, jossa taloudellinen avustaminen nähdään byrokratiatyöhön kuuluvana, omasta työstä erillisenä osa-alueena. Toisaalta kyse näyttää olevan pitkälti organisaatorakenteen tuottamista reunaehdoista.

”Oikeestaan mä olen yllättynyt, että nämä taloudelliset asiat ei niin kovin täällä puolella nyt lastensuojelussa tulekaan esille, että kun aikasemmassa elämässä on tottunu vääntää nimenomaan niistä, niin on mukaavaa että saa jättää nämä taka-alalle ja keskittyä muihin asioihin.”

”Mut ehkä mä aattelen et vähemmän tänä päivänä, vanhemmilla on jo tiedossa et siis niinku [nimi] kaupungissahan meillä ei tehdä toimeentulotukea kun tavallaan aikuissosiaalityö huolehtii myös lapsiperheiden toimeentulotuen.”

Haastateltavien roolin ottoa vuorovaikutustilanteissa yksittäisen asiakkaan kanssa on koettu tarkastella kysymällä, ottaako sosiaalityöntekijä vai asiakas yleisemmin taloudelliseen tukeen liittyvän tarpeen puheeksi. Aineistosta on havaittavissa, että haastateltavien oman roolin muodostuminen riippuu tulkinnasta, jonka sosiaalityöntekijä tekee asiakkaan köyhydestä. Tämä on linjassa Monnickendamin ja kumppaneiden (2010, 921) tutkimuksen kanssa, jonka perusteella sosiaalityöntekijät auttavat mieluiten niitä asiakkaita, jotka pyrkivät ”auttamaan itse itseään”. Tilanteet, joissa sosiaalityöntekijä määrittelee asiakkaan tarpeen todelliseksi ja tätä kautta tarjoaa itse aktiivisesti tukea, yhdistyvät luvussa 6.1.2 kuvattuun yksilön toiminnasta riippumattomaan köyhyyteen. Haastateltavat viittaavat esimerkiksi työttömyyteen tai muunlaiseen äkilliseen muutokseen elämäntilanteessa kertoessaan tilanteista, joissa ottavat taloudellisen tarpeen puheeksi.

”Et eilen mä olin perheessä jossa äiti sano, et isä on jäänyt nyt työttömäksi ja hänellä on töitä helmikuun puoleenväliin saakka ja sen jälkeen ei oo mitään tietoa. Heillä on viis lasta ja kuudes

tulossa. Niin mä sitten aattelin että jestanpo, ja otin sit just nää talvivaatteet puheeks. Ja äiti sano, että on jotain viimevuotisia. Mä sit kysyin, että ajattelitko että niillä pärjätään ihan sinne kevätalveen saakka jos tulee kasvupyrähdys. Se sitten että, no ehkä me nyt sitten, ehkä yritetään. Vanhin lapsi kulkee tennareissa, vaikka on pakkasta ja näin. Ja sit pitää sanoo ihan että tiiätsä, tässä kohtaa mä voin auttaa! Että sitä pitää ihan niin kuin tyrkyttää!”

"sosiaalityöntekijä 1: Soitetaan sille sossulle niin se hankkii sitä ja tätä. He tuo mun mielestä aika avoimesti sitä, ja ite mut kyllä mulla on sellasia asiakkaita aika monta, et mun pitää kysyä että mites lasten talvivaatteet, että joko ootte hankkinu ja näin, kun mä arvelen että niitä ei oo hankittu ja he tarvii apua ja näin, tai on muuten tullut esiin että on taloudellisesti tiukkaa. Mut he ei pyydä! Tai mikä se oli tää meidän yhteinen asiakas jolle sä tarjosit tätä joulurahaa niin hän sano et...

sosiaalityöntekijä 2 ...Ei hän tarvitse, hänen äiti ostaa jouluruuat, voit antaa jollekin muulle!

Sosiaalityöntekijä 1:: Vaikka oikeesti heillä on taloudellisesti todella tiukkaa!"

"Ja ne jotka vaatimalla eniten vaatii ei välttämättä oo niitä ketkä eniten tarvii. Että ottaa puheeksi niitä, jos tietää jos on sattunut jotain, ottaa niitä puheeks...että miten te pärjäätte, tarteisko lapset jotain. Niin sellasissa sitten."

Asiakkaan roolin ottaminen näyttää näin olevan yhteydessä sosiaalityöntekijän roolin muodostumiseen ja määrittävän sitä, kuinka mielekkäänä osana työtä taloudellinen tukeminen kulloinkin koetaan. Aineistosta välittyy, kuinka haastateltavat kokevat voivansa olla avuksi ja toteuttaa ammatillisia arvojaan tilanteissa, joissa tuen saaminen tulee perheelle yllätyksenä. Sosiaalityöntekijän arvioidessa asiakkaalla olevan tarpeen todelliseksi, tukea saatetaan tarjota jopa asiakkaan itse kiistäessä tuen tarpeen. Aineistosta on pääteltävissä, että asiakkaan ottaessa passiivisen roolin taloudelliseen tukeen liittyvässä asiassa ja sosiaalityöntekijän päätellessä tuen tarpeen itse, kokee haastateltava tuen myöntämisen tarpeellisenä ja ottaa aktiivisen roolin tuen tarjoajana. Näyttää siltä, että haastateltavien tulkinta asiakkaiden tarpeista sisältää tällöin Krokin (2009, 192) tunnistamia köyhyyden kulttuurisia merkityksiä, kuten hyväksyttävään köyhyyteen liitettävää nöyryyttä ja kiitollisuutta.

"Sitten on paljon myös niitä perheitä, jotka ei ikinä hae toimeentulotukea vaikka olis siihen oikeutettuja, tai ei ikinä pyydä mitään taloudellista apua, ja he on niinku kauheen kiitollisia siitä, et auttaa."

”Mut sit tää perhe jolla oli just se viis lasta ja kuuden tulossa, niin puhuttiin talvivaatteista, niin mä sit sanoin kun mä oletin että (nimi) olis kertonut heille, että me pystytään myös sit harrastuksissa tukemaan. Niin mä sit aloin sit siitä puhuu, et voidaan tukea niissä, vaikka siinä perheessä ei lapset kauheesti harrasta mitään, niin se äiti sano siitä et kun, heillä on viis vee joka haluais alottaa uimakoulun, että onko niin että hän vois sen ilmottaa sitten että jos...Ja mä oli että kyllä, sen puolesta voit ilmottaa, et laita laskua sit vaan tulemaan meille päin, et kyllä! Niin ai kuinka ihanaa...Niin tulee ihan semmonen, hyvä etten ite alkanu itkeen siinä, että oot niin onnellinen...”

”Jotenkin musta on ihanaa, että sosiaalityöntekijä voi joskus soittaa jonkun kivan puhelun! Että mä tässä jouluraha-asiassa soittelen. Voi kuinka ihanaa! Vaikka se jotenkin tuntuu, että se joku seitsemänkymppiä jonka mä pystyn antaa, niin se on kuitenkin aika pieni raha! Ja ne on siitä sitten niin ilosia...”

Yksilön ajattelutapoihin liittyvän köyhyyden yhteydessä tuotiin aiemmin esiin, kuinka haastateltavat puhuvat turhautuneeseen sävyyn asiakkaista, jotka kohdistavat sosiaalitoimeen liikaa odotuksia taloudellisesta tukemisesta. Kysyttäessä kuka ottaa taloudelliseen tarpeeseen liittyvän asian puheeksi, ja minkä verran asiakkaat kohdistavat lastensuojeluun odotuksia taloudellisesta tuesta, on tähän nähden yllättävää kuinka vähän kyseiset teemat saavat vastauksissa tilaa. Asiakkaiden tietoisuus lastensuojelun mahdollisuudesta taloudelliseen tukeen kuvautuu aihetta koskevien kysymysten vastauksissa luonnollisesti suhteessa asiakkuuden keston. Tätä kautta taloudellisen tarpeen puheeksi ottaminen on olennaisesti yhteydessä myös siihen millaisesta köyhyys asiakkaan kohdalla näyttäytyy ja millainen rooli asiakkaalla on suhteessa lastensuojeluun mahdollisena avun tarjoajana. Samalla asiakkaat näyttävät määrittävän haastateltavien köyhyystulkintojen myötä apua ansaitseviin ja ansaitsemattomiin (Shildrik ja MacDonald 2013, 295–297; Metteri 2012, 202).

”Mulla on tämmönen alaikänen äiti asiakkaana, jolle me ollaan yhdessä (nimi) kanssa katottu toimeentulotukea, että mihin se raha niin kuin menee, niin kyllä hän elää silleen aika huoletonta elämää. Et ei niillä tuloilla oikeestaan voisi elää niin, mut hän varmaan laskee siihen, että no, sossu sit myöntää.”

Aineistossa viitataan pitkäaikaisiin asiakkaisiin, joiden lastensuojelun ja toimeentulotuen asiakkuus ovat usein ylisukupolvisia ja joille taloudellisen tuen pyytäminen on normaalia arkea. Tällöin asiakkaan tarvetta ei välttämättä tulkita todellisena, vaan tuen hakeminen liitetään tottumukseen, eikä omaan tehtävään yhdistetä velvollisuutta nostaa rahaan liittyviä teemoja keskustelun kohteeksi. Erityisesti uusien asiakkaiden sekä muuttuneiden elämäntilanteiden kuvauksen yhteydessä

sosiaalityöntekijän rooliksi muodostuu tehdä tulkintaa asiakkaan tilanteesta ja tuen tarpeista, ja päättää tämän perusteella, tuodako esiin taloudellisen avustamisen mahdollisuus.

”En mä tiedä, kyllä musta tuntuu, että on sellasia asiakkaita, jotka on pitkään ollut asiakkuudessa, ja jotka ovat jo aikanaan olleet lastensuojelun asiakkuudessa, ja tää on ihan niinku normaali arkea, että sosiaalityöntekijä maksaa. Et soitetaan sille sossulle niin se hankkii sitä ja tätä. He tuo mun mielestä aika avoimesti sitä.”

”Kyl mäkin ajattelen, et multa on tullut niitä vaate- ja harrastusmenoja joiltain sellasilta jotka on ennenkin saanut, mutta muuten ei oikeestaan oo, että mä oon sit sanonu et on mahdollista lastensuojelun kautta auttaa, kun on tullut uusia perhetilanteita tai jotakin, mutta että itelle on tullut se tunne, että ei multa niin hirveesti kysellä...tai siis kysellään, kyllä mutta ne, jotka on aikasemmin kyselleet.”

”Mut että ei ne taloudelliset edut joita mä itekin myönsin, niin ei heti ihan ensimmäisenä ennen ku mä pääsin itekin vähän kärryille siitä mikä se on se tarve, ja se perheen tilanne, niin että voi ensin luottaa siihen, että ne hoitaa sen kaiken muun. Ja sitten voi vaikka niitä harrastuksia tukea.”

Haastateltavien aktiivinen rooli tuen tarjoajana kuvautuu haastateltavien tekemistä köyhyystulkinnoista riippumattomana ainoastaan keskusteltaessa lasten harrastuksista, joiden merkitykseen kaikki haastateltavat viittaavat lapsen hyvinvoinnin tukemisessa. Harrastuksiin myönnettävän taloudellisen tuen merkittävää roolia aineistossa voidaan toisaalta tarkastella myös sen aineistosta välittyneen tekijän näkökulmasta, että sosiaalityöntekijät kertovat lasten harrastus- ja vaatekustannusten olevan oikeastaan ainoita kuluja, joiden myöntämiseen heillä on tietyissä raameissa aina oikeus. Toisaalta harrastukset nostetaan esiin myös muunlaisissa yhteyksissä, kuten lasten välisestä eriarvoisuudesta sekä köyhyyden konkreettisista vaikutuksista keskusteltaessa, joten voidaan olettaa, että harrastuksilla todella nähdään olevan merkittävä rooli köyhyydeltä suojaavana tekijänä. Harrastusten taloudellista tukemista kuvataan kutakuinkin yksiselitteisesti myönteisessä valossa. Näin ollen lasten tietynlaisia tarpeita tulkitaan aineiston perusteella täyttämisen arvoisiksi riippumatta siitä, millaisia tekijöitä vanhemman köyhyyteen liittyy.

”Niinku esimerkiks tällaset harrastukset mitä niinku ite tuin tosi mielelläni, koska huomasin et jos lapset joilla oli joku harrastus, jos sitä tuki niin ne jotenkin pärjäs elämässä tosi hyvin. [--] Ja sitten se harrastusten tukeminen on miun mielestä yks ihan ehoton juttu koska se on se mistä tietenki ensimmäisenä karsitaan kun on vähän tuloja ja paljon menoja. Ja että järjestettäis semmosia paikkoja missä voi käydä harrastamassa ilman että siitä tarviis maksaa mitään hirveitä maksuja.

Siihen taas liittyy se, että ei tarviis aina liittyä johonkin seuraan ja maksaa jotain lisensejä, vaan vois käydä liikkumassa. Tai voit käydä piirtämässä.”

”Niin, vaikka kuinka olis sosiaalityöntekijä, niin vaatii tosi tosi paljon varakkuutta että voi harrastaa. Ja sit toisaalta, se on taas pelastus monille lapsille. Et sit ei ainakaan moralisoi sitä.”

Taloudellisiin tarpeisiin liittyvien teemojen puheeksi ottamisen yhteydessä haastateltavat kuvaavat, kuinka asiakkaiden lastensuojeluun liittämät käsitykset voivat tehdä rahan puutteesta puhumisen asiakkaille vaikeaksi. Haastateltavien kuvaukset rahan puheeksi ottamisen kokemuksellisesta ulottuvuudesta asiakkaan näkökulmasta muistuttavat Roivaisen (2011, 30–34) tutkimuksen tuloksia siitä, kuinka lastensuojeluun liitettävät mielikuvat huostaanotosta ja kontrollin kohteena olemisesta saattavat vaikeuttaa avun hakemista. Lastensuojeluun yhdistyvät pelot kuvautuvat esteenä tarpeen esiin tulemiselle ja täten asiakkaan auttamiselle. Haastateltavien kuvauksesta välittyy samalla kuva kulttuurisesti hyväksyttävästä omillaan pärjäämisen ideaalista, jota vasten asiakkaat olettavat sosiaalityöntekijän heidän vanhemmuuttaan arvioivan. Sosiaalitoimesta saatavan taloudellisen tuen aktiivinen pyytäminen kuvautuu poikkeavuutena myös haastateltavien kuvauksessa. Kolmannesta sitaatista ilmenee, kuinka rahasta puhuminen voi olla ”perustyyppille” vaikeaa, mitä voidaan tulkita niin, että taloudellisen tilanteen puheeksi ottaminen liitetään poikkeamiseen keskivertokansalaisen normista.

”Sosiaalityöntekijä1: Ehkä lastensuojelun sosiaalityöntekijä on niin ihmisten mielestä vähän pelottavakin, niin ei kehdata kysyä. Et ajatellaan, että perhe on jotenkin huono perhe, jos niillä ei rahat riitä.

Sosiaalityöntekijä2: Ja lapset lähtee huostaan! Jos uskallan kertoa, että rahat on vähissä, kun lapsi varmaan otetaan huostaan sen jälkeen. Oikeesti, se voi olla muuten näin! Et ei uskalla kertoa täysin!”

”Koska se raha on sellanen, josta sellanen ihan perustyyppi ei välttämättä rupee puhumaan. Että ei välttämättä asiakkaalta iteltään tuu, että nyt on ihan tosi kurja taloudellinen tilanne, ja lapsella on rikkiäiset kengät. Että ei välttämättä uskalleta pyytää, tai ei tohdita sitä raha-asiaa käydä läpi.”

7. POHDINTA

Tutkielman tavoitteena oli vastata kysymyksiin siitä, millaisena ilmiönä lastensuojelun sosiaalityöntekijät kuvaavat köyhyyttä, millaisia merkityksiä köyhyyteen liitetään ja millaisena haastateltavien oma rooli suhteessa köyhyyteen haastattelussa kuvautuu. Tutkielman aineistosta ilmenee, että haastatellut sosiaalityöntekijät lähestyvät tulkinnoissaan köyhyyden problematiikkaa monesta eri näkökulmasta. Köyhyyttä tarkastellaan rakenteellisena ilmiönä, ja köyhyyden merkitykset liitetään myös perheen arkeen ja kokemukselliseen ulottuvuuteen. Haastateltavien käsitykset köyhyydestä näyttävät mukailevan monilta osin aiempaa köyhyydestä tehtyä tutkimusta. Sekä rakenteellisia prosesseja että köyhyyden kokemuksellisia ja hyvinvointiin liittyviä merkityksiä näytetään haastateltavien keskuudessa tunnistettavan varsin hyvin, mikä voitaneen yhdistää köyhyysilmiön sekä köyhyyden arkisten merkitysten kohtaamiseen ja vastaajien koulutukseen.

Tutkielman tuloksissa huomio kiinnittyy erityisesti köyhyydestä tehtävien tulkintojen kontekstisidonnaisuuteen. Samojen haastateltavien kuvaukset köyhyydestä muuttavat haastattelun edetessä muotoaan useita kertoja, ollen toisilleen jopa päinvastaisia riippuen siitä, millaisessa yhteydessä köyhyydestä puhutaan. Tutkielman tulokset haastavat näin ollen useista aiemmista tutkimuksista välittyvän näkemyksen siitä, että yksilöllä on yhdenlainen, kategorisoitavissa oleva tulkinta köyhyydestä ja sen taustoista. Köyhyystulkinnat ovat pikemmin joustavia ja monitasoisia, minkä näkyväksi tekemisen kvalitatiivinen tutkimusote näytti mahdollistavan. Tutkielman perusteella voidaan olettaa köyhyyteen liittyvien käsitysten moniulotteisuuden katoavan helposti näkyvistä muutettaessa tutkimuskohde numeraalisesti mitattavaan muotoon.

Tulokset viittaavat siihen, että tavat lähestyä köyhyysteemaa vaihtelevat avo- ja sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden välillä. Avohuollon sosiaalityöntekijöiden vastauksissa painottuvat köyhyyden liitännät perheiden arkeen. Tällöin köyhyys on konkreettista aineellista puutetta. Köyhyyttä kuvataan lapsen rikkinäisinä ja vähäisinä vaatteina, sähköjen katkeamisena, toistuvina häätöinä, lasten nukkumisena vuodesohvalla ”yhdessä läjässä”. Sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden vastauksissa painottuvat köyhyyden tarkastelu yhteiskunnallisena ilmiönä kauempana asiakkaan arjesta ja kokemusmaailmasta, mihin sosiaalityöntekijät myös itse viittaavat korostamalla vastauksissaan sitä, että heidän asiakaskunnassaan lapsi ja vanhempi eivät elä yhteistä arkea. Köyhyyden kuvaukset tapahtuvat haastateltujen sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden haastattelussa abstraktimmalla tasolla kuin avohuollon sosiaalityöntekijöillä. Tulosten perusteella voidaan todeta, että haastatelluilla näyttää olevan runsaasti tietoa köyhyyden rakenteellisista taustoista sekä valmiuksia tarkastella ilmiötä

laajassa kontekstissa. Erot ryhmien välisissä tulkinnoissa ohjaavat toisaalta kysymään, missä määrin köyhyyden arkiset merkitykset jäävät tunnistamatta painotettaessa köyhyyden yhteiskunnallista ulottuvuutta.

Erot avo- ja sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden vastauksissa vahvistavat Kallion ja kumppaneiden (2011, 263) esittämää käsitystä siitä, että työn sisällöt vaikuttavat köyhyydestä tehtäviin tulkintoihin. Tutkielman tavoitteisiin ei kuulunut tarkastella tulkintojen eroavaisuuksia erilaisten tehtävänkuvien kautta. Sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden tapa rajata oman työn kohdetta sijoitettuna olevaan lapseen ohjasi kuitenkin pohtimaan siitä, kuinka sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden tapa tuottaa aineistossa lapsen biologiselle vanhemmalle sosiaalityöntekijän ammatillisen roolin, työn resurssien sekä lapsen arjen ulkopuolelle sulkevia merkityksiä vaikuttaa mahdollisuuksiin toteuttaa lastensuojelulain (417/2007, 4 §) mukaista perheiden jälleen yhdistämisen periaatetta sijaishuollon sosiaalityössä. Aiheen tarkempi tarkastelu ei kuitenkaan kuulu tämän tutkimuksen tavoitteisiin, ja kysymystä olisi tulevaisuudessa mahdollista tutkia joko omana teemanaan tai köyhyysteemaan yhdistettynä tutkimuskohteena.

Haastateltavat kuvaavat kohtaavansa työssään monenlaista köyhyyttä. Köyhyyden yhteydessä puhutaan yleisesti köyhyyden kaksijakoisuudesta. Tavat puhua köyhyydestä on aineistossa jaettu *yksilöstä riippumattomaan köyhyyteen* sekä *köyhyyteen yksilön ajattelutapoina*. Luokkien lähempi tarkastelu osoittaa, että sosiaalityöntekijät tulkitsevat omaa auttamisrooliaan ja käyttävät työssään asiakkaaseen kohdistuvaa harkintavaltaa perustuen siihen, millaisena köyhyyttä ja sen taustoja tulkitaan. Samalla tutkielma vahvistaa aiemmissa tutkimuksissa tunnistettua kuvaa köyhyystulkintojen kulttuurisidonnaisuudesta. Hyväksyttävään köyhyyteen liittyy kulttuurisia merkityksiä, kuten uhrautumista, kiitollisuutta, nöyryyttä ja pyrkimystä itsenäiseen selviytymiseen.. *Köyhyys yksilön ajattelutapoina* muodostaa köyhyystulkinnosta huomattavasti syyllistävemmän kuvan kuin yksilöstä riippumaton köyhyys, joka on kuvauksissa ennen kaikkea huonoa onnea ja mahdottomuutta vaikuttaa omaan elämäntilanteeseen. Pääasiallisesti köyhyyttä kuvataan haastatteluissa suhteellisena, kulutusmahdollisuuksiin liittyvänä köyhyytenä, joka liittyy paitsi asiakkaiden taloudenhallintaan, myös ympäröivän yhteiskunnan luomiin kulutusnormeihin.

Köyhyyttä tulkitaan aineistossa tiiviisti suhteessa ansiotyöhön osallistumiseen. Tämä näyttäytyy esimerkiksi siinä, kuinka keskustelussa asiakkaiden kohtuuttomista tilanteista puhutaan pääsääntöisesti työnteon kannattamattomuudesta, pienistä ansiotuloista ja epätyypillisistä työsuhteista, kun esimerkiksi tulonsiirtojen tasolle annetaan vähemmän tilaa keskusteltaessa köyhyyteen vaikuttamisesta. Köyhyyden ja yksilön ajatusmaailman yhdistäminen haastateltavien

vastauksissa osoittaa, että passiivisuus ja riippuvuus tulonsiirtojärjestelmästä nähdään kielteisessä valossa. Vaikka tutkielman tarkoitus ei ollut tarkastella sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä köyhiin kohdistuvista auttamisstrategioista kuten Kallion ja kumppaneiden (2010) tutkimuksessa, pidän merkittävänä tutkielmasta välittyvänä havaintona sitä, että haastatteluista välittyy voimakkaasti negatiivinen suhtautuminen sosiaaliturvan vastikkeettomaan hyödyntämiseen. Köyhyys, joka kuvautuu ennen kaikkea työttömyytenä, kietoutuu haastateltavien tulkinnoissa varsin vahvasti tilanteisiin, joissa työnteon laskelmoidaan olevan kannattamatonta. Tämä saa köyhyyden näyttäytymään yksilön omana valintana.

Sosiaalityöntekijän rooli harkintavallan käyttäjänä näyttäytyy aineistossa siinä, kuinka sosiaalityöntekijät taloudellisen tuen palveluista päättäessään tekevät tulkintaa asiakkaan tarpeista. Taloudellisen tuen myöntämiskäytäntöihin yhdistyy asiakkaan oikeanlaisen rahankäytön arviointiin ja yhteiskunnan resursseista vastaamiseen liittyviä tehtäviä. Tällöin arvioidaan asiakkaan kulutustottumuksia suhteessa sosiaalityöntekijän näkemykseen oikeanlaisesta rahankäytöstä ja mahdollisista tuen tarpeista, joita asiakas ei itse tuo esiin. Mielenkiintoinen aineistosta tehtävä johtopäätös on asiakkaan tuen tarpeista käytävän keskustelun aikuiskeskeisyys. Keskustelu kiinnittyy pitkälti vanhemman esiin tuomaan tarpeeseen, vanhemman kokemusmaailmaan, köyhyyden taustoihin sekä sosiaalityöntekijöiden ja aikuisten asiakkaiden tarvetulkintojen välisiin jännitteisiin. Lapsen tarpeet ja kokemusmaailma sen sijaan saavat aineistossa vähemmän sijaa. Poikkeuksen muodostavat kuvaukset lapsen harrastuksista, joiden yhteydessä painottuvat näkemykset harrastamisen köyhyyden vaikutuksilta suojaavasta potentiaalista. Vaikka vanhemman rooli korostuu haastateltavien köyhyysilmiön kuvauksissa, lastensuojelun sosiaalityössä käytettävät tuen mahdollisuudet kohdistuvat tutkielman perusteella perheen kokonaistilanteen sijaan ennen kaikkea lapseen.

Aiemman tutkimuksen perusteella esiin nousi, kuinka lastensuojelutyössä tulisi voida erottaa köyhyys lapsen hoidon laiminlyönnistä sekä vanhemmuuden puutteista. Tulokset ovat tältä osin ristiriitaisia. Toisaalta haastateltavat korostavat köyhyyden erottamisen muunlaisista sosiaalisista ongelmista ja vanhemmuudesta olevan työssään tärkeää. Köyhyyden vaikutuksia perheen elämään kuvataan psyykkisten tekijöiden kautta ja köyhyyteen liittyvien hyvinvoinnin riskien katsotaan riippuvan muista tekijöistä kuin perheen taloudellisesta tilanteesta. Köyhyyden ja vanhemmuuden osalta näen huomion arvoisena aineistosta tekemäni tulkinnan siitä, että sosiaalityöntekijöillä näyttää olevan implisiittisenä käsityksiä, joita suorat kysymykset aihepiiristä eivät tavoita. Näkemykset köyhyyden ja vanhemmuuden välisestä yhteydestä ovat löydettävissä epäsuorista viittauksista läpi aineiston tavassa, jolla köyhyyden yhteydessä puhutaan ”vanhemmuuden hukassa olemisesta” ja

”vanhemmuuden katoamisesta”, vaikka tietoisella tasolla köyhyyden ja vanhemmuuden välinen yhteys kyseenalaistetaan haastateltavien vastauksissa.

Aineiston sisältämät vastakohtaisuudet näyttäytyvät myös siinä, kuinka köyhyyteen liittyviä kielteisiä stereotypioita, kuten köyhyyden ja työn vieroksumisen välistä yhteyttä samanaikaisesti sekä kyseenalaistetaan että vahvistetaan. Tulkitsen ristiriitojen kysymyksiin tuotettujen suorien vastausten sekä muissa yhteyksissä esiin nousevien näkemysten välillä heijastelevan mahdollisesti sosiaalisen suotavuuden normeja ryhmähaastattelutilanteessa. Näkemystä vahvistaa myös aineiston analyysivaiheessa tehty havainto siitä, kuinka yksin haastateltu työntekijä esittää huomattavasti kriittisempiä äänenpainoja ja rohkeampia kannanottoja kuin ryhmähaastatteluihin osallistuneet haastateltavat, mitä toisaalta voidaan tulkita myös haastateltavien persooniin liittyvinä eroina. Köyhyydestä tehtävät tulkinnat mukailevat aineistossa pitkälti sosiaalityön laajasti jaettua arvoperustaa, mikä näyttäytyy erityisesti köyhyyden kuvauksissa yhteiskunnallisena ilmiönä. Arvojen yhdenmukaisuutta voidaan tulkita koulutuksen ja työn kautta tapahtuneena sosialisoitumisena ammatillisiin arvoihin ja eettisiin ohjeisiin sekä ammatillisen identiteetin omaksumisena, johon Blomberg ja kumppanit (2010, 591) viittaavat. Aineiston lähemmällä tarkastelulla näkyviin tulevat mahdollisesti haastateltavien henkilökohtaisemmat tulkinnat sekä niiden liitännä ympäröivään yhteiskuntaan. Oletan, että ristiriidat ja jännitteet tuovat näkyviin Jokisen (1995, 14–15) esittämän ajatuksen siitä, ettei sosiaalisten ongelmien tulkinta ole vain profession sisäistä toimintaa, vaan sitä ohjaavat monet yksilöön sekä ympäristöön sidoksissa olevat tekijät.

Suhteessa köyhien perheiden tukemiseen on aineistosta havaittavissa sosiaalityöntekijöiden rooliin liittyvä eettinen ristiriita siitä, pidetäänkö oikeudenmukaisena samanlaista kohtelua kaikille, vai tarveharkinnan käyttöä kaikkein heikoimmassa taloudellisessa asemassa olevien eduksi. Toisaalta sosiaalityön rooliin liitetään ammatillisen arvion tekeminen siitä, onko asiakkaan esiin tuoma tarve todellinen ja täten täyttämisen arvoinen, mikä puolestaan vaikuttaa siihen, ottaako työntekijä aktiivisen roolin taloudellisen tuen tarjoajana. Tutkielman tulokset viittaavat näin ollen siihen, että sosiaalityöntekijöiden näkemykset köyhyydestä ohjaavat taloudellisen tuen myöntämiskäytäntöjä ja vaikuttavat asiakkaiden lastensuojelusta saamaan tukeen. Aineistosta välittyvä näkemys asiakkaiden ja sosiaalityöntekijöiden erilaisista tavoista tulkita asiakkaan ongelmia viittaa siihen, että sosiaalityöntekijät voivat työssään määritellä ulkoa päin asiakkaiden tarpeita ja toimia tulkintojensa ohjaamana ilman, että asiakkaalle tarjotaan kattavaa tietoa lastensuojelun avohuollon mahdollisista tukitoimista. Kriittisessä tarkastelussa huomio kiinnittyy myös haastateltavien tapaan kuvata, kuinka tiedon lisääminen lastensuojelusta saatavista etuuksista tiedottaminen saattaisi johtaa lisääntyneisiin vaatimuksiin taloudellisesta tuesta, joten tiedon lisäämistä lastensuojelulain mukaisista

mahdollisuuksista taloudelliseen tukeen pidetään uhkana sosiaalityöntekijöiden omalle työlle. Voidaankin pohtia, toteutuvatko asiakaslähtöisyys, asiakkaan osallisuus sekä asiakkaan oikeus saada lastensuojelun työskentelyä koskevaa tietoa tarkoituksenmukaisella tavalla, mikäli asiakkaan tuen tarpeen määrittely jää sosiaalityöntekijän tehtäväksi.

Tarkasteltaessa lastensuojelun roolia suhteessa köyhyyteen, painottuvat lastensuojelun viimesijaisuus sekä vähäiset ajalliset ja välineelliset resurssit. Lastensuojelun roolia kuvataan lähinnä rajoittavien tekijöiden ja niukkojen tukemismahdollisuuksien kautta. Haastateltavat ovat yksimielisiä siitä, ettei lastensuojelun keinoin ole mahdollista auttaa asiakkaita pois köyhyydestä, eikä köyhyyteen vaikuttamista ylipäättään liitetä lastensuojelun tavoitteisiin. Tutkielman tulokset todentavat aiemmissa tutkimuksessa tehtyjä päätelmiä siitä, että lastensuojelu nähdään yksilön ja perheen kanssa tehtävänä työnä, eikä köyhyyteen vaikuttamista pääsääntöisesti nähdä lastensuojelun tehtävänä. Haastateltavat painottavat ennaltaehkäisevien palveluiden merkitystä, joista erityisesti päivähoitolle ja koululle annetaan paljon painoarvoa. Lastensuojeluun viitataan eräänlaisena "päätepysäkinä", jonka yhteiskunnalliseksi rooliksi jää "kannattelu" ja perheiden akuuttiin hätään vastaaminen. Viittaukset viimesijaisuuteen ja kannatteluun jättävät avoimeksi sen, millaisia lastensuojelun sisällöt ja konkreettiset tuen mahdollisuudet asiakkaan elämässä ovat, mikä hämärtää myös tutkielmassa saatua kuvaa lastensuojelun roolista. Tutkielman perusteella ei esimerkiksi voida todentaa sitä, korostuvatko vastaajien näkemyksissä lastensuojelun roolista aineellisiin olosuhteisiin vaikuttamisen sijaan psykososiaaliseen tai ohjauksellisen työn elementit.

Haastatteluissa nostetaan esiin toive siitä, että päättävillä tahoilla toimivat näkisivät ennaltaehkäisevän työn merkityksen sekä kustannustehokkuuden. Köyhyyttä kuvataan poliittisena ongelmana, johon vaikuttaminen vaatisi muutosta yhteiskunnassa vallitsevista ajattelutavoista. Taloudellisia tehokkuusargumentteja pyritään sekä kyseenalaistamaan että hyödyntämään sen perustelemisessa, miksi panostaminen köyhyyden ennaltaehkäisyyn on pitkällä aikavälillä kannattavaa. Tutkimukseen osallistuneet sosiaalityöntekijät eivät kuitenkaan yksittäistä poikkeusta lukuun ottamatta tuoneet esiin työnsä kautta saatavan tiedon näkyväksi tekemiseen tai näkemystensä julkiseen esiin tuomiseen liittyviä tehtäviä keskustellessaan lastensuojelun roolista ja mahdollisuuksista vaikuttaa köyhyyteen. Yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen liittyvien tulkintojen puuttuminen aineistosta saattaa kuitenkin olla sidoksissa tutkimuskysymykseen tai haastateltavien tulkintoihin tutkimuksen tavoitteista.

Tutkielman perusteella taloudellisen tuen rajaaminen oman työn ulkopuolelle lastensuojelutyössä tapahtuu viittaamalla organisaatorakenteeseen, jossa toimentulotuki on liitetty osaksi

aikuissosiaalityötä. Haastateltavat tuovat esiin, kuinka lastensuojelusta myönnettävä taloudellinen tuki kohdistuu lasten vaate- ja harrastuskustannuksiin, eikä sen avulla voida vaikuttaa kokonaisvaltaisesti perheen tilanteeseen. Myöskään epävirallisia tuen mahdollisuuksia ei koeta voitavan hyödyntää työhön kohdistuvan tiukan sääntelyn vuoksi. Jäykät normit taloudellisen tuen myöntämiskäytännöissä, kuten todellisia kustannuksia vastaamattomat rajat harrastusten tukemisessa kuvautuvat esteinä riittävän tilannekohtaisen harkinnan käyttämiselle. Ongelmallisena näyttäytyy myös käytäntö, jossa kaikki taloudellisen tuen päätökset suuruudesta riippumatta on hyväksyttävä ylemmällä taholla. Oletan, että päätösten kierrättämisellä esimiehen kautta voi olla merkittävää rajoittavaa vaikutusta tuen myöntämiskäytäntöihin ja ammatillisen arvion perusteella tapahtuvaan itsenäiseen päätöksentekoon sosiaalityössä. Käytäntö perusteluineen ja vaikutuksineen tarjoaisikin kiinnostavia mahdollisuuksia jatkotutkimukselle.

Haastateltavista ainoastaan yksi, yksilöhaastatteluun osallistunut sosiaalityöntekijä tuo esiin, että lastensuojelussa voidaan riittävällä tavalla vastata perheiden köyhyydestä nouseviin tarpeisiin käyttämällä tarveharkintaa taloudellisen tuen myöntämiskäytännöissä. Koetut eron yksilökohtaisen harkinnan käytössä saattavat liittyä Rostilan ja kumppaneiden (2011) tunnistamiin kuntakohtaisiin eroihin. Eräs tutkielman haastateltavista tuo esiin, kuinka pyrkii kiertämään tarveharkinnalle asetettuja raameja sekä vastustamaan ammatilliseen harkintaan ylemmältä taholta kohdistuvaa rajoittamista. Näin ollen voidaan olettaa, että lastensuojelutyössä on mahdollista omaksua rooli, josta käsin pyritään ylittämään organisaation asettamia esteitä tuettaessa köyhiä perheitä. Toisistaan poikkeavia kokemuksia tarvekohtaisen harkinnan mahdollisuuksista voidaan näin ollen tarkastella myös yksilöiden välisinä eroina.

Ryhmässä jossa mahdollisuuksia tarveharkinnan käyttöön kuvattiin kaikkein vähäisimpinä ja taloudellisen tuen mahdollisuudet liitettiin voimakkaimmin pelkkään harrastusten tukemiseen, kaikki työntekijät olivat tehneet lastensuojelutyötä lyhyen aikaa. Tällä on merkitystä, sillä kokemattomimmat työntekijät omaavat sosiaalityöntekijät kannattavat muita enemmän ohjeistuksen lisäämistä työssä (Kallio ym. 2011, 194). Lyhyt työkokemus saattaa merkitä myös kirjaimellisempaa organisaation ohjeistuksen tulkintaa ja tätä kautta vähäisemmiksi koettuja mahdollisuuksia tarveharkinnan käyttöön. Tutkimuksesta ei selviä, missä määrin kyse on taloudellisen tarveharkinnan käyttöön kohdistuvista todellisista rajoituksista, ja missä määrin haastateltavien subjektiivisesta kokemuksesta, joka voi olla yhteydessä työkokemuksen pituuteen. Havainto johtaa tarkastelemaan kysymystä asiakkaiden saaman kohtelun tasapuolisuudesta tilanteessa, jossa tarveharkinnan hyödyntämisessä voi olla voimakkaita kunta- tai työntekijäkohtaisia eroja.

Aineistosta välittyvät kuvaukset taloudellisen tuen myöntämiskäytännöistä sekä rajallisista tarveharkinnan mahdollisuuksista herättävät paikoittain havaitsemaan yhtymäkohtia Metterin (2012, 51) kuvaamaan viranomaispainotteisuuteen, jossa keskitytään lainsäädännön ja ohjeiden noudattamiseen ja asiakkaiden byrokraattisesti tasapuoliseen kohteluun, ja tullaan näin laiminlyöneeksi luottamuksellista asiakassuhdetta. Lisäksi tutkielma nostaa esiin kysymyksen siitä, missä määrin työhön taloudellisten diskurssien ja runsaiden resurssien rajallisuuteen liittyvien argumenttien perusteella omaksutut managerialistiset käytännöt, tilivelvollisuuden vaatimus ja tehokkuusajattelu rajaavat työn käytännöissä asiakkaiden saamaa tukea myös silloin, kun sen käyttämiseen olisi mahdollisuuksia. Tulkitsen kuitenkin haastateltujen lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden liittävän rooliinsa asiakkaan auttamiseen liittyviä velvollisuuksia. Sosiaalityön arvoperustan puolustaminen, köyhyyteen liittyvien negatiivisten stereotyyppien vastustaminen, organisaation byrokraatian kiertäminen asiakkaan tukemiseksi sekä ymmärtävä suhtautuminen köyhyyteen näyttäytyvät myös osana haastateltavien roolia, minkä voidaan ajatella ilmentävän lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden omaksuneen sosiaalityön eettisiin periaatteisiin ja arvojen puolustamiseen kuuluvia tehtäviä.

Tutkielma herättää pohdintaa siitä, millaiset edellytykset lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä on toteuttaa työssään lastensuojelulain mukaista tehtävää tukea vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen hoidossa ja huolenpidossa, pyrkiä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä toteuttaa perheen kokonaistilanteesta tehtävään ammatilliseen arvioon perustuvaa sosiaalityötä. Tutkimuksen perusteella haastateltavat tunnistavat köyhien perheiden tuen tarpeita sekä joustavan taloudellisen tuen merkityksiä asiakasnäkökulmasta, mutta eivät aina koe omaavansa välineitä niihin vastaamiseen. Voidaankin todeta, että mahdollisuudet perheiden kokonaisvaltaiseen tukemiseen ja lapsen hyvinvointiin vaikuttamiseen näyttäytyvät vähäisinä, mikäli ammatillisen harkinnan käyttö rajoittuu mahdollisuuteen päättää, myönnetäänkö asiakkaan harrastukseen taloudellista tukea organisaation ylhäältä päin säätelemissä raameissa. Huomioitaessa lastensuojelulain vaatimukset poistaa perheen hyvinvoinnin esteitä ja lastensuojelun tarpeeseen johtaneita aineellisia puutteita, voidaan todeta, ettei lastensuojelun sosiaalityössä tutkielman tulosten perusteella ole riittäviä edellytyksiä vastata lainsäädännön vaatimuksiin. Lainsäädännön tavoitteiden toteutumisesta saatavaa kuvaa voidaan peilata erään haastateltavan kertomaan siitä, kuinka lastensuojelun asiakkuuksia joudutaan avaamaan perheessä ilmenevien taloudellisten ongelmien vuoksi. Aika näyttää, kuinka huhtikuussa 2015 voimaantulevan, palveluiden saatavuutta ja ennaltaehkäisyä korostavan lain periaatteita pystytään toteuttamaan lapsiperheitä tuettaessa.

Tutkimus viittaa siihen, että tutkimalla köyhyyttä lastensuojelun kontekstissa, saadaan tietoa sekä sosiaalityön sisällöistä että suomalaisesta lapsiperheköyhyydestä. Tutkielman tuloksia tarkasteltaessa on syytä huomata rajoitteet, joita tutkimusasetelmaan sekä tutkimuksen toteutukseen liittyy. Tutkielman teoriaosiossa on hyödynnetty runsaasti kansainvälistä tutkimusta, jotka eivät välttämättä ole suoraan vertailtavissa suomalaisessa kontekstissa. Aineiston toteutuksessa rajoitteeksi muodostuvat haastattelutilanteet, joissa osallistujien vastauksiin ovat saattaneet vaikuttaa useat tekijät, kuten osallistujien tulkinnat tutkimuksen tavoitteista. Ryhmämuotoisen haastattelutilanteen rajoituksia tarkasteltaessa voidaan esimerkiksi huomauttaa, että haastatteluun osallistuneen lähiesimiehen läsnäolo yhdessä haastattelutilanteessa on saattanut vaikuttaa haastateltavien vastauksiin erityisesti niiltä osin, kun haastattelussa on kysytty organisaatioon liittyvistä tekijöistä. Rajoituksia liittyy myös tutkielman tuloslukuissa esiteltyyn aineiston analyysiin, jonka osalta on syytä huomioida tutkijan tekemien tulkintojen subjektiivisuus.

Köyhyyttä tulisi jatkossa tutkia asiakasnäkökulmasta tarkastelemalla sosiaalityön asiakkaiden kokemuksia köyhyydestä sekä palvelujärjestelmästä köyhien perheiden tukena. Myös sosiaalityön käytäntöjä tulisi tutkia tarkemmin esimerkiksi tarkastelemalla taloudellisen tuen myöntämiskäytäntöjä sekä rajanvetoa taloudellisen tuen palveluiden sekä lastensuojelun välisessä työssä. Tutkimalla aikuissosiaalityön ja lastensuojelun organisaatioita sekä niiden välistä toimintaa taloudellisen tuen myöntämiskäytännöissä voitaisiin saada tarkempaa tietoa sosiaalipalvelujärjestelmän toimivuudesta ja ongelmakohtista. Tutkielman perusteella voidaan todeta, että lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä näyttää olevan moninaisia näkemyksiä sekä tutkimuksellista tietoa köyhyydestä ilmiönä, sekä työn kautta saatua arvokasta näkemystä köyhien perheiden tilanteista, sosiaalipalvelujärjestelmästä ja lapsiperheiden tuen tarpeista. Tutkimuksen perusteella sosiaalityöntekijöitä haastatteleamalla voidaan saada tietoa niistä näkemyksistä, joiden ohjaamana sosiaalityötä tehdään.

LÄHTEET

- Aaltio, Iiris (2011) Organisaatiokulttuurin moniulotteisuus johtamisen näkökulmasta. Teoksessa Anu Puusa & Helen Reijonen (toim.), 333–345.
- Airio, Ilpo (2010) Avioero suomalaisen tapaan. Lähivanhemman ja lasten taloudellinen selviäminen avioerosta. Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.), 196–216.
- Airio, Ilpo & Niemelä, Mikko (2002) Periytyykö köyhyys? Köyhyyden ja toimeentulotukiasiakkuuden sukupolvinen riippuvuus. *Sosiologia* 39(3), 215–226.
- Bardy, Marjatta (toim.) (2009) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Bardy, Marjatta & Heino, Tarja (2009) Katsaus lastensuojelun toimintaympäristöihin. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.), 13–43.
- Bardy, Marjatta & Heino, Tarja (2009) Lastensuojelun filosofia ja käytäntö. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.), 48–71.
- Blomberg, Helena & Kallio, Johanna & Kroll, Christian (2010) Sosiaalityöntekijöiden mielipiteet köyhyyden syistä Pohjoismaissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 75(6), 589–602.
- Blomberg, Helena & Kallio, Johanna & Kroll, Christian (2014) Regulaatiivista vai liberaatiivista? Kuntien harkintavaltaan liittyvät asenteet Suomessa ja Ruotsissa. Teoksessa Laura Kallioma-Puha & Toomas Kotkas & Marketta Rajavaara (toim.), 182–203.
- Brody, Gene & Stoneman, Zolanda & Flor, Douglas & McCary, Chris & Hastings, Lorraine & Conyers, Oliver (2008) Financial resources, parent psychological functioning, parent co-caregiving, and early adolescent competence in rural two-parent African American families. *Child Development* 65(2), 590-605.
- Bulanda, Ronald (2007) Beyond provisions: the relationship between poverty status and parenting among single mothers. *Marriage & Family Review* 42(4), 63–86.
- Bullock, Candra (2003) Low-income parents victimized by child protective services. *American University Journal of Gender, Social Policy & the Law* 11(2), 1023-1053.

Case, Anne & Fertig, Angela & Paxson, Christina (2005) The lasting impact of childhood health and circumstances. *Journal of Health Economics* 24(2), 365–389.

Conger, Rand & Donellan, Brendt (2007) An Interactionist perspective on the socioeconomic context of human development. *Annual Review of Psychology* 58:2007, 175-199.

Courtney, Mark & McMurty, Seven & Zinn, Andrew (2014) Housing problems experienced by recipients of child welfare services. *Child Welfare* 83(5), 393-422.

de Godzinsky, Virve-Maria (2012a) Huostaanottoasiat hallinto-oikeuksissa. Tutkimus tahdonvastaisten huostaanottojen päätöksentekomenettelystä. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 260.

Dodge, Kenneth & Pettit, Gregory & Bates, John (1994) Socialization mediators of the relation between socioeconomic status and child conduct problems. *Child Development* 65(2), 649-665.

Duncan, Greg & Magnuson, Katherine & Votruba-Drzal (2014). Boosting family income to promote child development. *The Future of Children* 24(1), 99-120.

Duva, Joy & Metzger, Sania (2010) Addressing poverty as a major risk factor in child neglect: Promising policy and practice. *Protecting Children* 25(1), 63–74.

Eskola, Jari (2001) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola –Valli (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä: Gummerus Oy.

Font, Sarah & Warren, Emily (2013) Inadequate housing and the child protection response. *Children and Youth Services Review* 35(11), 1809–1815.

Forssén, Katja & Roivainen, Irene & Ylinen, Satu & Heinonen, Jari (2011) (toim.) Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Kuopio: Unipress.

Forssén, Katja (2011) Katsaus taloudellisen niukkuuden ja suomalaisten lapsiperheiden hyvinvoinnin trendeihin vuosina 1995–2010. Teoksessa Katja Forssén & Irene Roivainen & Satu Ylinen & Jari Heinonen (toim.), 105–127.

Hakkarainen, Tyyne (2012) ”Ettei tarvitsisi roikkua milloin missäkin luokulla kerjäämässä...” Tarveharkintainen sosiaaliturva köyhyysaiheisissa elämäntarinoissa. Teoksessa Katja Forssén & Irene Roivainen & Satu Ylinen & Jari Heinonen (toim.), 83–101.

Hakovirta, Miia & Kallio, Johanna (2014) Lasten käsityksiä köyhyydestä ja köyhyyden syistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79(2), 152–162.

Hakovirta, Mia & Rantalaiho, Minna (2012) Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. *Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia* 124. Helsinki: Kansaneläkelaitos.

Hannikainen-Ingmann, Katri & Kuivalainen, Susan & Sallila, Seppo (2013) Toimeentulotuen asiakkaiden elinolot ja hyvinvointi. Teoksessa Susan Kuivalainen (2013) (toim.), 81–108.

Harjula, Minna (2012) Köyhät ja kipeät: sosiaalinen kansalaisuus ja terveyspalveluiden saatavuus Suomessa 1900-luvulla. Teoksessa Katja Forssén & Irene Roivainen & Satu Ylinen & Jari Heinonen (toim.), 31–53.

Heino Tarja (2007) Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. *Stakesin työpapereita* 30/2007. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes.

Hiilamo, Heikki (2009), What could explain the dramatic rise in out-of-home replacement in Finland in the 1990s and early 2000s? *Children and Youth Services Review* 31(2), 177–184.

Hiilamo, Heikki & Kangas, Olli (2010) Liiallista huolta vai todellista hätää? Kodin ulkopuolelle sijoittamisen kuntatason taustatekijät suomalaisissa kunnissa 1998–2008. *Yhteiskuntapolitiikka* 75(5), 488–497.

Hiitola, Johnna (2015) Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisyys huostaanottoasiakirjoissa. *Acta Universitatis Tamperensis* 2026. Tampere: Tampere University Press.

Hirsijärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2001) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Huston A. & Duncan G. & Granger R. & Bos J. & McLoyd V & Mistry R Gibson C, Magnuson, K., Romich, J., Ventura, A. (2001) Work-based anti-poverty programs for parents can enhance the school performance and social behavior of children. *Child Development* 72(1), 316–336.

Hämäläinen Ulla & Kangas Olli (2010) (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

IFSW International Federation of Social Workers (2014) Global definition of social work. Viitattu 12.3.2015 <http://ifsw.org/policies/definition-of-social-work/>

Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (toim.) (2000) Auttamistyö keskusteluina. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino, 35–64.

Jokinen & Kirsi Juhila & Tarja Pösö (1995) (toim.) Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat: konstruktionistinen näkökulma. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.

Jokinen, Arja (1995) Neuvottelu asiakkaan identiteetistä. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat: konstruktionistinen näkökulma. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 127–154.

Juhila, Kirsi (2009) Sosiaalityön selontekovelvollisuus. *Janus* 17(4), 296–312.

Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (2000) Auttamisen organisaatiot ja ongelmien tulkinat. Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suoninen (toim.) Auttamistyö keskusteluina. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino, 35–64.

Jäntti, Markus (2010) Lapsiperheköyhyys Suomessa. Teoksessa Hämäläinen Ulla & Kangas Olli (toim.), 62–75.

Kallio, Johanna & Blomberg, Helena & Kroll, Christian (2011) Suomalaisten sosiaalityöntekijöiden mielipiteet köyhiin kohdistuvista auttamisstrategioista. *Janus* 19(3), 251–268.

Kalliomaa-Puha, Laura & Kotkas, Toomas & Rajavaara, Marketta (toim.) (2014) Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimukseen. Tampere: Kelan tutkimusosasto, 182–203.

Kananoja, Aulikki (2004) Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä -artikkelikokoelma. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen monisteita 15/2004. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.

Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti (2008) Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 61/2008. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Kataja, Kati (2012) Lapsuuden rajoilla. Normaalin ja poikkeavuuden määrittäminen huostaanottoasiakirjoissa. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 78. Turku: Turun yliopisto.

Katz, Corylon & La Placa, Hunter (2007) The relationship between parenting and poverty. Layerthorpe: Joseph Rowntree Foundation. Viitattu 3.4.2015.
<http://www.jrf.org.uk/sites/files/jrf/parenting-poverty.pdf>

- Kendig, Sarah & Mattingly, Marybeth & Bianchi, Suzanne (2014) Childhood Poverty and the Transition to Adulthood. *Family Relations* 63(2), 271–286.
- Kestilä, Laura & Paananen, Reija & Väisänen, Antti & Muuri, Anu & Merikukka, Marko & Heino, Tarja & Gissler, Mika (2012) Sijoittamisen riskitekijät. Rekisteripohjainen tutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 77(1), 34–52.
- Kohn, Melvin (1977) *Class and conformity: a study in values*. Chicago: University of Chicago Press.
- Koskenvuo, Karoliina (2010) Lapsuudentapahtumat, terveys ja elämäntyytyväisyys. Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.), 294–318.
- Krok, Suvi (2011) Yksinhuoltajaäitien köyhydessä selviytymisen strategiat. Teoksessa Katja Forssén, & Irene Roivainen & Satu Ylinen & Jari Heinonen (toim.), 129–143.
- Krok, Suvi (2009) Hyviä äitejä ja Arjen pärjääjiä. *Yksinhuoltaja marginaalissa*. Acta Universitatis Tamperensis 1437. Tampere: University Press.
- Krumer-Nevo, Michal & Weiss-Gal, Idit & Monnickendam, Menachem (2009) Poverty-aware social work practice: A conceptual frame-work for social-work education. *Journal of Social Work Education* 45(2), 225–243.
- Kuivalainen, Susan (2013) (toim.) *Toimeentulotuki 2010-luvulla*. Tutkimus toimeentulotuen asiakkuudesta ja myöntämiskäytännöistä. Terveys- ja hyvinvoinnin laitoksen raportti 9/2013.
- Kuivalainen, Susan (2007) Toimeentulotuen alikäytön laajuus ja merkitys. *Yhteiskuntapolitiikka* 72(1), 49–56.
- Lahelma, Eero & Rahkonen, Ossi & Martelin, Tuija & Palosuo, Hannele Terveys eriarvoisuus Suomessa. Sosioekonomisten terveyserojen syyt ja selitysmallit. Teoksessa Hannele Palosuo & Seppo Koskinen & Eero Lahelma & Ritva Prättälä & Tuija Martelin & Aini Ostamo & Ilmo Keskimäki & Marita Sihto & Kirsi Talala & Elisa Hyvönen & Eila Linnamäki (toim.), 25–43.
- Leinonen Jenni (2004) *Families in Struggle - Child mental health and family well-being in Finland during the economic recession of the 1990s: The importance of parenting*. Helsinki: Helsingin yliopiston psykologian laitos.

- Leinonen, Jenni & Solantaus, Tytti & Punamäki, Raija-Leena (2003) Social support and the quality of parenting under economic pressure and workload in Finland: The role of family structure and parental gender. *Journal of Parental Psychology* 17(3), 409-418.
- McIntyre, Lynn & Robinson, Lynne (2003) Feeling poor: the felt experience low-income lone mothers. *Affilia* 18/2003, 316-329.
- McLeod, Jane (1993) Poverty, parenting and children's mental health. *American Sociological Review* 58(3), 351-366.
- McLoyd, Vonnie (1990) The impact of economic hardship on black families and children: psychological distress, parenting, and socioemotional development. *Child Development* 61(2), 311-346.
- Metteri, Anna (2012) Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö. *Acta Universitatis Tamperensis 1778*. Tampere: Tampere University Press.
- Miles, Matthew & Huberman, Michael (1994) *Qualitative data analysis*. 2. painos. California: Sage.
- Moisio, Pasi (2006) Suhteellinen köyhyys Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 71(6), 639-645.
- Monnickendam, Menachem & Katz, Chana & Monnickendam, M.S. (2010) Social workers serving poor clients: perceptions of poverty and service policy. *The British Journal of Social Work* 40(3), 911-927.
- Mäntäri-Van der Kuip, Maija (2013) Julkinen sosiaalityö markkinoistumisen armoilla? *Yhteiskuntapolitiikka* 78(1), 5-19.
- Mäntyranta, Taina & Kaila, Minna (2008) Fokusryhmähaastattelu aineistonkeruumenetelmänä lääketieteessä. *Duodecim* 127, 1507-1513.
- Mäntysaari, Mikko (1991) Sosiaalibyrokraatia asiakkaitten valvojana. *Byrokratiatyö, sosiaalinen kontrolli ja tarpeitten sääntely sosiaalitoimistoissa*. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 51. Tampere: Vastapaino.
- Niemelä, Mikko (2010) Kelan etuuskäsittelijöiden näkemykset köyhyyden syistä. *Janus* 18(4), 337-354.
- Niemelä, Mikko (2011) Attributions for poverty. A non-generic approach. *Research on Finnish Society* 4(2011), 17-28.

- Paananen, Reija & Ristikari, Tiina & Merikukka, Marko & Rämö, Antti & Gissler, Mika. Social Determinants of Mental Health: a Finnish National Wide Follow-Up Study on Mental Disorders. *Epidemiology and Community Mental Health* 67(12), 1025–1031.
- Palosuo, Hannele & Koskinen, Seppo & Lahelma, Eero & Prättälä, Ritva & Martelin, Tuija & Ostamo, Aini & Keskimäki, Ilmo & Sihto, Marita & Talala, Kirsi & Hyvönen, Elisa & Linnamäki, Eila (toim.) *Terveyden eriarvoisuus Suomessa. Sosioekonomisten terveyserojen muutokset 1980–2005. Sosiaali-, ja terveysministeriön julkaisuja 2007:23, Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki 2007.*
- Pienituloiset. Tilastokeskuksen tulonjakotilasto Valtionneuvoston kanslian ja Tilastokeskuksen Findikaattori-sivusto. Viitattu 17.10.2014 <http://www.findikaattori.fi/fi/103>
- Puusa, Anu & Reijonen, Helen (toim.) *Aineeton pääoma organisaation voimavarana. Kuopio: Oy Unipress Ab.*
- Raitakari, Suvi & Saario, Sirpa (2008) *Vaikuttavuuden osoittamisen vaatimukset päihde- ja mielenterveyskuntoutuksessa. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino, 196–233.*
- Raunio, Kyösti (2004) *Olellainen sosiaalityössä. Tampere: Gaudeamus.*
- Reingold, David & Liu, Helen (2009) *Do poverty attitudes of social service agency directors influence organizational behavior? nonprofit and voluntary sector quarterly* 38(2), 307–332.
- Roivainen, Irene & Heinonen, Jari & Ylinen, Satu (2011) *Köyhä byrokratian rattaissa. Kunnallisan kehittämissäätöön tutkimusjulkaisut numero 64. Tampere: Kunnallisan kehittämissäätö.*
- Rostila, Ilmari & Mäntysaari, Mikko & Suominen, Tarja & Asikainen, Paula (2011) *Sosiaalityön professionaalisuuden erot kuntaorganisaatiossa: Organisaatiokulttuurien ja organisaatioilmapiirien kirjo. Janus* 19(2), 143–157.
- Roy, Amanda & Raver, Cybele (2014) *Are all risks equal? Early experiences of poverty –related risks and children’s functioning. Journal of Family Psychology* 28(3), 391–400.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2005) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.*

Saarikallio-Torp Miia & Heino, Tarja & Hiilamo, Heikki & Hytti, Helka & Rajavaara, Marketta (2010) Lapset huostassa, vanhemmat ahdingossa Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.), 236–266.

Shildrik, Tray & MacDonald, Robert (2013) Poverty talk: how people experiencing poverty deny their poverty and why they blame 'The Poor'. *Sociological Review* 61(2), 285–303.

Silverstein, Michael & Reid, Samere & DePeau, Kristina & Lamberto, Jacqueline & Beardslee, William (2010) Functional interpretations of sadness, stress and demoralization among an urban population of low-income mothers. *Maternal & Child Mental Health Journal* 14(2), 245-253.

Sipilä Jorma & Österbacka, Eeva (2013) Enemmän ongelmien ehkäisyä, vähemmän korjailua? Perheitä ja lapsia tukevien palveluiden tuloksellisuus ja kustannusvaikutus. Valtiovarainministeriön julkaisuja 11/2013. Helsinki: Valtiovarainministeriö.

Sipilä, Jorma (1989) Sosiaalityön jäljillä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Sohlman, Britta (2014) Funktionaalinen mielenterveyden malli positiivisen mielenterveyden kuvaajana. Tutkimuksia 137. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus Stakes.

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry (2013) Arki, arvot, elämä ja etiikka. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattieettiset ohjeet. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry:n ammattieettinen lautakunta. Viitattu 3.4.2015 http://www.talentia.fi/files/558/Etiikkaopas_2013_net.pdf

Suomen virallinen tilasto (2012) Tuloerot. Pienituloisuuden kehitys Suomessa. Liitetaulukko 1 Pienituloisuusrajoja erityyppisille kotitalouksille vuonna 2012 Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 17.10.2014 http://www.stat.fi/til/tjt/2012/01/tjt_2012_01_2014-03-20_kat_001_fi.html

Suomen virallinen tilasto (2012) Tulonjakotilastotilasto. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 17.10.2014 http://www.stat.fi/til/tjt/2012/01/tjt_2012_01_2014-03-20_kat_001_fi.html

Talousneuvosto (2001) Työmarkkinoilta syrjäytyminen, tulonjako ja köyhyys. Valtioneuvoston kanslia, Talousneuvosto, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 2001/13.

Thaden, Emily & Robinson, Jill (2012) Staff narratives: promising to change 'welfare as we know it'. *Qualitative Social Work* 11(1), 23–41.

Tilastokeskus. Tuloerot Suomessa vuosina 1966–2003. Tilastokeskuksen artikkeleita. Viitattu 16.10.2014 http://www.stat.fi/artikkelit/2010/art_2010-03-15_004.html

Tousijn, Willem (2012) Intergrating health and social care: interprofessional relations of multidisciplinary teams in Italy. *Current Sociology* 60(4), 522–537.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2004) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

UNICEF (2010) The children left behind. A league table of inequality in child well-being in the world's rich countries. Innocenti Research Centre. Report Card 9. Florence: UNICEF

UNICEF (2007) An Overview of Child Well-Being in Rich Countries. A Comprehensive Assessment of the Lives and Well-Being of Children and Adolescents in the Economically Advanced Nations. Innocenti Research Centre. Report Card 9. Florence: UNICEF

Valtonen, Anu (2005) Ryhmäkeskustelut – Millainen metodi? Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 223–241.

van Oorschot, Vim & Halman, Loek (2000) Blame individual or social? An International Comparison of Popular Explanations of Poverty. *European Societies* 2(2000):1, 1-28.

Vuori, Anne (2012) Vähävaraisten lapsiperheiden hyvä vointi ja sen tukeminen. *Acta Universitatis Tamperensis* 1784. Tampere: Tampere University Press.

Weiss, Idit (2003) Social work students and social change: on the link between views on poverty social work goals and poverty practice. *International Social Welfare* 12(2), 132-141.

Wilkinson, Sue (2004) Focus group research. Teoksessa Silverman, Davis (toim.) *Qualitative Research. Theory, Methods and Practice*, 176-199.

Lainsäädäntö:

<https://www.finlex.fi/fi/laki> Viitattu 3.4.2015)

Lastensuojelulaki 417/2007

Laki toimeentulotuesta 1412/1997

Liite 1. Kutsu tutkimushaastatteluun

Hei!

Olen Ida Juusela, ja opiskelen Tampereen yliopiston yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikössä sosiaalityön tutkinto-ohjelmassa. Tutkin pro gradu-tutkielmassani lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä köyhyydestä. Tutkimustiedon saaminen aiheesta on tärkeää, sillä suomalaista tutkimusta köyhyyden kohtaamisesta lastensuojelun kontekstissa ei ole juurikaan tehty.

Haen tutkimukseeni haastateltaviksi lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä. Aineistonkeruu tapahtuu puolistrukturoituina fokusryhmähaastatteluina, joiden kesto on noin 1-1,5 tuntia. Tutkimushaastattelu toteutetaan haastatteluun osallistujien työpaikalla. Aineistonkeruu tapahtuu keskustelemalla ryhmässä köyhyyteen liittyvistä teemoista ennalta määritetyn haastattelurungon mukaisesti. Keskustelut nauhoitetaan analyysia varten, ja nauhoitteet tuhotaan tutkielman valmistuttua. Haastateltujen tunnistettavuus häivytetään tutkielmasta, ja aineisto käsitellään luottamuksellisesti. Tutkielmani ohjaajana toimii professori Kirsi Juhila.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Tiedotan tutkimuksen tuloksista tutkimukseen osallistuneille. Tutkimuksen aineiston keruun aikataulusta voidaan sopia yhdessä tutkimukseen osallistujien kanssa. Annan mielelläni lisätietoja asiasta. Mikäli olette kiinnostuneita tutkimukseen osallistumisesta, ottaisitteko yhteyttä puhelimitse tai sähköpostitse.

Ystävällisin terveisin,

Ida Juusela

Liite 2. Haastattelurunko

1. Köyhyys ilmiönä

Taustatiedot:

- ikä
- koulutustausta
- kokemus sosiaalityöstä vuosina
- kuinka kauan olet työskennellyt nykyisessä organisaatiossa?

1. Mitä ajatuksia teillä heräsi, kun kuulitte köyhyysteeman tutkimisesta lastensuojelun kontekstissa?
2. Köyhyydestä on olemassa erilaisia formaaleja määrittelyitä. Tutkielmassa ei nojata yhteen köyhyyden määrittelmään, joten tulkinta köyhyydestä jää teidän tehtäväksenne. Toivoisin teidän kuvailevan vapaasti köyhyyttä.
3. Millaisena lapsiperheköyhyys työssänne näyttäytyy?
4. Ajateltaessa asiakkaidenne elämää ja arkea, millä tavoin näette köyhyyden vaikuttavan niihin? (Tarkentavat kysymykset: vaikuttaako köyhyys vanhemmuuteen? Millä tavoin köyhyys vaikuttaa lapsen elämään?)
5. Millaisia voimavaroja ajattelette köyhillä perheillä olevan, ja koetteko voivanne hyödyntää niitä työssänne?
6. Millaisia ovat mielestänne köyhien perheiden tuen tarpeet?

2. Lastensuojelun roolit ja tehtävät suhteessa köyhyyteen

1. Irene Roivainen tuo teoksessa ”köyhä byrokratian rattaissa” esiin, että sosiaalityössä kohdataan kysymys siitä, autetaanko asiakasta köyhyydessä vai köyhyydestä. Millaisena näette tämän ajatuksen valossa lastensuojelun roolin suhteessa köyhyyteen?
2. Nousevatko köyhyyteen liittyvät teemat esiin työssänne?
3. Millaisten tekijöiden ajattelette joko estävän tai mahdollistavan köyhien perheiden tuen tarpeisiin vastaamista työssänne?
4. Onko asiakkaillanne teihin kohdistuvia odotuksia liittyen köyhyyteen, ja kuinka koette voivanne vastata odotuksiin? (Tarkentava kysymys: Nostavatko asiakkaat itse köyhyyteen liittyviä teemoja esiin, tai otatteko niitä itse puheeksi asiakastyössä?)
5. Koetteko voivanne vaikuttaa köyhyyteen?
6. Kuinka köyhyyteen tulisi mielestänne pyrkiä vaikuttamaan?
7. Millaisin keinoin köyhyyteen voidaan vastata lastensuojelun sosiaalityössä? Millaisia keinoja mahdollisesti tarvitsisitte lisää ajatellessa köyhien perheiden tuen tarpeita?

Liite 3. Osallistujilta kerätyt taustatiedot (N=8)

Osallistujien ikä

*vuotta

20-30*	30-40*	40-50*	50-60*	60 tai yli*
2	1	1	1	3

Osallistujien koulutustausta

sosiaalialan amk- tai opistotason tutkinto*	maisteritutkinto, pääaine muu kuin sosiaalityö*	maisteritutkinto, pääaineena sosiaalityö*
3	2	3

Osallistujien työkokemus sosiaalialalta

*vuotta

alle 1*	1-5*	10-20*	20-30*	yli 30*
2	3	1	1	1

Osallistujien kokemus nykyisessä työtehtävässä

*vuotta

alle 1*	1-5*	5-10*
6	1	1

Liite 4. Esimerkki aineiston luokittelusta

Katkelma aineistosta	Yläluokka	Alaluokka
<p><i>”Et monethan on köyhiä kun ollaan sairaita, ja ollaan sairaspäivärahalla ja eläkkeellä”</i></p> <p><i>”Et semmonen tietynlainen niin kuin vastuunotto siitä omasta tilanteesta joiltain puuttuu.”</i></p>	<p>köyhyys ilmiönä</p>	<p>köyhyyden kahtiajako</p>
<p><i>”Ja sit aina muistaa se ihminen...mulle on sellanen dialogisuus tärkeää kaikessa auttamisessa...Et ihminen vois tulla ilman häpeän viittaa kertomaan omasta köyhyydestä”</i></p>	<p>sosiaalityöntekijän rooli suhteessa köyhyyteen</p>	<p>ymmärtäjä ja arvojen puolustaja</p>